

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi
Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulamasının
Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Mustafa ALKAYIŞ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet YILDIZ

Haziran-2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Mehmet YILDIZ danışmanlığında, Mustafa ALKAYIŞ tarafından hazırlanan "Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulanmasının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma 18/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet KARA

İmza:

Danışman : Doç. Dr. Mehmet YILDIZ

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Fatma TORUN

İmza:

24/07/2019

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN

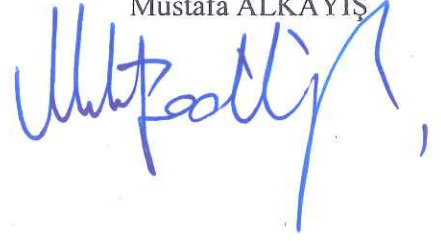
Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.06.2019

Mustafa ALKAYIŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Mustafa ALKAYIŞ

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Haziran, 2019

Hukuk ve adalet dersi 2013 yılından itibaren ortaokullarda sosyal bilimler alanında seçmeli ders havuzuna eklenmiştir. Yıllar içerisinde 100 bin civarında öğrencinin seçmiş olduğu bu ders hukuk ve adaletle ilgili kavramların, hukuk alanında çalışan meslek üyelerinin ve hukuk kurumlarının derinlemesine öğrenilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle gündelik hayatla ilişkili bir şekilde öğretilmesi, uygulama boyutu açısından etkisini artırmaktadır. Müfredatta yer alan diğer derslerde olduğu gibi Hukuk ve Adalet dersi öğretim programının uygulanma sürecinde de dersin amaçlarına ulaşıp ulaşamadığı ancak saha çalışmalarıyla ortaya konulabilir. Bu çalışmada Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasıyla ilgili dersi seçen öğrenciler ile dersi veren öğretmenlerin görüşleri ve bu görüşler üzerinden dersin hedeflerine ne ölçüde ulaşılabilirdiği ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada, karma yöntem olarak bilinen nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmış; desen olarak ise betimsel tarama yönteminden yararlanılmıştır. Bu çerçevede Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasıyla ilgili öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri olduğu gibi betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma için Adıyaman il merkezinde bu dersi seçen 897 öğrenci ve 8 öğretmen örneklem olarak seçilmiştir. Dersi seçen öğrencilerin büyük bir çoğunluğuna ulaşıldığı için maksimum çeşitlilik sağlanmış ve evrenin tamamına yakınına ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere kişisel bilgi formu ve Hukuk ve Adalet

dersine yönelik anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere yönelik açık uçlu yapılandırılmış görüşme formu, veri toplama aracı olarak uygulanmıştır. Araştırmanın verileri eğitim öğretim döneminin sonuna doğru toplanarak programın bütünüyle ilgili öğrenci ve öğretmen deneyimleri yeterince yansıtılmaya çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen nicel veriler SPSS programıyla işlenmiş ve Ki- Kare testiyle analiz edilmiştir. Nitel veriler ise içerik analiziyle incelenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları, öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına yönelik görüşlerinin olumlu olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede öğrencilerin bu derse yönelik tutumlarının olumlu, dersin amaçlarını benimsemeye istekli oldukları ve dersin işlenişi ve içeriğiyle ilgili sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak öğrenciler, ders kapsamında adliye gezilerine yer vermenin gerekliliğine vurgu yaparak bu konuda yapılması gereken düzenlemelere işaret etmişlerdir. Cinsiyet açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bu dersin uygulaması konusunda, birçok boyutta daha olumlu düşüncelere sahip oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca bu dersi kendi istekleriyle seçmeleri halinde, dersle ilgili görüşlerinin daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu dersi, ders kitabı ile birlikte öğrenen öğrencilerin dersin uygulanmasına yönelik görüşleri de olumlu yönde değişmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinin de büyük ölçüde öğrencilerin görüşleriyle örtüştüğü tespit edilmiştir. Öğretmenler, bu ders için belirlenen 2 saatlik sürenin yeterli olacağını belirtmişlerdir. Ancak dersin, hangi sınıf seviyelerinde verilmesinin daha uygun olduğu konusunda bir mutabakata varılamamıştır. Yine öğretmenler öğrencilerin bu dersle ilgili istenilen amaçlara gerek bilgi gerekse beceri ve değer düzeyinde fark edilecek ve gözlenecek düzeyde ulaştıklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Hukuk Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Temel Eğitim, Öğretim Programı, Değer.

ABSTRACT
Master's Thesis

EVALUATION OF MIDDLE SCHOOL ELECTIVE LAW AND JUSTICE
COURSE CURRICULUM AND ITS APPLICATION
ACCORDING TO THE STUDENT and TEACHER'S VIEWS

Mustafa ALKAYIŞ

Adiyaman University

Institute of Social Sciences

Department of Primary Education

Social Studies Education

June , 2019

Since 2013, Law and Justice courses have been added to the elective pool of social sciences in secondary schools. This course, which has been chosen by 100.000 students in the years, is very important in terms of in-depth learning of the concepts related to Law and Justice, professional members working in the field of law and legal institutions. Especially teaching in relation to daily life increases its effect in terms of application dimension. Whether the course of the implementation of the curriculum of the Law and Justice course, such as the additional course in the curriculum, achieves the objectives of the course, it should be determined by field studies. In this study, it is aimed to reveal the opinions of the students who choose the course and the teachers who give the course about the application of Law and Justice course.

For this purpose, it has been designed with a mixed method that combines qualitative and quantitative research methods. The design of the research is descriptive scanning method.

The views of students and teachers about the implementation of the Law and Justice course are tried to be described samely. In this study, 897 students and 8 teachers who chose this course in Adıyaman city center were selected as the sample. Maximum diversity has been achieved as the vast majority of students have chosen the course. Almost the entire universe has been reached. A personal information form and a questionnaire about Law and Justice were applied to the students who participated in the research. An open-ended structured interview form was used as a data collection tool for the teachers who participated in the study. The data of the research were collected towards the end of the education period so that the students and teachers who are interested in the whole program were able to reflect enough experience. The quantitative data obtained from the study were processed with SPSS program and analyzed with Chi-square test.

Qualitative data were analyzed by content analysis. According to the findings of the research, it was concluded that the students' opinions about the application of law and justice course were positive. It was concluded that the students' attitudes towards this course were positive and that the students were willing to adopt the objectives of the course and did not have any problems regarding the course and content of the course. However, they emphasized that they should include the court trips within the scope of the course. In terms of gender, it is seen that female students think more positively about the application of this course in many dimensions compared to male students. It was concluded that the students were more positive if they chose elective law and justice course themselves. However, it was concluded that the opinions of those who chose this course with the preference of the school administration or others were lower than the bidders. It was understood that the students who learned the elective law and justice course together with the textbook had more positive opinions about the application of the course.

The opinions of the teachers who participated in the research were mostly similar to the students. Teachers considered this course to be sufficient for 2 hours. However, there has been no consensus on the issue of various grade levels. The teachers stated that the students reached the desired goals related to this course both at the level of knowledge and skill and value to be noticed and observed.

Keywords: Law Education, Social Studies, Basic Education, Curriculum, Value.

ÖN SÖZ

İnsanın doğumundan ölümüne kadar ihtiyaç duyduğu ve muhatap olduğu hukuk, adalet ve hakların korunması eğitimi çocuk yaştan itibaren almak, ileride bireylerin sorumluluk sahibi olmalarına büyük katkı sağlar. Bu sorumluluk bilincinin oluşmasında önemli katkılar sunması beklenen ders, “Hukuk ve Adalet” dersidir. Tarafımızdan yürütülen bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde de aynı düşünceden yola çıkılarak, Hukuk ve Adalet dersinin daha da kurumsallaşmasına, etkin hâle gelmesine ve varsa eksikliklerin tamamlanmasına katkı yapabileceği ümidi etkili olmuştur. Bilindiği gibi hukuk, sadece işi düşen bireyleri değil, bütün vatandaşları ve hatta insanların tamamını bir şekilde ilgilendiren bir bilim dalı; ilgili olduğu adalet ve hak, hukukun üstünlüğü gibi kavramlarla birlikte ele alındığında, toplumların medeni gelişiminin de en önemli göstergelerinden biri, belki de başta gelenidir. Aynı zamanda toplum ve devletlerin yükseliş ve çöküşlerinin de başat dinamiklerinden biridir. Bu sebeple kişiliklerin oluşmaya başladığı ortaokul çağlarında çocuklara adalet, hak, hukuk, eşitlik gibi temel konuların aşılanması büyük önem taşımaktadır. Zira günümüzde hukukun şeklen işlenmesi bakımından sadece mahkemelerin devrede olması yetersiz bir çaba olarak görülmektedir. Esas amaç, sorunların mahkemeye taşınmadan halledilmesi, farklılıklara saygı gösterilmesi, hoşgörü ve uzlaşma kültürünün kurumsallaşmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle de son dönemde hukuk uygulamalarında yer bulan arabuluculuk ve uzlaşmacı kurumları, bizim gibi toplumlarda bolca üretilen mevzuat yığınlarının bir örneği olmaktan ileri taşımak şartıyla, bu düşüncenin olumlu sonuçları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede çocuklarımızın temel hukuk kavramlarını içselleştirmeleri, Hukuk ve Adalet dersinin anlamını daha da önemli hâle getirecektir.

Yüksek Lisans eğitimimin gerek ders, gerekse tez dönemlerinde, birbirinden kıymetli hocalarımdan ders aldım ve onların bilgi dünyalarından faydalandım. Başta, ilk danışmanım olan ve bu tezi hazırlamamda bizlere tarifi imkânsız katkılar sunan Doç. Dr. Yasin DOĞAN olmak üzere, sırasıyla Prof. Dr. Hacı DURAN, Prof. Dr. Sebahattin ARIBAŞ, Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN, Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ, Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN, Dr. Mehmet Emin DİNÇ, Dr. Öğrt. Üyesi Fatma TORUN ve şu an danışmanlığımı yürüten kıymetli hocam Doç. Dr. Mehmet YILDIZ'a teşekkürlerimi sunarım. Saygılarımla.

Adıyaman, Haziran, 2019

Mustafa ALKAYIŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	3
1.1. Araştırmanın Problemi	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Tanımlar	6
II. BÖLÜM.....	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Hak Kavramı	8
2.2. Hakların Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması	9
2.3. Adalet	9
2.4. Kural Kavramı	10
2.5. Toplumsal Düzeni Sağlayan Kurallar	10
2.6. Din Kuralları.....	11
2.7. Ahlâk Kuralları.....	11
2.8. Görgü Kuralları	12
2.9. Örf ve Âdet Kuralları	13
2.10. Hukuk Kuralları	13

2.11.	Hukuk Kavramı.....	14
2.12.	Hukukun Amacı.....	14
2.13.	Hukukun Özellikleri	15
2.14.	Hukukun Kaynakları.....	15
2.15.	Hukuk Devleti.....	15
2.16.	Hukuk Kurumunun Tarihî Gelişimi.....	16
2.17.	Hukukun Sınıflandırılması.....	16
2.18.	Hukuk ve Eğitim.....	17
2.19.	Hukuk Okuryazarlığı	17
2.20.	Türk Eğitim Sisteminde Hukuk	19
2.21.	Temel Eğitimde Hukuk.....	20
2.22.	Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Geliştirme Süreci	23
2.23.	Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı	24
2.24.	Hukuk ve Adalet Dersinin Amaçları	25
2.25.	Yapılan Araştırmalar.....	28
III.	BÖLÜM.....	32
	YÖNTEM.....	32
3.1.	Araştırmanın Modeli	32
3.2.	Örneklem	33
3.3.	Veri Toplama.....	35
3.4.	Verilerin Analizi.....	39
3.4.1.	Nicel Verilerin Analizi	39
3.4.2.	Nitel verilerin analizi	40
IV.	BÖLÜM.....	41
	BULGULAR VE YORUM.....	41
4.1.	BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	41
4.2.	İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	45

4.3.	ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM...	50
4.4.	DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM	56
4.5.	BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM....	64
4.6.	ALTINCI ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM ...	72
V.	BÖLÜM.....	79
	SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	79
5.1.	SONUÇLAR	79
5.1.1.	Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	79
5.1.2.	İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	80
5.1.3.	Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	81
5.1.4.	Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	82
5.1.5.	Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	83
5.1.6.	Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	84
5.2.	TARTIŞMA.....	85
5.3.	ÖNERİLER	90
	KAYNAKÇA.....	92
	EKLER.....	95
	ÖZ GEÇMİŞ	101

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 Hukuk Kazanımları.....	20
Tablo 2 İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi Hukukla İlgili Kazanımlar	21
Şekil 1 Hukuk ve Adalet Dersi Kazanım Döngüsü.....	27
Tablo 3 Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler.....	34
Tablo 4 Geçerlik ve Güvenirlik Değerleri	37
Tablo 5 Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Dersinin uygulanmasına yönelik görüşleri.....	41
Tablo 6 Cinsiyet itibarıyla, Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin ki kare sonuçları	46
Tablo 7 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine, farklı sınıflardaki yaklaşıma ilişkin ki kare sonuçları	50
Tablo 8 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin görüşlerde dersin seçilmesinde etken olan kişi yönüyle ki kare sonuçları	56
Tablo 9 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişinde kullanılan kaynaklara ilişkin ki kare sonuçları	64

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Hukuk ve Adalet Dersi Kazanım Döngüsü.....	27
--	----

Kısaltmalar

Akt. : Aktaran

Av. : Avukat

AŞ. : Anonim Şirket(i)

bk. : bakınız

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

San. : Sanayi

TDK : Türk Dil Kurumu

Tic. : Ticaret

vb. : ve benzeri / ve bunun gibi

GİRİŞ

“Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı tez çalışmamız, 03.12.2012 tarihinde Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol ve sonrasındaki düzenlemelere dayanmaktadır. Bu Protokol sonucu her iki bakanlık tarafından Hukuk Bilinci Geliştirme Komisyonu kurulmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 07.06.2013 Tarih ve 53 Sayılı kararı ile onanmıştır (bk. www.adalet.info). Bu protokole istinaden Hukuk ve Adalet dersi, seçimlik olarak 2013-2014 eğitim döneminde 6 ve 7. Sınıfların müfredat programına konulmuş ve yürütülmeye başlanmıştır.

Öğrencilerin ilgilerinin artarak devam ettiği görülen dersi, 2017-2018 eğitim döneminde 89 bin öğrencimiz tercih etmiştir. 2018-2019 eğitim yılında ise bu rakam 126 bin 847 gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Artan ilgiyi dikkate alan Adalet Bakanlığı bugüne kadar 6 ve 7. Sınıflara yönelik olarak verilen dersin 8. Sınıfların müfredatına da konulmasını sağlamıştır. Protokolün tarafları olan Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, öğrencilerin bu ilgilerinden oldukça memnun kalmıştır.

Biz de öğrencilerin erken yaşta hukuk bilinci elde etmeleri için tahsis edilen bu dersin uygulamada nasıl karşılık bulduğunu incelemek amacıyla bu tez çalışmasına başladık. Tezimizin kapsamı ilkin sadece öğrencileri içerirken, daha sonra tezimize öğretmenleri de dâhil ederek çalışmamızın içeriğini genişlettik.

Araştırmanın evrenini Adıyaman il merkezinde (Merkez İlçe) öğrenim gören ve Hukuk ve Adalet dersini seçmeli ders olan seçen öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmacı olarak, yasal izinler alındıktan sonra Adıyaman İl Milli Eğitim müdürlüğünden edinilen bilgilere göre bu dersi seçen ve evreni oluşturan toplam 1200 öğrenci ile irtibat kurulmaya çalışıldı. Anket çalışmaları bizzat tarafımızdan gerçekleştirilen araştırma çerçevesinde bu öğrencilerden 1000 tanesinin anket formunu doldurmaları sağlandı. Bunlardan eksik, hatalı ya da özensiz doldurulduğu anlaşılan anket formları çıkarıldı ve kalan 897 anket formu, bilgisayar paket programına girilerek elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapıldı.

Böylece, “Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı tez çalışmamızın sosyal bilimler, sosyal bilgiler eğitimi ve hukukun kesiştiği akademik alana katkı sunması sağlanmaya çalışıldı.

I. BÖLÜM

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Hukuk ve demokrasi bilincinin hâkim bulunduğu ülkelerde anlaşmazlıkların oluşma riskinin diğer demokrasi bilincinin oluşmadığı ülkelere göre daha az olduğunu, çıkan anlaşmazlıkların ise pratik bir şekilde çözüme kavuşturulduğunu görmekteyiz. İnsan hakları, hak arama, hakkını bilinçli şekilde kullanma, hukukun üstünlüğünü bilme, demokratik hayata uyum sağlama ve demokrasinin hayatımız için vazgeçilmez öneme sahip olduğunu bilerek eğitimin bu değerlerin benimsenmesi hedefiyle yeniden biçimlendirilmesi, toplumların geleceklerinin inşasında son derece önemlidir. Ülkeler çapında demokrasi anlayışının oluşması, anlaşmazlıkların bu anlayış doğrultusunda ortaya henüz çıkmadan önüne geçilebilmesi amacıyla yeni nesillere ilköğretim çağından itibaren örgün eğitim kurumları vasıtasıyla hukuk ve adalet eğitimi verilmesi gerekmektedir. Ortaokul 6. ve 7. sınıf eğitim öğretim programlarına bu amaç doğrultusunda Hukuk ve Adalet dersi konulmuştur. Dersin amacı birlikte yaşama, demokratik hoşgörü ve farklılıklara saygı kültürünün topluma egemen olması için ihtiyaç duyulan altyapıyı sağlamaktır.

İnsan, hayatını toplum içinde sürdüren; birçok temel gereksinimlerini gidermek, hayatını güven içerisinde sürdürebilmek için sosyal bir çevrede gerçekleşecek bir ilişkiler ağı içerisinde devam ettirmek zorunda olan bir varlıktır. Kurulan bu ilişkilerde bireysel farklılıkların yarattığı anlaşmazlıkların oluşması kaçınılmaz bir durumdur. Oluşan bu anlaşmazlık durumlarının çözülmesi, gerek birey gerekse toplum için önem arz etmektedir. Çünkü sağlıklı bir toplum yapısının sürdürülebilmesi için yaşanan anlaşmazlıkların büyümeden giderilmesi önem taşımaktadır. Bu anlaşmazlıkların hangi kurallara göre çözüleceği, konulan kuralların dayanağının ne olduğu ve nasıl bir sıralamaya tâbi tutulması gerekeceği gibi sorunların da ayrıca çözüme kavuşturulması zorunludur. Bu durum bizi, toplum hayatının sağlıklı bir işleyişe kavuşması için elzem olan tutarlılık, adalet, güven ve hukuk gibi ilkelerin önemini kavramaya yöneltmektedir. İnsanlar birlikte yaşama zorunluluğunun gerekli kıldığı bu türden kurallara uymak

zorundadır; aksi takdirde toplum ve birey üzerinde oluşacak kargaşa ve güvensizlik hali, toplumdaki ilişkilerin yozlaşmasına ve uzun vadede çöküşe yol açma tehlikesi taşımaktadır. Oluşması muhtemel böyle bir tehlikenin önüne geçmenin en etkili yolu ise, bu kuralların öncelikle örgün eğitim yoluyla olmak üzere bütün eğitim süreçleri boyunca benimsetilmesi yönünde yoğun çabalar gösterilmesi ve zamanla bu kuralların bir ahlâk ve örf haline gelmesiyle mümkün görünmektedir.

Toplum düzenini sağlayan başlıca kurallar ise örf ve adetler, ahlâk kuralları ve din kuralları ile hukuk kurallarından oluşmaktadır. Bu kurallar arasında maddi yaptırım en güçlü ve etkili olanı, hukuk kurallarıdır. Hukuk kuralları, aynı zamanda yaşadığımız süre içinde bize en yararlı olan kurallardır. Adil ve eşit şekilde bizlere sunulması gereken bu kuralların içselleştirilmesi ise hukuk ve adalet bilinciyle yetişmiş kişilerle mümkün olacaktır. Bu konuda en büyük görev ise eğitime düşmektedir.

Hizmetlerini, toplumun gelişen ihtiyaçları doğrultusunda güncelleyerek yürütmekle görevli bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na, resmi veya sivil çeşitli toplum kesimleri veya kurumları tarafından, bu konuya ilişkin de eğitim talepleri iletilmiş olmalıdır. Bu taleplerden biri de muhtemelen, Adalet Bakanlığı tarafından temel eğitim düzeyinde hukuk ve adalet kavramlarının içselleştirilmesi ve toplum olarak bir arada daha güçlü ve uzlaşa içerisinde yaşama kültürünün pekiştirilmesi için müfredata ayrı bir ders konulması şeklinde tezahür etmiştir. Böylece Talim ve Terbiye Kurulu tarafından da onaylanan Hukuk ve Adalet dersi, 2013 yılından itibaren okul müfredatına seçmeli ders olarak girmiştir. Ancak, öğretim programlarının amaçlarını ne kadar gerçekleştirdiği, hazırlanan program kadar bu programın uygulamasının izlenmesiyle anlaşılabilir bir durumdur ve geleceğe yönelik projeksiyonlar üretebilmek açısından oldukça önemlidir. Aslında izleme ve dönüt alma süreçleri, bütün öğretim programları için oldukça kıymetlidir. Bu çalışma, Adıyaman ili özelinde yürütülen Hukuk ve Adalet Dersine ilişkin, dersin temel aktörleri olan öğrenciler ve öğretmenler tarafından verilen dönütleri sağlıklı biçimde yansıtma çabasının bir ürünü olması açısından önemlidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Hukuk ve Adalet dersini alan ortaokul öğrencileriyle bu dersi okutan öğretmenlerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerini

belirlemektir. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere de çözüm geliştirilmesi hedeflenmiştir:

- 1- Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasıyla ilgili görüşleri nasıldır?
- 2- Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde cinsiyetleri açısından anlamlı farklılık var mıdır?
- 3- Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde öğrenim gördükleri sınıf açısından anlamlı farklılık var mıdır?
- 4- Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde Hukuk ve Adalet dersini seçmelerinde etkisi olan kişi açısından anlamlı farklılık var mıdır?
- 5- Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde Hukuk ve Adalet dersinin işlendiğı kaynak açısından anlamlı farklılık var mıdır?
- 6- Hukuk ve Adalet dersini veren öğretmenlerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulaması hakkındaki görüşleri nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Hak, hukuk ve adalet kavramlarının öğrenciler tarafından öğrenilerek benimsenmesi amacıyla programlarda, zaman zaman çeşitli dersler yer almıştır. “Hukuk ve Adalet Dersi” de öğrencilerde sorunları ele alma, hukuk bilinci kazanma, kişi haklarını bilme ve haklara eşlik eden sorumlulukları tanıma, hak arama konusunda cesaret gösterme, hak arama yolları ile bu konularda ne zaman ve nasıl harekete geçilmesi gerektiğini öğrenme, hakların hukukla güvence altına alındığını bilme, adalet sistemi ve uygulayıcılarını tanıma ile uzlaşma kültürünü oluşturma konularında duyarlılık geliştirmesi beklenen bir derstir. Bu ders aracılığıyla günlük hayatta makul olma, diğer bireylerin haklarına saygı gösterme, adil olma, adalete güvenme ve hukukun üstünlüğünü kabul etme gibi olumlu tutumların da geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın yapılmasını önemli kılan bir husus da 2013-2014 eğitim öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan ders ile ilgili paydaşların görüşlerini yansıtan her hangi bir çalışmanın henüz yapılmamış olmasıdır. Gerek öğretmen ve öğrenci ve

gerekse velilerin katıldığı bir çalışmayla elde edilen dönütler, Hukuk ve Adalet dersinin amacına daha çok hizmet edecektir. Bu çalışma, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrencilerin bizzat deneyimlerini yansıtmaya çalışacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; Adıyaman il merkezinde bulunan devlet okullarında öğrenim gören ve Hukuk ve Adalet dersini seçen ortaokul öğrencileri ve Hukuk ve Adalet dersini veren Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle sınırlandırılmıştır. Öğrencilere ve öğretmenlere uygulanan ve araştırmacı tarafından geliştirilen ankette yer alan ifadeler ve görüşmelerde kullanılan açık uçlu sorularla sınırlandırılmıştır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmada, öğrencilerin ve öğretmenlerin Hukuk ve Adalet dersi programı ve uygulanmasına ilişkin görüşlerini içeren veri toplama araçlarına samimi cevaplar verdikleri ve katılımcıların görüşlerini olduğu gibi yansıttığı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Değer: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet / Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör / Üstün nitelik, meziyet, kıymet/ Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse / Kişinin isteyen, gereksinme duyan, bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında beliren şeydir” (TDK, 2005).

Hukuk: Hukukun varoluşunun temelindeki en önemli kavram hak kavramıdır. Birçok kaynakta ve kullanım yerine göre farklı anlamlar yüklenen bu kavram adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk, verilmiş emekten doğan manevi yetki, doğru, gerçek (TDK, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır. Hukuk genel olarak toplumsal hayatta bireylerin

birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücü tarafından desteklenen sosyal kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Bal, 2003).

Adalet: Adalet herkesin hakkını tanıma; karşılıklı zıt yararlar arasında hakka uygun olan eşitlik veya denge; zulmetmeme, insafı davranma olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2010).

Hak: Hak, hukuk kurallarının kişilere tanıdığı menfaatlerden yararlanma yetkisidir. Hukuk düzeninin insanlara tanıdığı ve koruduğu yararı ve bu yarardan yararlanmayı isteme yetkisi, hak kavramı içinde değerlendirilmektedir (Andaç, 2008).

Sosyal Bilgiler: “Sosyal Bilgiler; kavrayış düzeyleri gözetilerek sosyal (beşeri) bilimlerin gerçek hayat ve yaşanan toplumla ilgili seçilmiş konularına yer veren bir derstir” (İnan, 2014: 2). “Sosyal konuları içeren bilgiler” (sozluk.gov.tr).

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hak Kavramı

İnsan, yapısı gereği tek başına yaşayamaz. Toplum içinde yer almak zorundadır. Toplum içinde yer alan her ferdin kendisine ait kazanımları/çıkarları ve sorumlulukları bulunmaktadır. Toplumun bir arada, huzur içerisinde var olabilmesi için toplumu oluşturan bireylerin çıkarlarının korunması, çatışmaması, çatışma anında ise çatışmanın adaletle sonuçlandırılması gerekmektedir. İşte, insanın insan olmasından kaynaklanan; kendisine ait olan ve hukuken korunan menfaati “hak” kavramını gündeme getirmektedir. Hak kavramının teoride sayısız tamını bulunmaktadır. Bunlardan en fazla kabul gören bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Hak kavramı Arapça kökenli olup, Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük’te şöyle tanımlanmaktadır: “1) Adalet, 2) Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, 3) Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk, 4) Verilmiş emekten doğan manevi yetki, 5) Pay, 6) Emek karşılığı ücret, 7) Doğru, gerçek” (sozluk.gov.tr). Kocaman (2005: 17), bu kavramı şu şekilde tanımlamaktadır: “Hak, hukuken korunan ve sahibine (temsilcisine) bu korumadan yararlanma yetkisi tanınan menfaattir (çıkardır)”. Yılmaz ise (2010: 305) hak kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Hak, hukuken korunan menfaat, adalet, kişilere tanınan yetki, davranış özgürlüğü edinebilme, sahiplik ileri sürebilme yetkisi, yasaca tanınan ayrıcalık”. Bu tanımlara ilaveten, Işık (2016: 7) da hak kavramına ilişkin şu bilgilere vurgu yapmaktadır: “Hak ve adalet kavramları, insanlık tarihi kadar eskilere gitmektedir. İnsanlar, uzun süre birey olarak tek başlarına yaşama olanağına sahip değillerdir. İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır. Bu anlamda fiziksel ve ruhsal varlığını, başka bir anlatımla bedensel sağlığını ancak toplumsal yaşamla sürdürebilir”.

Bütün bu anlatımlardan, hak kavramından söz edilebilmesi için, hukuken korunan ve hak sahibinin iradesine bırakılan bir menfaatin bulunması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Hak sahipleri, ancak ve sadece insanlardır. Ancak yeryüzünün insan eliyle yok oluşa sürüklendiği günümüzde bu kavramı, bütün canlıların ve hatta yaratılmış

bütün varlıkların haklarını içine alacak şekilde genişletmenin zorunluluğu aşikârdır. Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı üzere, hak kavramı ile ilgili tanımların birbirlerini doğruladığı ve tamamladığı görülmektedir.

2.2. Hakların Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması

Korunan menfaatin türüne bağlı olarak haklar da çeşitlilik arz eder. Gerek uygulamada gerekse teoride verimliliğin daha da artması için haklar, doğal olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma, bireyin menfaatini esas almaktadır.

Temel hukuk; “özel hukuk ve kamu hukuku” olmak üzere iki ana başlığa ayrılır. Dolayısıyla, haklar da buna bağlı olarak “kamu hakları ve özel haklar” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılır (Kocaman, 2005: 17).

Kamu haklarından anlaşılması gereken unsur, bireyin kamu ile yani devlet erki ile münasebetlerinden doğan ve kamu hukukunun içerisinde yer alan haklardır. Bu haklar, Anayasamızın “Temel Haklar ve Ödevler” başlığını taşıyan II. kısmında düzenlenmiştir. Özel haklar ise kişilerin birbirleriyle ilişkilerinden kaynaklanan ve özel hukuku ilgilendiren haklardır (T.C. 1982 Anayasası).

2.3. Adalet

Adalet kavramı şöyle tanımlanmaktadır: “Adalet, kavram olarak ‘adil olmak’ anlamına gelmektedir. Daha geniş anlamı ise, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması ya da hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme olarak tanımlanmaktadır” (Ünal ve diğerleri, 2014: 31). “Adalet değeri toplumsal yaşam için çok önemlidir. Çünkü adalet, insanların bir arada yaşamalarını olanaklı kılan bir ölçü ve kargaşaya karşı koyan bir çerçevedir” (Çengelli Köse, 2017: 1).

Adaletin iki yönü vardır; bunlardan biri kişiye, diğer devlete bakar. “İnsan karmaşık bir varlıktır, toplumda varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi bazı değerleri kazanmasına bağlıdır” (Sönmez ve Aycıl, 2018: 543). Adalet duygusu, insanın insan olmasından kaynaklanan ve insanın yaratılışı gereği ortaya çıkan bir histir. Bu his, insanın doğası gereği var olduğu için, kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Bir kişi için

son derece adil görünen bir durum veya fiil, başkası için adaletsiz olarak yorumlanabilir. Bu değişken durum, kişisel adaleti oluşturmaktadır.

Adalet kavramının diğer bir yönü ise devlet düzeniyle ilgilidir. Devletin nihai hedefi hukuk düzenini, adaleti en iyi biçimde sağlayabilecek bir nizam oluşturmaktır. Devasa bir organizasyon olan devlet mekanizması içerisinde adaleti temin etmek üzere kurulmuş adliye/yargı teşkilatı bulunmaktadır. Adalet sistemi; kendi içerisinde “hâkim, savcı, avukat, arabulucu, uzlaştırıcı” vb. organlar ile bunların çalışma alanları olan “mahkemelerden” oluşmaktadır.

2.4. Kural Kavramı

Bu kavram TDK Türkçe Sözlük’te şöyle verilmektedir: “1) Bir sanata, bir bilime, bir düşünce ve davranış sistemine temel olan, yön veren, mizan; 2) Davranışlarımıza yön veren, uyulması gereken ilke” (sozluk.gov.tr). Yılmaz (2010: 430), kural kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Kural; ilke; prensip; çeşitli sayıda belli olayların ortak niteliklerini yahut ortak nitelik taşımaları gerektiğini belirleyen genel anlatım”. Burada kural kavramı genel olarak (bütün yönleriyle) tanımlanmıştır.

2.5. Toplumsal Düzeni Sağlayan Kurallar

Bir ülkenin sosyal, ekonomik ve teknolojik açıdan çağdaş toplumlar düzeyine ulaşabilmesi, toplumu oluşturan bireylerin sahip oldukları özelliklere bağlıdır (Karagözoğlu, 2015: 70). İnsanoğlu, tarihin her döneminde topluluk hâlinde yaşamıştır. Topluluk hâlinde yaşamak kişileri güçlü kılmış ve onlara zorlukların aşılmasında kolaylık sağlamıştır. İnsan, fitratı gereği toplumsal bir varlıktır. Efsane, roman, film vb. kurgusal yapıtların dışında, insanoğlu, hakikatte hiçbir zaman yalnız başına yaşamamıştır. Toplum içinde yaşamak zorunda olan insanların çatışması da doğal olarak kaçınılmazdır. Bu çatışmalar, toplumun birliğini tehlikeye atar ve toplum hayatını tehlikeye düşürebilir. Bu nedenle, kişilerin ilişkilerini düzenlemek, davranışlarına belli bir yön vermek, böylece toplum düzenini sağlamak için toplumsal davranış kuralları ortaya çıkmıştır. Bu kuralların sayısı, kaynağı, kapsamı ve sonuçları toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir. Bunun değişkenlik de son derece doğal bir

durumdur. Bu kurallar, genel olarak din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları, örf ve âdet kuralları ve hukuk kuralları vb. şeklinde sıralanmaktadır.

2.6. Din Kuralları

Din kavramı Arapça kökenli olup, TDK Türkçe Sözlük'te şöyle tanımlanmaktadır: “1) Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet; 2) Bu nitelikteki inançlar, kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen; 3) İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült” (sozluk.gov.tr). Yılmaz ise (2010: 203) din kavramını şöyle açıklamaktadır: “İnsanların Tanrı'ya inanış ve bağlanış biçimlerini gösteren yollardan her biri”.

Toplumsal düzeni sağlayan en etkili kurallardan bir tanesi de kuşkusuz, din kurallarıdır. Din kuralları, bir dine inanan bireylerin kalıplaşmış şekilde davranmaları, giyinmeleri ve hayatlarını bu kurallara göre düzenlemelerini gerektirir. Dinler, genel olarak, semavî olan ve semavî olmayan dinler adları altında iki kısma ayrılır. Din kuralları, semavî olsun veya olmasın, bireyin ibadetinden, diğer bireylerle ilişkisine kadar geniş bir alanı düzenleyen kuralları ihtiva eder.

Din kuralları, bir yönüyle imanı, ibadetleri, yani yaratıcı ile kul arasındaki ilişkileri düzenler. Diğer yönüyle, yasaklar getirerek toplumsal davranışları düzenler. Din kurallarına aykırılığın cezasının daha çok ölümden sonra, yani ahirette görüleceğine inanılır. Bu yönüyle de din kuralları, pozitif hukuk kurallarından ayrılır; çünkü pozitif hukuk kuralları dünyevî; din kuralları ise uhrevîdir.

2.7. Ahlâk Kuralları

“Ahlâk” kavramı TDK Türkçe Sözlük'te şöyle tanımlanmaktadır: “1) Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre; 2) Huylar” (sozluk.gov.tr). Yılmaz ise (2010: 36) “ahlak kuralı” kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Bir toplumun yaşamında, devirler boyunca veya zamanla yerleşen ve toplumun gelişmesine ve olgunlaşmasına neden olduğu için toplum bireylerinin çoğunluğunun uymaya kendilerini yükümlü tuttıkları kuralların tümü”. Toplumun

birlik-beraberliğini ve düzenini temin etmede etkin kurallardan biri de, şüphesiz, ahlak kurallarıdır. Anayurt (2013: 28) bu konuda şunları söylemektedir: “Ahlâk, insanların davranışları hakkında toplumun iyi-kötü, olumlu-olumsuz, doğru-yanlış biçiminde yerleşik değer yargılarına göre yapılması veya yapılmamasını gösteren kurallar sistemidir”.

Ahlâk kuralları, toplumdan topluma, yöreden yöreye değişiklik gösterir. Bu kurallara uymamak, insanların kendi vicdanlarında rahatsızlık doğurur. Ahlâk kurallarına uyan birey ise benliğinde huzurlu olur. Ahlâk kurallarında yaptırım gücü, vicdan azabıdır. Öğretide, ahlak kurallarının, kişiye yönelik ahlak kuralları ve topluma yönelik ahlak kuralları olmak üzere ikiye ayrıldığı kabul edilmektedir. Bu konuda örnek verecek olursak, kişinin iç dünyasına yönelik “Dürüst ol”, “Namuslu ol” gibi ahlak kuralları, şahsi ahlak kurallarıdır. “Yoksullara yardım et”, “Haksızlık etme”, “Hak yeme” gibi ahlak kuralları ise toplumsal ahlak kurallarıdır.

2.8. Görgü Kuralları

“Görgü” kavramı TDK Türkçe Sözlük’te şöyle tanımlanmaktadır: “1) Bir toplum içinde var olan ve uyulması gereken saygı ve incelik davranışları, terbiye; 2) Bir kimsenin, yaşayarak ve deneyerek elde ettiği birikim, deneyim; 3) Görmüş olma durumu” (sozluk.gov.tr).

Görgü kuralları, bireyin yaşadığı çevrede nasıl davranması gerektiğini gösteren ve örf ve âdet kurallarıyla zaman zaman kesişen esnek kurallardır. Ancak, örf ve âdet kuralları kadar yaptırım gücüne sahip değildir. Görgü kurallarını Anayurt (203: 31) şu şekilde anlatmıştır: “İnsanların günlük yaşantılarında, belirli gün ve olaylarda, belirli bir grup içerisinde göstermeleri gereken hareket tarzları veya davranış biçimleri “görgü kuralları” olarak tanımlanmaktadır”.

Görgü kurallarıyla hayatımızın her anında karşılaşabiliriz. Bu kurallar anne-babaların çocuklarına, öğretmenlerin öğrencilerine, ustaların çıraklarına vb. harcadıkları uzun süren bir eğitim ve terbiye sonucu oluşan standart kurallardır. Belli bir sosyal grup içerisinde yer alan bireyin hangi eyleme ne şekilde karşılık vereceği, görgü kuralları ile belirlenmiştir. Örneğin, lokantada yemeğin nasıl yeneceği, derste nasıl söz hakkı isteneceği, düğünde ne takılacağı vb. görgü kuralları ile belirlenmiştir.

Görgü kuralları, zaman zaman devlet geleneklerini de oluşturur. Uluslararası ilişkilerde devlet protokolü, devlet başkanlarının ağırlanması ve uğurlanması gibi işlemler de görgü kuralları içerisinde değerlendirilir.

2.9. Örf ve Âdet Kuralları

Örf ve âdet kavramlarını Yılmaz (2010: 645) şu şekilde anlatmıştır: “Topluluk içerisinde kök salmış olup, uyulması zorunlu gelenekler. Bunlar yazılı değildir. Bir geleneğin örf ve âdet hukuku durumuna gelebilmesi için bazı koşulların bulunması gerekir. Süreklilik, uyulması gerektiği yolunda genel inanç, devlet desteği ile sağlamlaştırma”. Gözler ise (2014: 23) örf ve âdet kurallarını şu şekilde tanımlamıştır: “Örf ve âdet kuralları; kişinin içinde bulunduğu belirli bir toplumsal çevre tarafından konulan ve insan davranışlarını düzenleyen ve uyarma, kınama, dışlama, linç gibi çok değişik müeyyideleri olabilen emir ve yasaklardır”. Örf ve âdet kuralları, yukarıda bahsedilen toplumsal düzeni sağlayan kurallardan daha etkilidir.

Örf ve âdet kuralları, çok uzun süre aynı şekilde uygulandıkları için birey bu kurallara itaat etmek zorunda kalır. Bu kurallar genellikle dar bir çevrede ve bölgesel niteliktedir. Ülkemizde kan davası olgusu, örf ve âdet kurallarına, ne yazık ki, kötü bir örnektir. Yakını öldürülen kişide, sanki karşı taraftan birini öldürmesi gerekiyormuş gibi bir algı oluşmaktadır. Bu kötü örf ve âdet, eski gücünü kaybetse de ülkemizin belli bölgelerinde hâlen sürdürülmektedir.

2.10. Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları, toplumsal düzeni sağlayan soyut, kesin, genel kurallar bütünüdür. Hukuk kuralları, doğrudan doğruya devlet erkinin somutlaşmış hâlidir. Diğer kurallardan farklı olarak, ne bireyin vicdanına ne bölgesel beklentilere ne de ayıplanma hissine bağlıdır. Hukuk kuralları, devlet sınırları içerisinde yaşayan tüm bireyler için geçerli, etkin kurallardır ve ihlali, müeyyidesi daha önceden tanımlanmış ve sonuçları bariz şekilde görülen yaptırımları ilzam eder.

Hukuk kuralları kendi bünyesinde yasaklar koyar, emirler verir ve istenilen davranışın yapılmasını bekler. Hukuk kurallarının yetkilisi, bizzat devlettir. Bu

kuralların ihlali hâlinde, yetkileri daha önceden yasalarla belirlenen mahkemeler tarafından yargılama süreçleri başlar. Toplum düzeninin sağlanması, hukuk kurallarının uygulanmasına sıkı sıkıya bağlıdır.

2.11. Hukuk Kavramı

“Hukuk” kavramı Arapça kökenli olup, TDK Türkçe Sözlük’te şöyle tanımlanmaktadır: “1) Toplumunu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasalar bütünü, tüze; 2) Bu yasaları konu alan bilim; 3) Yasaların ceza ile ilgili olmayıp, alacak-verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü; 4) Haklar; 5) Ahbaplık, dostluk” (sozluk.gov.tr). Yılmaz ise (2010: 335) hukuk kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Haklar; toplumda kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve devlet gücüyle kendisine uyulması, yaptırıma bağlı kılınmış kurallar bütünü; haklar ve yükümlülüklerin toplamını gösteren toplumsal düzen”. Hukuk, esasen toplumun kendisidir. Toplum, hukuk ilkelerine göre hareket eder. Hukuk, toplum için çalışır. Toplum ve hukuk, birbirinin içerisine geçmiş ayrılmaz kavramlardır.

2.12. Hukukun Amacı

Hukukun amacı, adaleti sağlamaktır. Geçerli (mer’î) olan hukuk, adaleti sağladığı ölçüde meşrudur. Adaleti sağlayamayan, geç sağlayan hukukun meşruiyetine hanel gelir; yani sorgulanmaya açık hale gelir.

Anayurt (2013: 46-63), hukukun amaçlarını şöyle sıralamıştır:

“Güvenlik sağlama,
Toplumsal düzen ve barışı sağlama,
Özgürlük sağlama,
Toplumsal gereksinimleri karşılama,
Eşitlik sağlama,
Adalet sağlama”.

2.13. Hukukun Özellikleri

Kocaman (2005: 4-5), hukukun özelliklerini şöyle tarif etmiştir: “Hukuk kurallarının yaptırma bağı olma dışındaki nitelikleri bu kuralların genel, soyut ve sürekli olmalarıdır. Hukuk kuralları genel ve soyuttur. Çünkü somut ve belli bir kişiyi değil de benzer durumlarda olan tüm ilişkileri düzenlemek için getirilmiştir. Hukuk kuralları sürekli; çünkü yürürlükte kaldıkları süre içinde kesintisiz olarak ve benzer durumdaki tüm olaylara eşit olarak uygulanır”. Hukuk kuralları, doğası gereği, uygulama alanı bulunduğu ülkenin tamamında her yurttışa aynı şekilde uygulama alanı bulur. Bu yönüyle, genel ve kapsayıcıdır. Kurallar genel ve kapsayıcı olduğu için vatandaşlar hangi fiilin hangi yasa hükmü ile karşılık bulacağını daha önceden bilirler.

2.14. Hukukun Kaynakları

Hukukun kaynakları dendiğinde, esasen hukukun şekli, yani yazılı hâli kastedilir. Hukuk kuralları, yukarıda da anlatıldığı gibi, herkes tarafından bilinen, ulaşılması kolay ve kaynağı şeffaf olan metinlerdir. Hukukun kaynakları, sırasıyla anayasa, yasa, kanun hükmünde kararname (KHK), tüzük, yönetmelik şeklinde verilebilir.

2.15. Hukuk Devleti

Hukuktan beslenen, yani hukuk kurallarına dayanan devlete “hukuk devleti” denir. Hukuk kurallarına dayanmayan devlet; mafya veya çete olarak tabir edilen, meşru olmayan organizasyonlardır. Anayasa’mızın 6. Maddesinde, hukuk devletinin tanımı “Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasa’dan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz”. ifadesiyle tanımlanmıştır. Ayrıca, Anayasa’mızın 2. Maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri sıralanırken, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz (2010: 335), hukuk devleti kavramını şöyle tanımlamıştır: “Hukuka saygılı devlet; Anayasa’ya göre, devletin, kişinin temel hak ve özgürlüklerini, bireyin huzurunu, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak derecede sınırlayan politik, ekonomik ve sosyal bütün engelleri kaldırır. Hukuk devletinde, idarenin işlemleri

yargısal denetime tabidir, mahkemeler bağımsızdır, hak ve özgürlükler Anayasal güvence altındadır”.

2.16. Hukuk Kurumunun Tarihî Gelişimi

Hukuk kurumu, genel olarak dünya; özel olarak da ülkemizin tarihinde farklı bir seyir izlemiştir. Bunun temel nedeni, ülkemizin içerisinde bulunduğu medeniyet havzasının yaşadığı tarihî süreçlerdir. Bizim medeniyetimize özgü hukuki temel, ilk başlarda “hakan buyruğu” olmuştur. Toplumsal düzeni sağlamada örf, âdet kuralları, töreler etkin olarak rol oynamıştır. İslam Hukuku’nun etkili olmaya başlamasıyla birlikte, hukukun şekli de değişikliğe uğramıştır. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde meşruiyetin kaynağı İslami hukuk kurallarıdır. İslam ahkâmına aykırı olan her fiil, hukuka da aykırıdır. Osmanlı Devleti modernleşme sürecinde Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet (1908) ile hareketlerinin yanında, Mecelle çalışmasını da yaparak yeni bir hukuk düzeni tesis etmeye çalışmıştır (Ayrıntılar için Yıldız, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hukuk kurumu da yeni devlet düzeni olan Cumhuriyet rejimine göre kurgulanmıştır. Cumhuriyet Devleti’nin temel dayanağı olan “Teşkilat-ı Esasî”, 1924 yılında ilan edilmiştir. Bu süreçte değişik batı ülkelerinden ülkemize uyarlanan Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu ve Ceza Kanunu gibi toplum hayatını yakından ilgilendiren esaslı mevzuatlar yürürlüğe girmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları da ülkemizin bu dönemdeki önemli hukuki tecrübeleridir. Ülkemiz, son yıllarda batıdan uyarlanan yasalar yerine, kendi gelenek ve tecrübelerine uygun Türk Ceza Yasası, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu gibi yasaları yakın tarihte yürürlüğe koymuştur. Toplumun değişen talep ve isteklerine göre hukuk dünyası da değişiklik göstererek yoluna devam etmektedir.

2.17. Hukukun Sınıflandırılması

Gözler (2013: 63-94), hukukun dallarını şöyle sıralamıştır: “Özel Hukuk, Kamu Hukuku”. Bu sınıflandırma, Roma Hukuku’ndan beri aynı şekilde kabul görmektedir. Bu ayrışmanın nerede başlayıp nerede bittiği teoride tartışma konusudur. Kamu

Hukuku'ndan maksat, devletin tartışmasız egemenliğini ölçü alan hukuki kısımlardır. Özel Hukuk ise bireyin şahsıyla ilgili alanlardır. Doktrinde Kamu Hukuku olarak; Anayasa Hukuku, Ceza Hukuku, İdare Hukuku alanları tanımlanmaktadır. Özel Hukuk olarak ise Medeni Hukuk, İcra İflas Hukuku, İş Hukuku ve Ticaret Hukuku gibi alanlar belirlenmiştir.

2.18. Hukuk ve Eğitim

TDK'daki karşılığı daha önce verilen "Hukuk" kavramına karşılık eğitim kavramı, aynı sözlükteki şöyle tanımlanmaktadır: "1) Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde ve dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye; 2) Eğitim bilimi" (sozluk.gov.tr).

Hz Muhammed (SAV), Mekke'den Yesrib'e Hicret ettiğinde ilk başta Yesrib'in adını "Medine" olarak değiştirmiştir. Medine sözcüğünün anlamı "şehir" demektir. Peygamberimiz, hukuk eğitimine bir örnek olarak Yesrib ismini şehir anlamına gelen Medine ile değiştirmiştir. Çünkü Yesrib'de yaşayanlar o güne kadar kabile hukukuyla yönetilmekteydi. Peygamberimiz, kabile kültürünü kaldırmış ve bireylerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını tanımlayan, birey ile devletin ilişkilerini somut protokollere dayandıran şehir hukukunu yürürlüğe koymuştur. Bedevi toplumdan medeni topluma geçiş sağlanmıştır (Bozkurt, Büyükaşçı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine#1>). Bu durum, hukuk eğitim kavramlarının ne denli iç içe olduğunu ve birbirinden ayrılmaz vasıflar taşıdığını çok iyi anlatmaktadır.

2.19. Hukuk Okuryazarlığı

Hukuk, hayatın kendisi olduğundan tüm yaşantımızı kuşatmaktadır. Doğumdan ölüme, hatta ölümden sonra mirasa kadar her alana sirayet eden bir bilim dalıdır. Bu nedenle hukuki bilginin vatandaşlar tarafından bilinmesi ve içselleştirilmesi, devletler için büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde de koruyucu hukuk ilkesi gereği, uzun süredir devletin yargı birimlerinin vatandaşlara ulaşması için gayret gösterilmektedir. Ulusal Yargı Ağı Programı (UYAP)'nın vatandaşların hizmetine açılması, bu düşüncenin bir

sonucudur. UYAP Vatandaş Portalı üzerinden her yurttaş kendi dosyasını tüm ayrıntılarına kadar inceleyebilmekte ve yargılamaya müdahil olabilmektedir. İşte, sistemin istenen verimlilikte çalışabilmesi için çocukluk yıllarından başlayarak, “hukuk okuryazarlığı” bilgisine sahip olmak gerekir.

Bu konuda Türkiye Barolar Birliği tarafından önemli bir proje başlatılmıştır. Buna göre, hukuk okuryazarlığı kavramı şu anlamlara gelmektedir: “Toplumda hukukun üstünlüğüne ve hak arama bilincinin yerleştirilmesine aydın hukukçu kimliğimiz ile katkıda bulunmak; temel hukuk bilgileri ve haklar konusunda vatandaşları bilgilendirmek, bireyleri bilinçlendirmek, hak arama özgürlüğünün işler hâle gelmesine ve gelişmesine katkı sağlamak; avukatlık mesleğinin, savunma kurumunun gelişmesine, avukatsız savunma olmayacağı kavranmasına ve mesleğin saygınlığının artmasına katkı sunmak, adalete erişim için ekonomik durumu olmayanlara Adli Yardım Kurumu konusunda bilgilendirme yapmak; temel hukuk bilgilerinin anlatımı için kent konseyleri, belediyeler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve kurumlarla birlikte kamuoyuna yönelik seminerler, bilgilendirme toplantıları yapmak” (www.barobirlik.org.tr).

“Hukuk yazılıdır ve her ne kadar hukukun yazılı olmayan kaynaklardan beslenen yapıları olsa da hukuk devletinde bunların bir önemi yoktur. Hukuk kurallarının bilinmesi için bu kuralların okunması ve anlaşılması gerekir. Bunun için de öncelikle bireyler, okuma yazmayı öğrenmiş, anlama yetisini geliştirmiş olmalıdır. En basit konularda bile hak ve hukukunu bilmeyen bireyler çözüm için hukukçulara yönelmektedirler. Bu durum zamanla hukukun anlaşılmaz, zor bir alan olduğu izlenimi yaratarak hukuka yabancılaşmayı artırmaktadır” (Zhang, 2001; Akt. Alıcı: 2015: 21). “Bunlardan başkaca hukuk okuryazarlığı, mevcut yasal verilerin, hukuksal süreç ve tüzenin/yasaların yapısı üzerinde değiştirici yorumlar yapma yeteneği olarak da açıklanabilir” (American Bar Association, 1989; Akt. Alıcı: 2015: 21). Hukuk okuryazarlığının bir diğer amacı, “toplumda armoninin yetkin bir düzeye ulaşması için hukuk kurallarının bilinmesi, demokratik ilkelerin benimsenmesi, adalet yapısını oluşturan ilke ve kurumların işleyişinin farkına varılması vatandaşlık bilincinin bir gereğidir” (Savage ve Armstrong, 2000; Akt. Alıcı 2015: 22). Hukuk okuryazarlığının bilgi ve farkındalık düzeyindeki amacı dışında beceri boyutunda ise hukuksal kültürü günlük hayata uyarlayabilmektir (Oğuz, 2013; Akt. Alıcı 2015: 23). Pek çok ülkede

olduğu gibi Türkiye’de de temel eğitimde yer alan sosyal bilgiler ve vatandaşlık dersleri kapsamında hukuk okuryazarlığı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Demokrasinin var olması ve gelişebilmesi için insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, katılım, sosyal devlet, hukuk devleti vb. ilkelerin hayata geçirilmiş olması gerekir. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de temel eğitimde yer alan sosyal bilgiler ve vatandaşlık dersleri kapsamında hukuk okuryazarlığı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Demokrasinin var olması ve gelişebilmesi için insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, katılım sosyal devlet, hukuk devleti vb. ilkelerin hayata geçirilmiş olması gerekir.

2.20. Türk Eğitim Sisteminde Hukuk

Eğitim ve hukuk kavramları arasında çok sıkı bir ilişki vardır. “Eğitim alanı ile ilgili konuları içeren ve kamu gücü ile desteklenen hukuk kurallarının tümüne eğitim hukuku denir” (Yiğit Koyunkaya: 17). Hukuk, hayatın her alanında etkin bir kavramdır. Hukukun eğitim alanında da önemli bir yeri vardır. Türk eğitim sistemi, hukuktan beslenmektedir. “Anayasada belirtilen nitelikler, eğitim sisteminin çerçevesini çizmekle birlikte, aynı zamanda niteliklerini, yapı ve işleyişini de önemli ölçüde belirler. Buna göre Anayasa’mızın etkilendiği anlayışlar: 1) Hukuk devleti anlayışı, 2) Laik devlet anlayışı, 3) Sosyal devlet anlayışı, 4) Demokratik devlet anlayışdır” (Yiğit Koyunkaya: 21).

“Hukuk devleti, hukuk kurallarının ön planda olduğu, adalet duygusuna dayanan bir olgudur. Bu olgunun bireyler düzeyinde yaşatılabilmesi ancak hukuk bilincinin bireylere kazandırılmasıyla mümkündür. Devlet, bu bilinci eğitim kurumları ve öğretim programları ile yerine getirmeye çalışır. Bu amaçla, Milli Eğitim Sistemi içindeki ders ve üniteler, hukuk ve adalet bilincini yerleştirmek ve zenginleştirmek boyutunda ele alınır” (Alıcı, 2015: 3).

“Hukuk eğitimi, ülkemizde öğretime dönük bir kimlikte olmasına rağmen Avrupa ve ABD eğitim sistemlerinde bu genel bir değer eğitimi, yaşamın bir parçası olarak, yaşam kültürü olarak genç nesillere kazandırılmaya çalışılmaktadır” (Alıcı, 2015: 25).

Bilindiği üzere, hukuk üzerine bina edilmeyen eğitim, amaçlarını gerçekleştiremez. Böyle bir eğitim modelinin başarılı olması da düşünülemez. Türk

eğitim sistemi yukarıda sayılan esaslar doğrultusunda ortaya çıkan hukuki temeller üzerine kurulmuş olup bunun işleyişi de belirli kanun ve yönetmeliklerle sürdürülmektedir.

Türk eğitim sisteminde hukuk eğitimi denilince akla ilk olarak yükseköğretim seviyesinde eğitim verilen hukuk fakülteleri gelmektedir. En yaygın hukuk eğitimi bu kurumlarda yapılmaktadır. Bunun yanında lisans ve n lisans düzeyindeki programlarda da çeşitli dersler içerisinde genel hukuk bilgisi veya bölüme özgü hukuksal bilgiler verilmektedir. Ancak lkemizde bilimsel bakış açısıyla detaylı bir hukuk eğitimi söz konusu eğitim kurumlarında verilirken, temel eğitim düzeyinde de farklı derslerin ğretim programında hukuk ile ilgili kazanım, kavram, beceri ve değerler yer almaktadır. Temel eğitim kademesi olarak kabul ettiğimiz ilkokul ve ortaokullarda hukuk ile ilgili bilgiler, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, hukuk ve adalet, insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersleri kapsamında verilmektedir. Burada Hukuk ve Adalet dersi ğretim programının kapsamı, içeriği ve amaçlarından bahsetmeden önce temel eğitimde yukarıda bahsedilen diğer derslerle hukuk ve adalet kavramlarının ilişkisi kısaca bahsedilecektir.

2.21. Temel Eğitimde Hukuk

Hayat bilgisi dersinde basit düzeyde Hukuk konularını içeren kazanımlar aşağıda **tablo 1**'de verilmiştir.

Tablo 1 Hukuk Kazanımları

Hayat Bilgisi Dersi Hukukla İlgili Kazanımlar
1.Sınıf
Okul kurallarına uyar.
Okula geliş ve okuldan gidişlerde insanların trafikteki davranışlarını gözlemler.
Okula geliş ve okuldan gidişlerde trafik kurallarına uyar.
evresindeki kişilerle iletişim kurarken güvenlik kurallarını uygular.
Acil durumlarda yardım almak için arayacağı kurumların telefon numaralarını bilir.
Sınıf içi kuralları belirleme sürecine katılır.
2.Sınıf
Okulda arkadaşlarıyla oyun oynarken kurallara uyar.
Acil durumlarda yardım alabileceği kurumları ve kişileri bilir.
Sınıfla ilgili konularda karar alma süreçlerine katılır.
3.Sınıf

Trafik işaretleri ve işaret levhalarını tanıtır.
Trafikte kurallara uymanın gerekliliğine örnekler verir.
Güvenliğini tehdit eden bir kişi veya acil durum olduğunda ne yapacağını ve kimlerden yardım isteyebileceğini açıklar.
Yakın çevresinde bulunan yönetim birimlerini ve yöneticilerini tanıtır.
Ülkemizin yönetim şeklini açıklar.
Okula ilişkin istek ve ihtiyaçlarını okul ortamında demokratik yollarla ifade eder.

Hayat bilgisi programına genel olarak bakıldığında ilk üç içerisinde öğrencilere kazandırılması gereken kazanımların % 10'unun hukuk konusuyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 2 İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi Hukukla İlgili Kazanımlar

İnsan Olmak
İnsanın doğuştan gelen temel ve vazgeçilmez hakları olduğunu bilir.
Haklarına kendi yaşamından örnekler verir.
Hak Özgürlük Sorumluluk
Hak, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi fark eder.
Hak ve özgürlüklerini kullanabilen ve kullanamayan çocukların yaşantılarını karşılaştırır.
Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği veya kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.
Hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği veya kısıtlandığı durumların çözümünde ne tür sorumluluklar üstlenebileceğine ilişkin örnekler verir.
Hak ve özgürlüklere saygı gösterir.
Adalet ve Eşitlik
Adalet ve eşitlik kavramlarını birbiriyle ilişkili olarak açıklar
İnsanların hak ve özgürlükler bakımından eşit olduğunu bilir.
Adaletin veya eşitliğin sağlandığı ve sağlanmadığı durumları karşılaştırır.
Adil veya eşit davranılmadığında insanlarda oluşabilecek duyguları açıklar.
Uzlaşma
Anlaşmazlıkları çözmek için uzlaşma yolları arar.
Anlaşmazlık ve uzlaşma durumlarının sonuçlarını örneklerle karşılaştırır.
Kurallar
Kural kavramını sorgular.
Kuralın, özgürlük ve hak arasındaki ilişkiye etkisini değerlendirir.
Kurallara uymanın toplumsal ahenge ve birlikte yaşamaya olan katkısını değerlendirir.
Kuralların uygulanmasına katkı sağlar.
Birlikte Yaşama
Birlikte yaşayabilmek için düzenleyici bir kuruma ihtiyaç olduğunu kavrar.
Devletin yurttaşlarına karşı sorumluluklarını açıklar.

Tablo 2 incelendiğinde ilkokul 4. Sınıflar için 2017 İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan kazanımların %60'ı hukuk bilimi ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Buna göre ilkokul seviyesinde verilecek hukuka ilişkin bu temel bilgiler ilerleyen öğrenim yılları için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlerden seçilmiş konuların öğretildiği toplu yaklaşıma uygun bir derstir. Bu dersin temel amaçlarından birisi vatandaşlık aktarımına uygun bilgi beceri ve değerlerle öğrencileri hayata hazırlamaktır. Sosyal bilgiler dersi gerek devlet ile vatandaş arasındaki ilişkileri gerekse de bireyler arası ilişkilerin nasıl olmasını öğreten bir derstir. Hukuk ise bireyle devlet ve bireyle birey arasındaki sınırları kurallar çerçevesinde belirleyen bir bilim dalıdır. Bu açıdan hukuk eğitimi, sosyal bilgilerin asli konularından biri olarak her zaman önemini korumuştur.

2017 Güncellenen Sosyal Bilgiler Programı Genel Amaçları içerisinde hukuk ilişkili amaçlar aşağıda yer almaktadır.

Amaç 1: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.

Amaç 2: Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.

Amaç 3: Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

Amaç 4: Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır. 2017 programında bu amaç "Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri", olarak tekrar düzenlenmiştir.

Amaç 5: Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

Amaç 6: İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler (MEB, 2017).

Buna göre; 2017 programındaki 18 amaçtan 6 amaç hukuk ile ilgilidir.

2.22. Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Geliştirme Süreci

Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet dersine ilişkin çalışmaların başlaması, Milli Eğitim Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında 03.12.2012 tarihinde yapılan “T.C. Adalet Bakanlığı ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğrencilerde Hukuk Bilincinin Geliştirilmesi Uygulamaları ve Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Geliştirmek İçin İşbirliği Protokolü” isimli protokole dayanmaktadır. Söz konusu protokolün amacı, ilkökul ve ortaokul derslerinin öğretim programlarında hukuk ve adalet ile ilişkili kazanımları temel alarak, öğrencilerin temel hukuk kavramlarına ilişkin anlayışlarının ve hukuk bilincinin geliştirilmesidir.

Bu kapsamda ortaokul 6. ve 7. Sınıf öğrencileri için Hukuk ve Adalet dersi öğretim programı geliştirilmesi planlanmıştır. Protokolde; mevcut hukuk öğretim programında hukuk bilinci ile ilgili kazanımların tespit edilmesi, hukuk bilincine katkı sağlayacak kitap, afiş, broşür gibi materyallerin hazırlanması, farklı sınıf seviyeleri için kazanım önerileri geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Dersin öğretim programını geliştirmek üzere “Hukuk ve Adalet” dersinin çerçeve öğretim programını geliştirmek için Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü ile Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından “Hukuk Bilinci Geliştirme Komisyonu” adıyla ortak komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

Hukuk ve Adalet dersi içeriği ile ilgili olarak da içerikte yer verilebilecek konulara rehber teşkil etmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Buna göre öğretim programında, temel hukuk kavramları, haklar ve sorumluluklar, adaletin önemi, toplumsal değişme ve adalet, hukuk ve kanunlar, yargılama süreçleri, mahkemeler başlıklarının yer alabileceği öneri olarak yer almıştır (MEB, 2012).

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Seçmeli Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 07/06/2013 tarihinde 2013-2014 Eğitim Öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir. Söz konusu kararda, ders kitabı olarak 2013-2014 eğitim öğretim yılına mahsus olmak üzere Temel Eğitim Genel Müdürlüğü’nce hazırlanacak öğretim materyalinin kullanılması, ders kitabı hazırlanması ile ilgili olarak başvuruların

16/01/2014-03/02/2014 tarihleri arasında yapılması ve bunlardan 30/05/2014 Cuma günü mesai bitimine kadar kurulca ders kitabı olarak kabul edilenlerin, 2014 yılı Haziran ayı Tebliğler Dergisi'nde duyurusunun yapılması da yer almıştır. Kabul edilen öğretim programı Temmuz 2013 tarihli, 2670 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28.05.2013 tarih ve 22 sayılı kararı ile 2013-2014 eğitim öğretim yılından geçerli olmak üzere İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) haftalık ders çizelgesinin ortaokul kısmında değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır. Bu karar ekindeki temel eğitim düzeyinde okutulan sosyal bilimler dersleri arasına, Hukuk ve Adalet ismiyle ilk defa 6. ve 7. Sınıflarda seçimlik olmak üzere 2 saatlik bir ders ilave edilmiştir. 2018 yılında ise bu ders 6., 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin seçmesine izin verilecek hale getirilmiştir. Hukuk ve Adalet dersini okutma görevi sosyal bilgiler öğretmenlerine verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı İstatistik ve Performans Yönetimi Daire Başkanlığı verilerine göre 2016-2017 Eğitim Öğretim yılında resmi ve özel ortaokullarda seçmeli Hukuk ve Adalet dersini 97 613 öğrenci seçmiştir (MEB, (2017 d).

2.23. Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı

Hukuk ve Adalet dersi öğretim programı; “Giriş”, “Dersin Amaçları”, “Dersin Yapısı ve Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar”, “Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” ve “Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı Konu Yeterlilik ve Kazanımları” başlıkları altında 6 bölümden oluşmaktadır. Programın giriş bölümünde genel olarak kural ve toplumsal düzen olgusuna, hukukun gerekliliğine ve Hukuk ve Adalet dersinin öğrenciye ve topluma sunması beklenen katkılarına değinilmektedir.

Toplum içinde yaşayan insanlar arasında düzenin sağlanması için düzeni sağlayan kurallara ihtiyaç vardır. Kurallar bireylere neleri yapması ve nelerden kaçınması gerektiği konusunda yön verir. Toplumun huzuru, bireylerin bu konudaki duyarlılığına bağlıdır. Toplumu düzenleyen kurallar içinde hukuk kuralları, tüm bireyler için adli sonuçlar doğurma, yaptırım gücü ve hayata etkisi bakımından diğer toplumsal düzeni sağlayan kurallara göre ayrı bir öneme sahiptir.

Toplumdaki düzenin sağlanması bireylerin sahip olduğu hukuk bilinci ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Hukuk ve Adalet dersinin amacı “Evrenin ruhu olan adalet duygusu” (MEB, 2013: 1) ve tüm insanlar için gerekli olan hukuk bilincini erken yaşlarda geliştirmektir. Eğitimin bilgi, beceri kazandırma hedeflerinin yanı sıra, toplumun ihtiyaç duyduğu değerleri de öğrenciye kazandırmak gibi amaçları da bulunmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi sürecinde, hukuk bilinci ve diğer insani değerlerin bir yaşama biçimi haline getirilmesi gerekmektedir. Zaten Hukuk ve Adalet dersi kazanımlarına ilişkin en temel beklenti, çocuklara başkalarının haklarına saygıyı öğretmesi ve bunu günlük hayatına yansıtabilmesinin sağlanmasıdır. Bu bakış açısı sayesinde öğrenci hak arayışını ve öz saygısını geliştirecek, görev ve sorumluluklarının da bilincinde olacaktır.

Eğitim ile hukuk bilinci kazanan bireyler, sorunları hukuki ve barışçıl yollarla çözmeye yönelik yetkinliklerini artırarak adalete erişimde daha avantajlı bir konuma sahip olmaktadır. Hukuk bilincinin yüksek olduğu toplumlarda uyuşmazlıkların çıkma olasılığının daha az olması ve anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle daha kolay çözülmesi; demokrasi, uzlaşma, birlikte yaşama ve farklılıklara saygı kültürünün toplumda yerleşmesi; kısaca demokrasimizin daha da gelişmesi ve hukuk devletimizin güçlenmesi için hukuk ve adalet eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerekmektedir. Bu anlayışla geliştirilen Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı kazanımları ile hukuk ve adalet bilincinin geliştirilmesinin sağlanması ve öğrencilerin daha mutlu bireyler olarak hayata hazırlanmaları hedeflenmektedir (MEB, 2013: 2).

2.24. Hukuk ve Adalet Dersinin Amaçları

Hukuk ve Adalet dersinin temel amacı, öğrencilerde hukuk bilincini geliştirmektir. Bunun için programda önce hukuk ve adaletle ilgili yeterlikler, bu yeterliklere dayalı olarak da kazanımlar belirlenmiştir.

Bu ders kapsamında öğrencilerde geliştirilmesi beklenen yeterlikler şunlardır:

- Toplumsal hayatı düzenleyen kurallar ve bu kurallar arasında hukukun yerini kavrama,
- Hukukun temel kavramlarını anlama,
- Bir durumun hukuki bir sorun içerip içermediğini anlama,

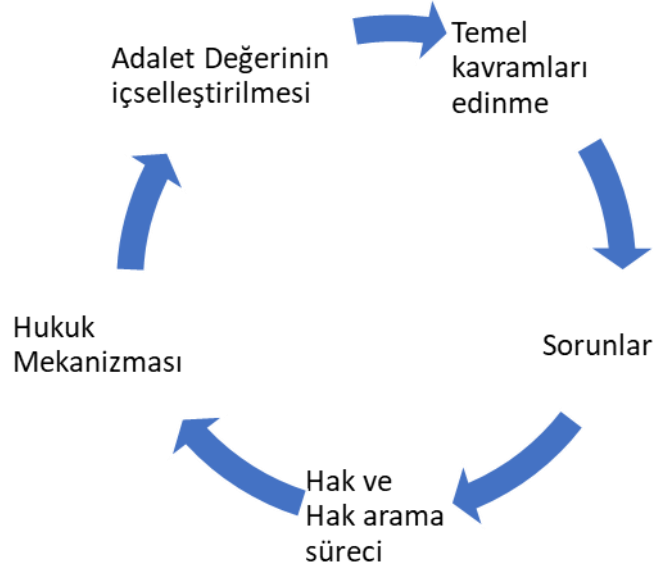
- Hak aramanın doğal olduğunu kabul etme,
- Hakkın hukuki yollarla aranacağını kabul etme,
- Hukuki haklarını kullanmak için kimlerden ya da nerelerden yardım alacağını bilme,
- Hak arama sürecinin hukuki yollarını bilme,
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülebileceğini kavrama,
- Hukuki sorunların çözümünde görevli kurum ve kuruluşları tanıma,
- Yargılama sisteminin işlevini bilme
- Adaletli olmayı önemseme

Bu yeterliklere sahip bir bireyin davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi ve davranışlarının olası sonuçlarını göz önünde bulundurması beklenmektedir (MEB, 2013).

Bu yeterliklerin yanında Hukuk ve Adalet dersi bazı duyarlılık ve tutumların da öğrencilerde gelişmesini sağlamayı amaçlar. Öğrencilerde sorunları ele alma, hukuk bilinci kazanma, haklarını bilme ve haklara eşlik eden sorumlulukları tanıma, haklarını arama konusunda cesaret gösterme, hak arama yolları ile ne zaman ve nasıl harekete geçilmesi gerektiğini öğrenme, hakların hukukla güvence altına alındığını bilme, adalet sistemi ve uygulayıcılarını tanıma ile uzlaşma kültürü oluşturma konularında duyarlılık geliştirmesi beklenmektedir.

Gelişmesi beklenen olumlu tutumlar ise, günlük hayatta makul olma, diğer bireylerin haklarına saygı gösterme, adil olma, adalete güvenme ve hukukun üstünlüğünü kabul etme gibi tutumlar olarak ifade edilmektedir. Bu noktada öğrencinin öğrendiği bilgiler, beceriler ve tutumları, günlük hayatla ilişkilendirerek içselleştirmesine ise özel bir önem verilmektedir.

Şekil 1 Hukuk ve Adalet Dersi Kazanım Döngüsü

Hukuk ve Adalet dersinin 5 ayrı üniteden oluştuğu görülmektedir. Bu üniteler, “Toplumsal Düzen ve Hukuk”, “Hukuk ve Adaletle İlgili Temel Kavramlar”, “Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri”, “Anlaşmazlıkların Çözümü ve Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler ve Kurumlar”, “Adalet Duygusu ve Toplumsal Yaşam” dır.

Yeterlikler ünitelere göre; Toplumsal Düzen ve Hukuk ünitesinde (f:1), Hukuk ve Adaletle İlgili Temel Kavramlar ünitesinde (f:1), Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri (f:5), Anlaşmazlıkların Çözümü ve Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler ve Kurumlar (f:3), Adalet Duygusu ve Toplumsal Yaşam (f:1) şeklinde dağılım göstermiştir. En fazla yeterlik Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri (f:5) ünitesinde yer almıştır.

Hukuk ve Adalet dersi öğretim programında 30 kazanıma yer verildiği görülmektedir. Kazanımlar ünitelere göre; Toplumsal Düzen ve Hukuk ünitesinde (3 kazanım), Hukuk ve Adaletle İlgili Temel Kavramlar ünitesinde (5 kazanım), Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri (11 kazanım), Anlaşmazlıkların Çözümü ve Adaletin Sağlanması İçin Çalışan Kişiler ve Kurumlar (6 kazanım), Adalet Duygusu ve Toplumsal Yaşam (5 kazanım) şeklinde dağılım göstermiştir. En fazla kazanım, Adaletin Sağlanmasında Hukukun Yeri (11 kazanım) ünitesinde yer almıştır.

Programda Hukuk ve Adalet dersi programının temelini oluşturan 11 ayrı yeterliğe yukarıda yer verilmişti. Bu yeterlikler ile aşağıdaki kazanımların sağlanacağı beklenmektedir:

- **Kazanımlar:**

- ✓ Toplumsal hayatı düzenleyen kurallar ve bu kurallar arasında hukukun yerini kavrama yeteneğini kazanma,
- ✓ Hukukun temel kavramlarını anlayacak şekilde kazanım elde etme,
- ✓ Bir durumun hukuki bir sorun içerip içermediğini fark edebilme,
- ✓ Hak aramanın doğal olduğunu içselleştirme,
- ✓ Hakkını hukuki yöntemlerle arama becerisini kazanma,
- ✓ Hukuki haklarını kullanmak için başvurabileceği kişileri ve kurumları bilme,
- ✓ Hak arama sürecinin hukuki yollarını bilme,
- ✓ Anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözebileceğini içselleştirme,
- ✓ Hukuki sorunları çözmekle görevli kurum ve kuruluşları bilme,
- ✓ Yargılama sisteminin işleyişini yakından tanıma,
- ✓ Adaletli olmayı içselleştirme.

2.25. Yapılan Araştırmalar

Alan yazın'da doğrudan Hukuk ve Adalet dersini ele alan çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Alıcı ve Van'ın (2016) ortaokulda seçmeli ders olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerde hukuk bilinci geliştirmeye etkisini araştırdıkları çalışmalarında, hukuka yönelik duyuşsal eğilimler konusunda, öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersleri sonrasında hukuka güven ve hukuki sorumluluk algılarının düştüğü, buna karşılık hukuka ilgi ve hukuki yaptırım algılarının yükseldiği ortaya çıkmıştır.

Çengelci (2017) tarafından yapılan araştırmada, Hukuk ve Adalet öğretim programında adalet, sorumluluk, eşitlik, saygı, cesaret, duyarlılık, barış ve uzlaşma ile güven değerlerine yer verildiği görülmüştür. Hukuk ve Adalet dersi öğretim materyalinde ise adalet, sorumluluk, güven, saygı, özgürlük, eşitlik, yardımlaşma, dayanışma, sevgi, ölçülü olma, doğal çevreye duyarlılık ile barış değerlerine yer verildiği belirlenmiştir (Çengelci Köse, 2017).

Alıcı'nın (2015) "Ortaokul Hukuk ve Adalet Dersinin Öğrencilerdeki Hukuk Bilincini Geliştirmeye Etkisi" isimli doktora araştırmasında, Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerdeki hukuk bilincinin geliştirilmesindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, ortaokul Hukuk ve Adalet dersinin öğrencilerde hukuk bilincini geliştirmeye etkisi, öğrenci görüşlerine göre incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Hukuk ve Adalet dersleri sonrasında öğrencilerin çoğunluğunun yaşadıkları çevreye karşı olan duyarlılıkları olumlu yönde değişmiştir. Öğrenciler yaşadıkları çevreye karşı daha duyarlı ve adaletli davranmaya başlamışlardır. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğunun devlete karşı sorumluluklarını daha iyi öğrendiği ve bu sorumlulukları yerine getirmek için daha fazla çaba sarf ettiği tespit edilmiştir.

Sönmez ve Aycıl (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, ortaokul 6. ve 7. sınıflara seçmeli olarak okutulan Hukuk ve Adalet dersine ilişkin bu dersi alan öğrencilere, dersin kazanımları doğrultusunda veri alınmasını sağlamaya yönelik otuz soruluk nicel ve üç soruluk nitel anket uygulanmıştır. Anket soruları dersin ünite sıralamasına ve kazanımlarına önem verilerek hazırlanmıştır.

Bulgulara bakıldığında Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin olumlu yönde arttığı görülmektedir. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplarda Hukuk ve Adalet dersiyle birlikte tutumlarında ve davranışlarında farkındalık meydana geldiği görülmektedir. Öğrencilerin hukuksal olayları ve haklarının neler olduğunu açıklama, hukuksal olaylarda nerelere başvurulacağını bilme gibi birçok durumda yüksek seviyede farklılık meydana gelmiştir. Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri, dersin üniteleri kapsamında değerlendirildiğinde her bir ünitenin kazanım düzeyi anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Genel anlamda Hukuk ve Adalet dersi için bayan ve erkek öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre Hukuk ve Adalet dersine ilişkin tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Hukuk ve Adalet dersini alan öğrencilerin derse ilişkin görüşlerinde, yaşadıkları yer itibarıyla anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır.

Araştırmada Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin annenin eğitim düzeyi doğrultusunda farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Annenin eğitim düzeyi ile öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşleri arasında anlamlı düzeyde fark olduğu görülmüştür. Anne eğitim düzeyi lise olan öğrenciler ile anne eğitim düzeyi

ilkokul olan öğrenciler arasında anlamlı bir fark meydana gelmiştir. Anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinde de olumlu yönde farklılık meydana gelmiştir. Aynı şekilde Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri ile babanın eğitim düzeyi arasında da anlamlı düzeyde farklar meydana gelmiştir. Baba eğitim düzeyi arttıkça öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerinde de olumlu yönde farklılıklar meydana gelmiştir.

Araştırmada Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri ile öğrencinin ailesinin aylık geliri arasında da anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Öğrencinin ailesinin aylık gelir miktarı arttıkça Hukuk ve Adalet dersine ilişkin görüşlerindeki farklılaşma seviyesinin de yükseldiği ortaya çıkmıştır. Öğrencinin Hukuk ve Adalet dersine ilişkin tutum ve davranışları, aylık gelir miktarı azaldıkça düşmüş, aylık gelir miktarı arttıkça yükselmiştir. Hukuk ve Adalet dersinin okutulduğu sınıf düzeyleri ile Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri arasında ise anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

İrşi (2017) tarafından yapılan yüksek lisans çalışması, Hukuk ve Adalet dersini veren öğretmenlerin bu dersle ilgili görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Ulaşılan bulgulardan araştırmaya katılan öğretmenlerin kazanımlara yönelik tutum düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler, kazanımların programın temel yeterliliklerine, toplumun ve öğrencinin ihtiyaçlarına uygun, öğrenciyi hayata hazırlayacak nitelikte ve öğrencilerde hukuk ve adalet bilincinin yerleşmesini sağlayacak özellikte olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular, araştırmaya katılan öğretmenlerin içeriğe yönelik tutum düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca içerikteki bilgilerin öğrencilerin günlük hayatta kullanabileceği, önemli, güncel ve aynı zamanda hukuk biliminin temel kavramlarına yönelik farkındalık yaratacak nitelikte olduğu şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır. Değerler eğitimi açısından bakıldığında ise Hukuk ve Adalet dersi içeriğinin adalet (adil olma) değerinin kazandıracak nitelikte olduğu belirlenmiştir. İçeriğin 7. sınıf düzeyine uygun olmakla birlikte 6. sınıf düzeyine uygun olmadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcılar, programın farklı yöntemleri uygulamaya imkân verme, öğrenciyi aktif kılma ve konu sonu etkinliklerinin etkililiği açılarından ise programı yeterli bulmamışlardır.

Programın uygulanmasına yönelik açıklamalar bölümünde yer alan yöntemlerin, yargı kurumlarına ziyaretlerin gerçekleştirilmesi etkinliklerinin de yeterli düzeyde

uygulanamadığı görülmektedir. Öğretmenler, ders kitabındaki ölçme araçlarını ve etkinliklerdeki soruların üst düzey zihinsel becerileri ölçme yeterliliğine ilişkin kararsız belirtmişlerdir. Programın ölçme değerlendirme boyutuna ilişkin genel değerlendirmeler itibarıyla öğretmenler, aynı şekilde programın ölçme değerlendirme yaklaşımının çağdaş yaklaşımlara uygunluğu ve ölçme faaliyetleri ile ilgili programdaki açıklamaların yeterliliği konularında kararsız kalmışlardır.

Araştırmaya katılan öğretmenler, dersin öğrencilere katkısı açısından ise, öğrencilerde hukuk ve adalet bilincinin oluştuğunu gözlemlediklerini, dersi alan öğrencilerin kurallara uyma davranışında artış gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler, mevcut ders kitabının geliştirilmesine yönelik olarak çeşitli yönlerden öneriler ortaya koymuşlardır. Buna göre öncelikle ders kitabında yer alan ders içi, ünite ve konu sonu etkinlikleri, öğrenciyi aktif kılacak şekilde hazırlanmalıdır. İçerik, görsellerle desteklenmeli, gündelik hayatla ilişkili, güncel bilgilere daha fazla yer vermelidir. Öğrencilerin yaş seviyesi, hazır bulunurlukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Katılımcı öğretmenlere göre Hukuk ve Adalet dersi, öğrencilere en çok bilinç ve farkındalık kazandırmıştır. Öğrenciler programın temel yeterliliklerinden de olan hukuk ve adalet bilincini, hak ve sorumluluk bilincini bu ders kapsamında elde etmeye başlamışlardır. Bunun yanında, öğrencilerde kurallara uyma davranışında ve etkin vatandaşlık becerilerinde olumlu gelişmeler gözlenmiştir.

Katılımcı öğretmenlere göre bazı kazanım ve kavramlar, öğrencilerin hazır bulunurluk seviyesinin üzerindedir. Özellikle 6. sınıf seviyesi için bu sorun daha belirgindir.

Bunun yanında ders kitabının okullara ulaşmasında da sorunlar tespit edilmiştir. Kitapların hiç ulaşmadığı veya eksik ulaştığı yönünde bir kısım öğretmenler görüş belirtmişlerdir. Ders materyali değerlendirirken öne çıkan bir görüş olan ders kitabının güncel olması, görsellerle desteklenmesi gereği aynı şekilde bir sorun olarak dile getirilmiştir.

Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin elde edilen bulgulara göre işbirliği eksikliğinden dolayı yargı kurumlarına ziyaret etkinliklerinde aksamalar olmakta; dersin seçiminde, seçmeli olması cihetiyle tercih sıkıntıları yaşanmaktadır.

III.BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin toplanmasına ve analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem araştırmaları ile modellenmiştir. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nicel ve nitel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanabilir (Creswell, 2003; Tashakkori ve Teddlie, 1998; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004; Akt; Baki ve Gökçek; 2012; 2).

Karma yöntem araştırmalarında önemli kararlardan biri, nitel ve nicel aşamalar arasındaki etkileşim seviyesidir. Araştırmanın nicel boyutunda öğrencilere, likert tipi veri toplama aracı niteliğindeki anketler uygulanarak veriler elde edilmiştir. Bu sayede kısa sürede çok geniş bir hedef kitleye ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise öğrencilerin anketlerine eklenmiş olan açık uçlu sorularla anket maddesi şeklinde ifade edemeyecekleri görüşleri toplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Adıyaman İl Merkezinde bu dersi okutan öğretmenlere yöneltilen açık uçlu yapılandırılmış görüşme sorularıyla da problemin neden ve nasıl boyutuna ilişkin nitel veriler elde edilmiştir.

Bu çalışmada, ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin ve derse giren öğretmenlerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanışına ilişkin görüşlerini incelemek için veri toplamaya yönelik betimsel yöntemlerden tarama modeli kullanılmıştır.

Karasar (2012) tarama modelini, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olarak tanımlamıştır. Ayrıca tarama araştırmasında katılımcıların bir konu ya da olaya ilişkin görüş, ilgi, tutum, beceri vb. özellikleri belirlenir ve bu model diğer araştırma modellerine göre daha büyük örneklem üzerinde gerçekleştirilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010: Akt. İrşi, 2017: 55).

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin görüşleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Ayrıca derse giren Sosyal Bilgiler

dersi öğretmenlerinin Hukuk ve Adalet dersi öğretim programı kaynakları ve uygulaması ile ilgili görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada Adıyaman İl merkezinde öğrenimine devam eden ortaokul 6 ve 7. sınıf öğrencilerine araştırmacı tarafından hazırlanan ‘Hukuk ve Adalet Seçmeli Dersi’nin Uygulanmasına Yönelik Öğrenci Görüşleri” anketi ve araştırmacı tarafından hazırlanan ‘Öğrenci Kişisel Bilgiler Formu’ ile ayrıca öğretmenler için “Hukuk ve Adalet Seçmeli Dersinin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri Formu” uygulanmıştır. Araştırmada nicel veri toplama aracıyla alt problemlere ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu çerçevede ilgili literatür taranarak kuramsal çerçeve oluşturulmuş; Adıyaman ili merkez ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı genel okullarda okuyan 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin seçmeli olarak okudukları Hukuk ve Adalet dersinin içeriği, uygulaması ve kullanılan materyallere ilişkin görüşleri, var olan şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin mevcut durumla ilgili deneyime dayalı görüşleri betimlenmiştir.

3.2. Örneklem

Bu araştırmada, nicel verilerin toplanması amacıyla amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu maksatla Adıyaman İl merkezinde bu dersi seçen 1200 öğrencinin 1000’ine ulaşılmış ve onlardan veri toplanmıştır. Ancak öğrencilerden 103’ünün ankete verdikleri cevaplar, tutarsız ve gelişigüzel olması sebebiyle veri setinden çıkartılmış ve kalan toplam 897 öğrenci örneklem içerisine alınmıştır. Böylece evrenin tamamına yakınına ulaşılarak yüksek düzeyde çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın nitel boyutunda ise örneklem olarak Adıyaman İl merkezindeki (Merkez ilçe kastedilmektedir ki içerisinde merkeze bağlı köy ve kasabalar da yer almaktadır) derse giren öğretmenlerin tamamına ulaşılarak bu çalışmanın amacı anlatılmış; bunlar arasından sadece birbirinden farklı sekiz okulda görev yapan öğretmenlerden toplanan veriler analize değer bulunmuştur.

Araştırmanın evreni Adıyaman il merkezinde (Merkez İlçe) öğrenim gören ve seçmeli ders niteliğindeki Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmacı, yasal izinler alındıktan sonra evrene ulaşabilecek şekilde ilgili dersi seçen

bütün öğrencilere ulaşmaya çalışmıştır. Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden edinilen bilgilerden bu dersi toplamda 1200 öğrencinin seçtiği tespit edilmiştir.

Araştırmada, araştırmacı tarafından bizzat uygulandıktan sonra toplanan 1000 anket incelenmiş, eksik doldurulan ya da dikkatli bir şekilde doldurulmayan anketler çıkarılmış ve yorumlamaya değer bulunan toplam 897 anket, bilgisayar paket programına girilerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çerçevede örnekleme oluşturan öğrencilerin betimsel verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3 Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler

	N	%
Okul	1,00	103 11,5
	2,00	84 9,4
	3,00	193 21,5
	4,00	9 1,0
	5,00	52 5,8
	6,00	96 10,7
	7,00	129 14,4
	8,00	231 25,8
Cinsiyet	Kız	481 53,6
	Erkek	416 46,4
Öğrenim Görülen Sınıf	Altıncı sınıf	550 61,3
	Yedinci sınıf	347 38,7
Bu dersi seçmenizde kimin etkisi oldu?	Kendim	595 66,3
	Ailem	106 11,8
	Öğretmenim	97 10,8
	Okul Müdürü	99 11,0
Hukuk ve Adalet dersini hangi kaynaktan işlediniz?	Basılı Ders Kitabı	351 39,1
	E- Kitap	177 19,7
	Fotokopi	225 25,1
	Hiçbiri	144 16,1

Tablo 3'te, araştırmaya katılan öğrencilerin ilgili değişkenlere göre frekans dağılımları verilmiştir. Görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %53,6'si kadın, % 46,4'ü ise erkek öğrencidir. Öğrencilerin öğrenime devam ettikleri sınıf değişkenine bakıldığında %61,3'ü altıncı sınıf, %38,7'si ise yedinci sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin %11,8'i deriş ailesinin etkisi ile dersi seçerken, %10,8'i öğretmenin, %11'i okul müdürünün etkisi ile; %66,3'ü ise kendi tercihleriyle seçtiklerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin ifadelerine göre %39,1'i dersi basılı kaynaktan işlerken, %19,7'si E-kitaptan, %25,1'i fotokopiden; %16,1'i ise dersi herhangi bir kaynak kullanmadan işlediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmanın çalışma grubu içerisinde yer alan öğretmenlerle ilgili bilgiler ise aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmaya Adıyaman il merkezinde bu dersi okutan toplam 22 öğretmene ulaşılmıştır. Bu öğretmenlerden 11'i araştırmaya gönüllü olarak katılmaya karar vermiş olmakla birlikte bunlardan üçünün görüşmede sorulara verdikleri cevapları, yüzeysel ve oldukça kısa cevaplardan oluşması; dolayısıyla derin bilgiler elde etme açısından araştırmaya katkıları olmayacağı düşüncesiyle veri seti içerisinde çıkarılmıştır. Böylece araştırmanın öğretmenlerle ilgili boyutunda, bu dersi okutan ve tamamı erkek olan 8 öğretmenin görüşleri yer almıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bu dersi bir dönem ile 4 yıl arasında okutma deneyimine sahip oldukları belirtilmiştir. Bunlardan 7'si bu dersi verebilmek için daha önce hukuk ve adalet konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişler; 1'i ise kısmen bu konularda eğitim aldığını ifade etmiştir. Bu öğretmenlerin tamamı, 15 yıl ve üzeri öğretmenlik tecrübeleri bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin 4'ünün bu dersi, bakanlığın EBA sisteminde açık erişimde bulunan ve ders kitabı niteliği kazanmamış olan MEB'in önerdiği ders kitabından/materyalinden; diğer 4'ünün ise kendilerinin oluşturduğu kaynaklardan işledikleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin tamamının seçmeli olarak hem 6 hem de 7. Sınıfta seçilebilen Hukuk ve Adalet dersini 6. Sınıf düzeyinde okuttuğu görülmüştür.

3.3. Veri Toplama

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından bir anket (EK-1) ve öğretmenlere uygulanmak üzere yapılandırılmış görüşme formu (EK-2) geliştirilmiştir.

Thomas'ın (1998), (Akt. Büyüköztürk: 2005,133) tanımına göre anket, insanların yaşam koşullarını davranışlarını, inançlarını veya tutumlarını betimlemeye yönelik bir dizi sorudan oluşan bir araştırma materyali olarak tanımlamaktadır. Büyüköztürk (2005: 135) ise anket geliştirme sürecini;

1. Problemi tanımlama (Amaç ve soru belirleme)

2. Madde yazma (Taslak form oluşturma)
3. Uzman görüşü alma (n uygulama formu oluşturma)
4. n uygulama yapma (n uygulama ve ankete son şeklini verme) şeklinde dört aşama olarak belirlemiştir.

Süreçle ilgili bu veriler ışığında anket geliştirme amacıyla problem cümlesinden yola çıkılarak öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, benzer konulardaki araştırmalar da incelenerek madde havuzu oluşturulmuştur. Zira konu ile ilgili kuramsal çerçevenin bilinmesi ve daha önce yapılan benzeri araştırmaların incelenmesi, maddelerin tasarlanmasında ve yazımında önemli kolaylıklar sağlamaktadır (Büyüköztürk, 2005). Bu çerçevede gerçekleştirilen alanyazın taraması dikkate alınarak ilgili maddeler hazırlanmış ve madde havuzu oluşturulmuştur.

Madde havuzu oluşturulduktan sonra uzman görüşlerinin alınması aşaması, iki basamak halinde gerçekleştirilmiştir:

İlk aşamada 25 maddelik anket taslağı; Sosyal Bilgiler eğitimi alanında uzman 5 akademisyen ile yüksek lisans mezuniyeti, eğitimde program geliştirme olan iki eğitim bilimi uzmanına gönderilmiştir. Akademisyenler ve uzmanlar, taslak maddelerle ilgili görüşlerini bunların açıklığı, anlaşılabilirliği, kullanılan dil bakımından hitap edeceği örnekleme uygunluğu ve ölçülecek özelliği temsil edebilirliği yönünden inceledikten sonra yazılı olarak bildirmişlerdir. Bu geribildirimler dikkate alınarak yapılan düzeltmeler sonucunda madde sayısı 25'ten 20'ye dşrlmştir.

İkinci aşamada, 'Uygun/Uygun değil/ Düzeltilmeli' şeklinde hazırlanan Uzman Değerlendirme Formları (UDF), kalan maddelerden oluşan anket taslağına eklenerek iki uzmana gönderilmiştir. UDF'de anket başlığının hemen altına uzmanlardan, anket taslak formunda yer alan maddeleri kapsam geçerliği bakımından değerlendirmelerinin beklendiği açıklaması açıkça yazılmıştır (Büyüköztürk, 2005).

Araştırmada Kapsam Geçerlik Oranı (KGO), Lawshe (1975) tekniği olarak bilinen aşağıdaki yöntemle hesaplanmıştır (Yurdugül, 2005):

$$KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$$

N_G : Maddeye ilişkin "Uygun" görüşünü belirten uzman sayısı

N : Toplam uzman sayısı

Tablo 4 Geçerlik ve Güvenirlik Değerleri

Maddeler	Uygun	Uygun Değil	Düzeltilmeli	Uyuşma oranı (%)	KGO
1	8		1	89	1
2	9			100	1.25
3	9			100	1.25
4	9			100	1.25
5	9			100	1.25
6	8		1	89	1
7	9			100	1.25
8	9			100	1.25
9	8		1	89	1
10	8		1	89	1
11	9			100	1.25
12	9			100	1.25
13	9			100	1.25
14	9			100	1.25
15	8		1	89	1
16	7		2	78	0.75
17	9			100	1.25
18	8	1		89	1
19	9			100	1.25
20	8		1	89	1
Uzman Sayısı	: 9				
Kapsam Geçerlik Ölçütü	: 0.75				
Kapsam Geçerlik İndeksi	: 1.16				

Hesaplama kolaylığı açısından $\alpha = .05$ anlamlılık düzeyinde (KGO)'ların minimum değerleri (kapsam geçerlik ölçütleri) Veneziano ve Hooper (1997) tarafından tabloya dönüştürülmüştür (Akt. Yurdugül, 2005).

Her bir madde için KGO'lar hesaplandıktan sonra KGO'ların ortalamalarından hesaplanan anketin bütününe kapsayan Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ) hesaplanmıştır. Elde edilen geçerlik ve güvenilirlik değerleri aşağıdaki tablo 2'de verilmiştir:

Bu yöntemde, uzmanların her bir maddenin uygun olduğu noktada uyuşma düzeylerinin %90-100 aralığında olması beklenir (Büyüköztürk, 2005). Uzmanların mutabakat oranlarının %70-80 oranında olduğu maddeler, geri bildirimlere göre düzeltmeler yapılarak ankette tutulabilir (Büyüköztürk, 2005).

Tablo 4'te her bir madde için uzman görüşlerinin uyuşma oranları belirtilmiştir. Tabloda görüleceği gibi bu çalışmaya 9 uzman katılmıştır. 0.05 anlamlılık düzeyinde KGO için minimum değer yani KGÖ (kapsam geçerlik ölçütü) 0.75'tir. Anketin her bir maddesi için hesaplanan bu değer sadece 3 maddede 0.75; diğerlerinde ise 1 ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi anketteki bütün maddelerinin kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Anketin her bir maddesinin KGO'sundan hesaplanan ortalama değer, anketin Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ)'sini vermektedir. Anketin bahsedilen KGİ değeri 1.16 olarak hesaplanmıştır. $KGİ \geq KGÖ$ olduğu için oluşturulan anketin kapsam geçerliği istatistiksel olarak anlamlıdır (Yurdağül, 2005).

Anket geliştirme sürecinin son aşamasında, uzman görüşleri doğrultusunda ön uygulama formu oluşturulmuştur. Ön uygulama, anketin geçerlik ve güvenilirliğinin gözleme dayalı verilerle sorgulandığı bir aşamadır (Büyüköztürk, 2005). Bu çerçevede araştırmanın örnekleme uygun bir gruba ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında öğrencilerin anlamada zorluk çektikleri, anlam karmaşasına yol açan ifadeler vs. düzeltilmiştir. Bu aşamaların tamamlanmasından sonra ankete son hali verilmiştir. Öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerini belirlemek için geliştirilen 20 maddelik bu anket, 'katılıyorum: 3, kararsızım: 2, katılmıyorum: 1' şeklinde üçlü likertten oluşmaktadır. Son şekli verilen bu anket, örnekleme uygulanmıştır.

Yapılan alan yazın taraması ve alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik 6 soru kişisel bilgi formu 14 soru ise Hukuk ve Adalet dersinin öğretimi ve uygulaması ile ilgili toplam 20 sorudan oluşan standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu hazırlanmıştır. Adıyaman ili merkez ilçede asıl çalışmaya dâhil edilmeyen bir okulda çalışan üç Sosyal Bilgiler öğretmeni ile ön

uygulama yapılmış, geri dönütler sonrasında gerekli düzeltmeler yapılarak asıl uygulamaya geçilmiştir. Uygulama öncesinde öğretmenlere çalışma hakkında bilgi verilerek çalışmaya güven duymaları sağlanmıştır. Çalışmaya güven duymalarını sağlayamaya çalışarak sorulara samimi cevap vermeleri amaçlanmıştır. Görüşmede cevaplayıcıya konu ile ilgili bilgi verilmesi, etik açıdan önemlidir (Büyüköztürk vd., 2010). Araştırmacı tarafından yeterli sayıda çoğaltılan görüşme formları öğretmenlere uygulanmıştır. Görüşmede sorulara ilişkin maksimum cevapları almak için öğretmenlere yeterli süre tanınmış ve bu süre her bir katılımcıda farklılık göstermiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Yapılan çalışmada veriler; nicel verilerin analizi ve nitel verilerin analizi olarak iki şekilde analiz edilmiştir:

3.4.1. Nicel Verilerin Analizi

Verilerin analizinde bilgisayar paket programından yararlanılarak frekans, yüzde gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra ki kare analizi yapılmıştır. Ki kare bağımsızlık testi iki veya daha fazla sınıflı ölçekle ölçülmüş değişkenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için kullanılır (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2016, s. 184). Veri toplama tekniği olarak anketin kullanıldığı çalışmaların pek çoğunda ankette yer alan maddelerin her birinin ayrı bir durumu betimlemeye çalıştığı ve genellikle de sorulara verilecek cevapların sınıflama ölçeğinde oldukları görülmektedir. Bu durumda çeşitli sorulara verilen cevaplar arasında ya da herhangi bir soruya ait cevaplarla (davranış, görüş vb.) soruyu cevaplayanların kişisel özellikleri (demografik özellikleri) arasında bir ilişki olup olmadığı test edilmek istendiğinde kay- kare testi kullanılabilir (Büyüköztürk, 2016, s.159). Bu çalışmada toplanan verilerin analizinde Ki-kare testinin önemli varsayımlarından biri olan beklenen değeri 5'ten küçük olan hücre sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aşmaması varsayımı karşılanmıştır.

3.4.2. Nitel verilerin analizi

Veri toplama süreci sonunda elde edilen veriler başlıca örüntüleri belirleme, kodlama ve kategorilere ayırma işlemlerini kapsayan "içerik analizi" tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). Araştırmada nitel veriler öğretmenlerin açık uçlu sorulara verdikleri cevapların analiz edilmesiyle oluşturulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplarla öğrencilerin anketlerde verdikleri cevaplar karşılaştırma imkânı sağlamak için de kullanılmıştır. Öğretmen görüşleri bulguların yorumlanması sürecinde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada hazırlanan anket, toplam 897 öğrenciye uygulanmış; toplanan veriler bilgisayar paket programında analiz edilmiş ve elde edilen bulgular, araştırmanın alt problemlerine göre incelenerek aşağıda yorumlanmıştır. Ayrıca öğretmenlerle (8 öğretmen) yapılan görüşmelerde kendilerine yöneltilen açık uçlu sorulara verilen cevaplardan elde edilen bulgular ise içerik analiziyle yorumlanmıştır.

4.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşleri genel olarak nasıldır?” sorusuna cevap oluşturan ilgili maddelerdeki öğrenci görüşleri, aşağıdaki tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 5 Öğrencilerin Hukuk ve Adalet Dersinin uygulanmasına yönelik görüşleri

Öğrenci Görüş Maddeleri	Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum		
	N		
Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.	606	151	140
	%	67,6%	16,8%
Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller, konuları anlamama yardımcı oluyor.	628	133	136
	%	70,0%	14,8%
Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.	385	282	230
	%	42,9%	31,4%
Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.	722	114	61
	%	80,5%	12,7%
Hukuk ve Adalet dersinde adliye gezisi düzenlenmelidir.	640	121	135
	%	71,4%	13,5%
Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.	592	176	129
	%	66,0%	19,6%
Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.	276	197	424
	%	30,8%	22,0%
Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.	654	140	103
	%	72,9%	15,6%
Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.	718	109	69
	%	80,1%	12,2%
Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap	379	279	239

İlgimi çok çekti.	%	42,3%	31,1%	26,6%
	N	600	183	113
Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.	%	67,0%	20,4%	12,6%
	N	600	183	113
Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.	%	67,0%	20,4%	12,6%
	N	529	243	125
Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük hayattan ve güncel olaylardan seçilmişti.	%	59,0%	27,1%	13,9%
	N	369	262	266
Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.	%	41,1%	29,2%	29,7%
	N	302	176	419
Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım.	%	33,7%	19,6%	46,7%
	N	551	189	157
İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.	%	61,4%	21,1%	17,5%
	N	519	197	181
Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.	%	57,9%	22,0%	20,2%
	N	246	159	492
Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı.	%	27,4%	17,7%	54,8%
	N	655	137	105
Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.	%	73,0%	15,3%	11,7%
	N	610	176	110
Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.	%	68,1%	19,6%	12,3%

Tablo 5'teki, Hukuk ve Adalet dersinin amaçları, işlenişi, öğrenci tutumları ve ders kaynaklarına ilişkin verilerle ilgili yorumların, birbiriyle irtibatlı olarak aşağıdaki şekilde yapılabileceği düşünülmektedir:

a) Dersin Amaçlarıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar:

Öğrencilerin %80'inin, dersin amaçlarıyla ilgili, "Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı". maddesine katıldıkları anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin % 47'si "Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir". Şeklindeki yargıya katılmazken %30'u, bu derste konuların Sosyal Bilgiler dersinde de öğrenilebileceğini belirtmişlerdir.

“Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim”. maddesine öğrencilerin %80’i; “Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı”. şeklinde ifade edilen maddeye ise %73’ü katıldıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin, Hukuk ve Adalet dersinin amaçları arasında yer alan, hukuk kurumlarının tanıtılmasına yönelik “Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti”. maddesine katılım oranı %68 olmuştur.

Elde edilen veriler öğrencilerin, hak ve sorumluluklara ilişkin bilinç, hukuk kurumlarına yönelik farkındalık, hak arama becerisi ve buldukları çevredeki insanlara karşı saygılı olma konularında, Hukuk ve Adalet dersinden yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin amaçlarını benimsediklerini göstermektedir.

b) Dersin İşlenişi ve İçeriğiyle İlgili Bulgular ve Yorumlar:

Öğrencilerin % 43’ünün “Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor”. Maddesine katılmaları, araştırmaya katılan öğrencilerin neredeyse yarısının (385 öğrenci), bu derste öğretilen bilgilerin gereğinden fazla olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Dersin içeriğine ilişkin “Hukuk ve Adalet dersinde adliyeye gezi düzenlenmelidir”. Şeklindeki önermeye öğrencilerin %71’i katıldıklarını, %15’i katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin % 66’sı, sınıf içi etkinliklerle ilgili “Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim”. Maddesine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu, öğrencilerin yarıdan fazlasının dersin, öğrenci merkezli/aktif yöntemlerle işlenmesini, konuların daha iyi anlaşılması açısından yararlı gördüklerini göstermektedir.

Öğrencilerin % 67’sinin, “Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi”. Maddesine katıldıkları ve bunların, aynı zamanda konuların kendi yaş gruplarına göre tasarlandığını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Hukuk ve Adalet dersinin öğretim programında altı çizilerek belirtilen ve dersin işleniş yaklaşımını ortaya koyan “Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük

yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti”. Maddesine öğrencilerin yaklaşık %60’ı katılmış; % 13’ü ise katılmamıştır.

İçerikle ilgili “Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı”. şeklinde düzenlenmiş maddeye öğrencilerin % 41’i katıldıklarını ve programda çok sayıda bilinmeyen kelimeyle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu önermeye katılmayan % 30’u ise bilinmeyen kelime ve kavramın çok olmadığını ifade etmişlerdir.

Dersin süresiyle ilgili “Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım”. İfadesine katılan öğrencilerin oranı %34; sürenin yeterli olduğunu düşünen öğrencilerin oranı ise % 47 (419 öğrenci) civarındadır. Kararsızlar da eklendiğinde bu veri, ders süresinin yeterli olduğunu ve verimli kullanılması halinde bütün ders konularının işlenebileceğini göstermektedir.

Bu veriler, Hukuk ve Adalet dersinin içeriği ve işlenişine ilgili öğrenci görüşlerinin olumlu olduğunu; bununla birlikte kayda değer bir öğrenci oranının, içerikte bilinmeyen çok fazla bilmedikleri kelimedenden yakındıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrenciler, dersin uygulamalı aktif öğrenme yöntemleri ve okul dışı gezilerle yürütülmesinin daha iyi sonuçlar intaç edeceğini düşünmektedirler.

c) Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar:

Araştırmaya katılan öğrencilerin %73’ünü teşkil eden, yaklaşık 900 öğrencinin 650’si, “Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum”. maddesine katıldığını belirtmişlerdir.

Derse yönelik tutumla ilgili bir başka madde olan “Hukuk ve Adalet dersine seyerek çalışıyordum” maddesine katılan öğrencilerin oranı % 67’dir.

Öğrencilerin % 67’si derse seyerek çalıştıklarını; % 13’ü bu yargıya katılmadıklarını; kalanlar ise kararsızlıklarını belirtmişlerdir.

“İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim”. şeklinde yer alan ifadeye katılanların oranı % 61’dir. Yani 551 öğrenci seçmeli ders olarak Hukuk ve Adalet dersini seçtiklerinden dolayı memnuniyetlerini; % 18’lik bir oranı temsil eden 157 öğrenci ise memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin %27’si “Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı”. şeklindeki maddeye katılırken %55’i ise katılmamıştır.

Derse yönelik öğrenci tutumlarıyla ilgili görüşler dikkate alındığında, genel itibarıyla öğrencilerin yarısından çoğunun, bazı maddelerde ise $\frac{3}{4}$ ’ünün bu derse yönelik olumlu tutum geliştirdiklerini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum öğrencilerin bu

dersin öğretilmesiyle ilgili duyuşsal boyuta olumlu tepki verdiklerini göstermektedir. Ayrıca seçmeli ders niteliğindeki bu dersi seçen öğrencilerin çoğu, verdikleri bu karardan duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir.

d) Ders Kaynaklarına İlişkin Bulgular ve Değerlendirmeler:

Bu kısımda, öğrencilerin dersin uygulamasına yönelik görüşlerine ilişkin diğere bir konu alanını teşkil eden, derste kullanılan kaynak kitap (MEB'in önerdiği ders kitabı statüsü taşımayan ders materyali) ve öğretmenin kullandığı kaynaklarla ilgili veriler yer almaktadır. Elde edilen bu bulgular ve değerlendirmeler aşağıda sıralanmıştır:

“Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum”. maddesine katılan öğrencilerin oranı %68'dir. Bu bulgu, öğrencilerin büyük çoğunluğunun, kaynak materyal olarak önerilen MEB kitabını, öğrenmeyi kolaylaştırıcı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin %70'i, “Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor”. maddesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu veri, kitapta kullanılan görsellerin, öğrencilerin konuyu somutlaştırmalarına ciddi şekilde katkı sağladığını ve kaynak kitabın, dersin öğrenilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

“Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti”. önermesine katılan öğrencilerin %42'si kitabı beğendiğini ifade ederken, %27'si bu görüşü benimsemediklerini belirtmişler; kalan %30'u ise bu maddeye ilişkin kararsızlıklarını beyan etmişlerdir. Bu bulgu, öğrencilerin kaynak materyalin kalitesini önemsediklerini ve onaylı ders kitabı olmasa dahi önceliğin kaliteli ders kitabı olduğu kültürünü onayladıklarını ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin %58'i “Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı”. maddesine katılırken %20'si katılmadıkları yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu bulgu, kitabın ölçme ve değerlendirme noktasında yeterli olmakla birlikte geliştirilmeye muhtaç olduğunu göstermektedir.

4.2. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde cinsiyetleri açısından anlamlı fark var mıdır?” sorusu etrafında elde edilen öğrenci görüşlerine ilişkin ki kare testi sonuçları, aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 6 Cinsiyet itibarıyla, Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin ki kare sonuçları

		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	X ²	p
1. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.						
Kadın	N	321	84	76	,373 ^a	,830
	%	66,7%	17,5%	15,8%		
Erkek	N	285	67	64		
	%	68,5%	16,1%	15,4%		
Toplam	N	606	151	140		
	%	67,6%	16,8%	15,6%		
2. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor.						
Kadın	N	341	69	71	,388 ^a	,824
	%	70,9%	14,3%	14,8%		
Erkek	N	287	64	65		
	%	69,0%	15,4%	15,6%		
Toplam	N	628	133	136		
	%	70,0%	14,8%	15,2%		
3. Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.						
Kadın	N	213	149	119	,847 ^a	,655
	%	44,3%	31,0%	24,7%		
Erkek	N	172	133	111		
	%	41,3%	32,0%	26,7%		
Toplam	N	385	282	230		
	%	42,9%	31,4%	25,6%		
4. Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.						
Kadın	N	410	47	24	14,950 ^a	,001
	%	85,2%	9,8%	5,0%		
Erkek	N	312	67	37		
	%	75,0%	16,1%	8,9%		
Toplam	N	722	114	61		
	%	80,5%	12,7%	6,8%		
5. Hukuk ve Adalet dersinde adliye gezi düzenlenmelidir.						
Kadın	N	361	57	63	6,686 ^a	,035
	%	75,1%	11,9%	13,1%		
Erkek	N	279	64	72		
	%	67,2%	15,4%	17,3%		
Toplam	N	640	121	135		

	%	71,4%	13,5%	15,1%		
6. Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.						
Kadın	N	353	77	51	25,779 ^a	,000
	%	73,4%	16,0%	10,6%		
Erkek	N	239	99	78		
	%	57,5%	23,8%	18,8%		
Toplam	N	592	176	129		
	%	66,0%	19,6%	14,4%		
7. Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.						
Kadın	N	146	111	224	,752 ^a	,686
	%	30,4%	23,1%	46,6%		
Erkek	N	130	86	200		
	%	31,3%	20,7%	48,1%		
Toplam	N	276	197	424		
	%	30,8%	22,0%	47,3%		
8. Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.						
Kadın	N	338	86	57	4,543 ^a	,103
	%	70,3%	17,9%	11,9%		
Erkek	N	316	54	46		
	%	76,0%	13,0%	11,1%		
Toplam	N	654	140	103		
	%	72,9%	15,6%	11,5%		
9. Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.						
Kadın	N	401	46	33	8,079	,018
	%	83,5%	9,6%	6,9%		
Erkek	N	317	63	36		
	%	76,2%	15,1%	8,7%		
Toplam	N	718	109	69		
	%	80,1%	12,2%	7,7%		
10. Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti.						
Kadın	N	202	149	130	,078 ^a	,962
	%	42,0%	31,0%	27,0%		
Erkek	N	177	130	109		
	%	42,5%	31,3%	26,2%		
Toplam	N	379	279	239		
	%	42,3%	31,1%	26,6%		
11. Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.						
Kadın	N	250	136	95	1,689 ^a	,430
	%	52,0%	28,3%	19,8%		

Erkek	N	221	103	92
	%	53,1%	24,8%	22,1%
Toplam	N	471	239	187
	%	52,5%	26,6%	20,8%

12. Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.

Kadın	N	334	86	60	4,252 ^a	,119
	%	69,6%	17,9%	12,5%		
Erkek	N	266	97	53		
	%	63,9%	23,3%	12,7%		
Toplam	N	600	183	113		
	%	67,0%	20,4%	12,6%		

13. Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti.

Kadın	N	285	147	49	15,082 ^a	,001
	%	59,3%	30,6%	10,2%		
Erkek	N	244	96	76		
	%	58,7%	23,1%	18,3%		
Toplam	N	529	243	125		
	%	59,0%	27,1%	13,9%		

14. Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.

Kadın	N	200	133	148	1,346 ^a	,510
	%	41,6%	27,7%	30,8%		
Erkek	N	169	129	118		
	%	40,6%	31,0%	28,4%		
Toplam	N	369	262	266		
	%	41,1%	29,2%	29,7%		

15. Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım.

Kadın	N	149	96	236	3,520 ^a	,172
	%	31,0%	20,0%	49,1%		
Erkek	N	153	80	183		
	%	36,8%	19,2%	44,0%		
Toplam	N	302	176	419		
	%	33,7%	19,6%	46,7%		

16. İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.

Kadın	N	299	94	88	1,612 ^a	,447
	%	62,2%	19,5%	18,3%		
Erkek	N	252	95	69		
	%	60,6%	22,8%	16,6%		
Toplam	N	551	189	157		
	%	61,4%	21,1%	17,5%		

17. Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.						
Kadın	N	284	104	93	,672 ^a	,715
	%	59,0%	21,6%	19,3%		
Erkek	N	235	93	88		
	%	56,5%	22,4%	21,2%		
Toplam	N	519	197	181		
	%	57,9%	22,0%	20,2%		
18. Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı.						
Kadın	N	125	77	279	4,389 ^a	,111
	%	26,0%	16,0%	58,0%		
Erkek	N	121	82	213		
	%	29,1%	19,7%	51,2%		
Toplam	N	246	159	492		
	%	27,4%	17,7%	54,8%		
19. Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.						
Kadın	N	361	68	52	2,172 ^a	,338
	%	75,1%	14,1%	10,8%		
Erkek	N	294	69	53		
	%	70,7%	16,6%	12,7%		
Toplam	N	655	137	105		
	%	73,0%	15,3%	11,7%		
20. Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.						
Kadın	N	338	94	49	4,431	,109
	%	70,3%	19,5%	10,2%		
Erkek	N	272	82	61		
	%	65,5%	19,8%	14,7%		
Toplam	N	610	176	110		
	%	68,1%	19,6%	12,3%		

Tabloya 6'ya göre ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin görüşlerinde cinsiyetleri açısından toplam beş ifadede anlamlı farklar çıkmıştır. Buna göre;

“Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımın ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı”. İfadesine kadın öğrenciler, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $f_{kadın}=85,2\%$; Katılıyorum $f_{erkek}=75,0\%$; $p < 0,05$). Buna göre kadın öğrenciler dersten, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla faydalanmışlardır.

“Hukuk ve Adalet dersinde adliyeye gezi düzenlenmelidir”. İfadesine kadın öğrenciler, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade

etmişlerdir (Katılıyorum $N_{kadın} = 75,1\%$; Katılıyorum $N_{erkek} = 67,2\%$; $p < 0,05$). Buna göre adliye gezisinin faydalı olduğunu düşünme açısından, kadın öğrenciler lehine kayda değer bir farklılık oluşmuştur.

“Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim”. İfadesine kadın öğrenciler, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{kadın} = 73,4\%$; Katılıyorum $N_{erkek} = 57,5\%$; $p < 0,05$). Bu veri, dersin sınıf içi etkinliklerle işlenmesinin yararına, kadın öğrencilerin çok daha fazla önem verdiklerini göstermektedir.

Kadın öğrencilerin, “Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim”. İfadesini paylaşma oranları, erkek öğrencilere göre çok daha belirgin bir seviye ile yüksek çıkmıştır (Katılıyorum $N_{kadın} = 83,5\%$; Katılıyorum $N_{erkek} = 76,2\%$; $p < 0,05$). Buna göre hak ve sorumluluklarını daha iyi öğrendiklerini belirtme açısından, kadın öğrenciler lehine anlamlı bir farklılıktan bahsedilebilir.

Aynı şekilde, “Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti”. İfadesine kadın öğrenciler, diğerlerine göre anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{kadın} = 59,3\%$; Katılıyorum $N_{erkek} = 58,7\%$; $p < 0,05$). Ders konularını gündelik hayatla bağlantılı bulma konusunda kadın öğrenciler lehine kayda değer bir farklılık bulunmaktadır.

4.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde öğrenim gördükleri sınıf açısından anlamlı fark var mıdır?” sorusuna verilen cevaba ait bulguların Ki Kare testi ekseninde tespit edilen sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 7 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine, farklı sınıflardaki yaklaşıma ilişkin ki kare sonuçları

		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	X^2	p
1. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.						
Altıncı sınıf	N	354	91	105	13,271 ^a	,001
	%	64,4%	16,5%	19,1%		
Yedinci sınıf	N	252	60	35		
	%	72,6%	17,3%	10,1%		
Toplam	N	606	151	140		
	%	67,6%	16,8%	15,6%		

2. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor.

Altıncı sınıf	N	357	84	109	25,810 ^a	,000
	%	64,9%	15,3%	19,8%		
Yedinci sınıf	N	271	49	27		
	%	78,1%	14,1%	7,8%		
Toplam	N	628	133	136		
	%	70,0%	14,8%	15,2%		

3. Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.

Altıncı sınıf	N	251	162	137	4,519 ^a	,104
	%	45,6%	29,5%	24,9%		
Yedinci sınıf	N	134	120	93		
	%	38,6%	34,6%	26,8%		
Toplam	N	385	282	230		
	%	42,9%	31,4%	25,6%		

4. Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.

Altıncı sınıf	N	443	62	45	6,298 ^a	,043
	%	80,5%	11,3%	8,2%		
Yedinci sınıf	N	279	52	16		
	%	80,4%	15,0%	4,6%		
Toplam	N	722	114	61		
	%	80,5%	12,7%	6,8%		

5. Hukuk ve Adalet dersinde adliye gezi düzenlenmelidir.

Altıncı sınıf	N	364	87	99	19,267 ^a	,000
	%	66,2%	15,8%	18,0%		
Yedinci sınıf	N	276	34	36		
	%	79,8%	9,8%	10,4%		
Toplam	N	640	121	135		
	%	71,4%	13,5%	15,1%		

6. Konularla ilgili sınıfta etkinlik(drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.

Altıncı sınıf	N	362	99	89	5,116 ^a	,077
	%	65,8%	18,0%	16,2%		
Yedinci sınıf	N	230	77	40		
	%	66,3%	22,2%	11,5%		
Toplam	N	592	176	129		
	%	66,0%	19,6%	14,4%		

7. Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.

Altıncı sınıf	N	175	121	254	,865 ^a	,649
	%	31,8%	22,0%	46,2%		
Yedinci sınıf	N	101	76	170		
	%	29,1%	21,9%	49,0%		
Toplam	N	276	197	424		
	%	30,8%	22,0%	47,3%		
8. Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.						
Altıncı sınıf	N	416	74	60	6,080 ^a	,048
	%	75,6%	13,5%	10,9%		
Yedinci sınıf	N	238	66	43		
	%	68,6%	19,0%	12,4%		
Toplam	N	654	140	103		
	%	72,9%	15,6%	11,5%		
9. Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.						
Altıncı sınıf	N	438	62	50	4,550 ^a	,103
	%	79,6%	11,3%	9,1%		
Yedinci sınıf	N	280	47	19		
	%	80,9%	13,6%	5,5%		
Toplam	N	718	109	69		
	%	80,1%	12,2%	7,7%		
10. Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti.						
Altıncı sınıf	N	239	154	157	6,818 ^a	,033
	%	43,5%	28,0%	28,5%		
Yedinci sınıf	N	140	125	82		
	%	40,3%	36,0%	23,6%		
Toplam	N	379	279	239		
	%	42,3%	31,1%	26,6%		
11. Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.						
Altıncı sınıf	N	315	129	106	13,266	,001
	%	57,3%	23,5%	19,3%		
Yedinci sınıf	N	156	110	81		
	%	45,0%	31,7%	23,3%		
Toplam	N	471	239	187		
	%	52,5%	26,6%	20,8%		
12. Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.						
Altıncı sınıf	N	379	102	69	3,271 ^a	,195
	%	68,9%	18,5%	12,5%		
Yedinci sınıf	N	221	81	44		
	%	63,9%	23,4%	12,7%		
Toplam	N	600	183	113		

	%	67,0%	20,4%	12,6%		
--	---	-------	-------	-------	--	--

13. Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti.

Altıncı sınıf	N	317	142	91	8,232 ^a	,016
	%	57,6%	25,8%	16,5%		
Yedinci sınıf	N	212	101	34		
	%	61,1%	29,1%	9,8%		
Toplam	N	529	243	125		
	%	59,0%	27,1%	13,9%		

14. Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.

Altıncı sınıf	N	233	150	167	2,585 ^a	,275
	%	42,4%	27,3%	30,4%		
Yedinci sınıf	N	136	112	99		
	%	39,2%	32,3%	28,5%		
Toplam	N	369	262	266		
	%	41,1%	29,2%	29,7%		

15. Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım.

Altıncı sınıf	N	196	104	250	2,484 ^a	,289
	%	35,6%	18,9%	45,5%		
Yedinci sınıf	N	106	72	169		
	%	30,5%	20,7%	48,7%		
Toplam	N	302	176	419		
	%	33,7%	19,6%	46,7%		

16. İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.

Altıncı sınıf	N	357	92	101	16,135 ^a	,000
	%	64,9%	16,7%	18,4%		
Yedinci sınıf	N	194	97	56		
	%	55,9%	28,0%	16,1%		
Toplam	N	551	189	157		
	%	61,4%	21,1%	17,5%		

17. Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.

Altıncı sınıf	N	302	111	137	19,959 ^a	,000
	%	54,9%	20,2%	24,9%		
Yedinci sınıf	N	217	86	44		
	%	62,5%	24,8%	12,7%		
Toplam	N	519	197	181		
	%	57,9%	22,0%	20,2%		

18. Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı.

Altıncı sınıf	N	154	88	308	2,903 ^a	,234
---------------	---	-----	----	-----	--------------------	------

	%	28,0%	16,0%	56,0%	
Yedinci sınıf	N	92	71	184	
	%	26,5%	20,5%	53,0%	
Toplam	N	246	159	492	
	%	27,4%	17,7%	54,8%	
19. Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.					
Altıncı sınıf	N	405	75	70	3,835
	%	73,6%	13,6%	12,7%	
Yedinci sınıf	N	250	62	35	
	%	72,0%	17,9%	10,1%	
Toplam	N	655	137	105	
	%	73,0%	15,3%	11,7%	
20. Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.					
Altıncı sınıf	N	368	105	76	3,256 ^a ,196
	%	67,0%	19,1%	13,8%	
Yedinci sınıf	N	242	71	34	
	%	69,7%	20,5%	9,8%	
Toplam	N	610	176	110	
	%	68,1%	19,6%	12,3%	

Tablo 7'ye göre, Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin farklı sınıf mertebelerindeki öğrencilerin görüşlerinde, aşağıdaki maddelerde kayda değer farklılıklar ortaya çıkmıştır:

“Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum”. İfadesine katılan yedinci sınıf öğrencilerinin oranları, altıncı sınıf öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazladır (Katılıyorum $N_{altıncı} = 64,4\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 72,6\%$; $p < 0,05$). Buna göre yedinci sınıf öğrencilerinin, ders kitabındaki veya e kitaptaki bilgileri diğer gruptakilere göre daha anlaşılır buldukları söylenebilir.

Yedinci sınıf öğrencileri, “Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor”. İfadesine katıldıklarını, altıncı sınıf öğrencilerden daha yüksek seviyede ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 64,9\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 78,1\%$; $p < 0,05$). Bu verinin, yedinci sınıf öğrencilerinin ders kitabındaki veya e kitaptaki görselleri, konunun anlaşılmasında diğerlerine göre daha etkili buldukları anlamına geldiği söylenebilir.

Benzer şekilde yedinci sınıf öğrencileri, “Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı”. İfadesine, altıncı sınıf öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 80,5\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 80,4\%$; $p < 0,05$). Bu veriye ilişkin ilk akla gelebilecek yorum, yedinci sınıf öğrencilerinin dersi, dersi alan öğrencilerin insan

haklarına saygı göstermesini sağlamada etkili bir araç olarak düşündüklerini ortaya koymaktadır, şeklinde olabilir (Buradaki birbirine yakın oranların bu şekilde yorumlanmasının doğruluğu gözden geçirilebilir?).

“Hukuk ve Adalet dersinde adliyeye gezi düzenlenmelidir”. İfadesine, yedinci sınıf öğrencileri anlamlı düzeyde altıncı sınıf öğrencilerden daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 66,2\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 79,8\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi alan yedinci sınıf öğrencilerinin, ders kapsamında adliyenin gezinmesinin gerekliliğini daha fazla düşündükleri söylenebilir.

Yedinci sınıf öğrencileriyle karşılaştırıldığında altıncı sınıf öğrencileri, “Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum”. ifadesine katıldıklarını, anlamlı düzeyde daha fazla ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 75,6\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 68,6\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi alan altıncı sınıf öğrencilerinin dersi, yedinci sınıf öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla beğendikleri söylenebilir.

Altıncı sınıf öğrencileri, “Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti”. İfadesini paylaşmada yedinci sınıf öğrencilerinden bir miktar ileride bulunmaktadır (Katılıyorum $N_{altıncı} = 43,5\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 40,3\%$; $p < 0,05$). Buna göre altıncı sınıf öğrencileri, dersin kitabını ya da e-kitabını, diğerlerinden daha fazla beğenmişlerdir.

“Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi”. İfadesini altıncı sınıf öğrencileri, yedinci sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha fazla paylaşmışlardır (Katılıyorum $N_{altıncı} = 57,3\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 45,0\%$; $p < 0,05$). Bu durumda, Hukuk ve Adalet dersindeki konuların, yedinci sınıf öğrencilerden çok altıncı sınıf öğrencilerinin ilgisini çektiği söylenebilir.

“Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti”. İfadesine yedinci sınıf öğrencileri, altıncı sınıf öğrencilerine nisbetle anlamlı düzeyde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 57,6\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 61,1\%$; $p < 0,05$). Bu durumda, yedinci sınıf öğrencileri diğerleriyle karşılaştırıldığında ders konularını gündelik hayatla daha fazla bağlantılı bulmaktadırlar.

Altıncı sınıf öğrencileri, “İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim”. İfadesine yedinci sınıf öğrencilerinden dikke alınabilecek ölçüde daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 64,9\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 55,9\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi alan altıncı sınıf öğrencileri, bu dersi seçmiş olmalarından dolayı duydukları memnuniyeti, yedinci sınıf öğrencilerinden daha fazla belirtmektedirler.

“Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı”. İfadesine yedinci sınıf öğrencileri, kayda değer ölçüde altıncı sınıf öğrencilerden daha fazla katıldıklarını ifade etmişlerdir (Katılıyorum $N_{altıncı} = 54,9\%$; Katılıyorum $N_{yedinci} = 62,5\%$; $p < 0,05$).

Buna göre yedinci sınıf öğrencileri, kitapta ya da e-kitapta yer alan konuları, diğerlerinden çok daha fazla anlaşılır bulmaktadırlar.

4.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde dersi seçmelerinde etken olan kişi açısından anlamlı fark var mıdır?” sorusu çerçevesinde elde edilen bulgulara ilişkin Ki Kare testi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 8 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişine ilişkin görüşlerde dersin seçilmesinde etken olan kişi yönüyle ki kare sonuçları

		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	X ²	p
1. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.						
Kendim	N	408	107	80	10,420 ^a	,108
	%	68,6%	18,0%	13,4%		
Ailem	N	75	15	16		
	%	70,8%	14,2%	15,1%		
Öğretmenim	N	61	13	23		
	%	62,9%	13,4%	23,7%		
Okul Müdürü	N	62	16	21		
	%	62,6%	16,2%	21,2%		
Toplam	N	606	151	140		
	%	67,6%	16,8%	15,6%		
2. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor.						
Kendim	N	428	86	81	11,815 ^a	,066
	%	71,9%	14,5%	13,6%		
Ailem	N	69	19	18		
	%	65,1%	17,9%	17,0%		
Öğretmenim	N	59	13	25		
	%	60,8%	13,4%	25,8%		
Okul Müdürü	N	72	15	12		
	%	72,7%	15,2%	12,1%		
Toplam	N	628	133	136		
	%	70,0%	14,8%	15,2%		
3. Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.						
Kendim	N	261	198	136	29,172	,000

	%	43,9%	33,3%	22,9%
Ailem	N	51	30	25
	%	48,1%	28,3%	23,6%
Öğretmenim	N	50	19	28
	%	51,5%	19,6%	28,9%
Okul Müdürü	N	23	35	41
	%	23,2%	35,4%	41,4%
Toplam	N	385	282	230
	%	42,9%	31,4%	25,6%

4. Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.

Kendim	N	483	76	36	5,390 ^a	,495
	%	81,2%	12,8%	6,1%		
Ailem	N	87	12	7		
	%	82,1%	11,3%	6,6%		
Öğretmenim	N	79	9	9		
	%	81,4%	9,3%	9,3%		
Okul Müdürü	N	73	17	9		
	%	73,7%	17,2%	9,1%		
Toplam	N	722	114	61		
	%	80,5%	12,7%	6,8%		

5. Hukuk ve Adalet dersinde adliyeye gezi düzenlenmelidir.

Kendim	N	429	80	86	10,880	,092
	%	72,1%	13,4%	14,5%		
Ailem	N	74	17	15		
	%	69,8%	16,0%	14,2%		
Öğretmenim	N	58	17	21		
	%	60,4%	17,7%	21,9%		
Okul Müdürü	N	79	7	13		
	%	79,8%	7,1%	13,1%		
Toplam	N	640	121	135		
	%	71,4%	13,5%	15,1%		

6. Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.

Kendim	N	396	115	84	2,222 ^a	,898
	%	66,6%	19,3%	14,1%		
Ailem	N	69	22	15		
	%	65,1%	20,8%	14,2%		
Öğretmenim	N	59	23	15		
	%	60,8%	23,7%	15,5%		

Okul Müdürü	N	68	16	15
	%	68,7%	16,2%	15,2%
Toplam	N	592	176	129
	%	66,0%	19,6%	14,4%

7. Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.

Kendim	N	177	118	300	11,326	,079
	%	29,7%	19,8%	50,4%		
Ailem	N	40	26	40		
	%	37,7%	24,5%	37,7%		
Öğretmenim	N	29	23	45		
	%	29,9%	23,7%	46,4%		
Okul Müdürü	N	30	30	39		
	%	30,3%	30,3%	39,4%		
Toplam	N	276	197	424		
	%	30,8%	22,0%	47,3%		

8. Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.

Kendim	N	464	79	52	38,004 ^a	,000
	%	78,0%	13,3%	8,7%		
Ailem	N	75	18	13		
	%	70,8%	17,0%	12,3%		
Öğretmenim	N	66	16	15		
	%	68,0%	16,5%	15,5%		
Okul Müdürü	N	49	27	23		
	%	49,5%	27,3%	23,2%		
Toplam	N	654	140	103		
	%	72,9%	15,6%	11,5%		

9. Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.

Kendim	N	494	65	36	15,712 ^a	,015
	%	83,0%	10,9%	6,1%		
Ailem	N	76	17	13		
	%	71,7%	16,0%	12,3%		
Öğretmenim	N	76	9	12		
	%	78,4%	9,3%	12,4%		
Okul Müdürü	N	72	18	8		
	%	73,5%	18,4%	8,2%		
Toplam	N	718	109	69		
	%	80,1%	12,2%	7,7%		

10. Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti.

Kendim	N	262	196	137	25,666 ^a	,000
	%	44,0%	32,9%	23,0%		

Ailem	N	52	24	30
	%	49,1%	22,6%	28,3%
Öğretmenim	N	41	24	32
	%	42,3%	24,7%	33,0%
Okul Müdürü	N	24	35	40
	%	24,2%	35,4%	40,4%
Toplam	N	379	279	239
	%	42,3%	31,1%	26,6%

11. Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.

Kendim	N	332	144	119	23,487 ^a	,001
	%	55,8%	24,2%	20,0%		
Ailem	N	58	33	15		
	%	54,7%	31,1%	14,2%		
Öğretmenim	N	49	28	20		
	%	50,5%	28,9%	20,6%		
Okul Müdürü	N	32	34	33		
	%	32,3%	34,3%	33,3%		
Toplam	N	471	239	187		
	%	52,5%	26,6%	20,8%		

12. Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.

Kendim	N	423	112	59	29,505 ^a	,000
	%	71,2%	18,9%	9,9%		
Ailem	N	67	22	17		
	%	63,2%	20,8%	16,0%		
Öğretmenim	N	63	23	11		
	%	64,9%	23,7%	11,3%		
Okul Müdürü	N	47	26	26		
	%	47,5%	26,3%	26,3%		
Toplam	N	600	183	113		
	%	67,0%	20,4%	12,6%		

13. Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti.

Kendim	N	365	157	73	11,156 ^a	,084
	%	61,3%	26,4%	12,3%		
Ailem	N	54	33	19		
	%	50,9%	31,1%	17,9%		
Öğretmenim	N	47	32	18		
	%	48,5%	33,0%	18,6%		
Okul Müdürü	N	63	21	15		
	%	63,6%	21,2%	15,2%		

Toplam	N	529	243	125
	%	59,0%	27,1%	13,9%

14. Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.

Kendim	N	239	182	174	5,604 ^a	,469
	%	40,2%	30,6%	29,2%		
Ailem	N	45	33	28		
	%	42,5%	31,1%	26,4%		
Öğretmenim	N	44	19	34		
	%	45,4%	19,6%	35,1%		
Okul Müdürü	N	41	28	30		
	%	41,4%	28,3%	30,3%		
Toplam	N	369	262	266		
	%	41,1%	29,2%	29,7%		

15. Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım.

Kendim	N	212	130	253	14,831 ^a	,022
	%	35,6%	21,8%	42,5%		
Ailem	N	35	18	53		
	%	33,0%	17,0%	50,0%		
Öğretmenim	N	28	14	55		
	%	28,9%	14,4%	56,7%		
Okul Müdürü	N	27	14	58		
	%	27,3%	14,1%	58,6%		
Toplam	N	302	176	419		
	%	33,7%	19,6%	46,7%		

16. İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.

Kendim	N	409	110	76	60,135 ^a	,000
	%	68,7%	18,5%	12,8%		
Ailem	N	55	32	19		
	%	51,9%	30,2%	17,9%		
Öğretmenim	N	52	17	28		
	%	53,6%	17,5%	28,9%		
Okul Müdürü	N	35	30	34		
	%	35,4%	30,3%	34,3%		
Toplam	N	551	189	157		
	%	61,4%	21,1%	17,5%		

17. Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.

Kendim	N	359	126	110	13,235 ^a	,039
	%	60,3%	21,2%	18,5%		
Ailem	N	63	21	22		
	%	59,4%	19,8%	20,8%		

Öğretmenim	N	54	18	25
	%	55,7%	18,6%	25,8%
Okul Müdürü	N	43	32	24
	%	43,4%	32,3%	24,2%
Toplam	N	519	197	181
	%	57,9%	22,0%	20,2%

18. Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı.

Kendim	N	154	102	339	9,694 ^a	,138
	%	25,9%	17,1%	57,0%		
Ailem	N	37	21	48		
	%	34,9%	19,8%	45,3%		
Öğretmenim	N	22	16	59		
	%	22,7%	16,5%	60,8%		
Okul Müdürü	N	33	20	46		
	%	33,3%	20,2%	46,5%		
Toplam	N	246	159	492		
	%	27,4%	17,7%	54,8%		

19. Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.

Kendim	N	453	87	55	16,739 ^a	,010
	%	76,1%	14,6%	9,2%		
Ailem	N	72	19	15		
	%	67,9%	17,9%	14,2%		
Öğretmenim	N	70	11	16		
	%	72,2%	11,3%	16,5%		
Okul Müdürü	N	60	20	19		
	%	60,6%	20,2%	19,2%		
Toplam	N	655	137	105		
	%	73,0%	15,3%	11,7%		

20. Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.

Kendim	N	415	112	67	15,739 ^a	,015
	%	69,9%	18,9%	11,3%		
Ailem	N	69	28	9		
	%	65,1%	26,4%	8,5%		
Öğretmenim	N	67	11	19		
	%	69,1%	11,3%	19,6%		
Okul Müdürü	N	59	25	15		
	%	59,6%	25,3%	15,2%		
Toplam	N	610	176	110		
	%	68,1%	19,6%	12,3%		

Tablo 8'e göre, ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde dersi seçmelerine etkisi olan kişi açısından anlamlı farklılıkların tespit edildiği önermeler aşağıda sıralanmıştır:

Dersi, sırasıyla öğretmenin ve ailesinin tavsiyesi veya kendi tercihiyle seçen öğrencilerin, “Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor”. Önermesine anlamlı düzeyde katıldıkları (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 51,5\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 48,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 43,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 23,2\%$; $p < ,05$); buna karşılık okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrencilerin, bu önermeye katılmadıkları anlaşılmaktadır.

“Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum”. İfadesine katılımda ilk sırayı dersi, kendi tercihiyle seçenler alırken bunu sırasıyla ailenin ve öğretmenin tavsiyesiyle alanların takip ettiği görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 68,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 70,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 78,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 49,5\%$; $p < 0,05$). Buna göre okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrenciler Hukuk ve Adalet dersini beğenmedikleri görülmüştür.

“Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim”. İfadesine katılımda önceliği yine öğrencinin kendi seçimi alırken bunu sırasıyla öğretmenlerinin, okul müdürlerinin ve ailelerinin seçimleri/tercihleri takip etmiştir (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 78,4\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 71,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 83,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 73,5\%$; $p < 0,05$). Bu durumda ders tercihini bizzat öğrencinin yapmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

“Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti”. İfadesinde birinci derecede ailenin, daha sonra da sırasıyla kendisinin ve öğretmenin tavsiyesiyle alanlar daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 42,3\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 49,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 44,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 24,2\%$; $p < 0,05$). Buna göre okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrenciler ders kitabına ilgi göstermedikleri sonucuna varılmıştır.

Ders tercihi sırasıyla kendisi, ailesi ve öğretmeni tarafından öğrencilerin, “Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi”. Önermesine anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları görülmektedir (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 50,5\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 54,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 55,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 32,3\%$; $p < 0,05$). Buna karşılık dersi, okul müdürünün tavsiyesiyle alan öğrencilerin ilgilerini, dersteki konulara yeteri kadar yöneltilmedikleri anlaşılmaktadır.

“Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum”. İfadesini sırasıyla dersi kendileri seçenlerin veya aileleri ve öğretmenlerinin tavsiyesiyle alanların daha fazla paylaştıkları anlaşılmaktadır (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 64,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{aiilem}} = 63,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 71,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 47,5\%$; $p < 0,05$). Burada

da dersi isteyerek çalışma konusunda, ders seçiminin öğrenci tarafından yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Hukuk ve Adalet dersini kendi tercihi veya ailesinin kararı ile alan öğrencilerin, “Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım”. İfadesine dersi, öğretmenleri veya müdürlerinin kararıyla alanlara oranla anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 28,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{ailem}} = 33,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 35,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 27,3\%$; $p < 0,05$). Buna göre okul müdürünün ve öğretmenin tavsiyesiyle dersi alanların, dersin süresini yeterli buldukları söylenebilir.

Hukuk ve Adalet dersini kendi tercihleriyle alan öğrencilerin “İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim”. İfadesini, diğer öğrencilere nispetle anlamlı düzeyde daha fazla paylaştıkları görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 53,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{ailem}} = 51,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 68,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 35,4\%$; $p < 0,05$). Bu sonuçtan hareketle öğrencilerin, kendi kararının sorumluluğunu taşımaya yatkın buldukları ifade edilebilir.

Dersi öğretmenin, ailesinin tavsiyesiyle veya kendi kararıyla alan öğrencilerin, “Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı”. Önermesine, müdürün tavsiyesiyle alanlara göre anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 55,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{ailem}} = 59,4\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 60,3\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 43,4\%$; $p < 0,05$). Buna göre okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrenciler, ders kitabında ya da e-kitapta yer alan soruları, diğer öğrenciler kadar anlaşılır görmemektedirler.

Hukuk ve Adalet dersini kendi kararı veya öğretmenin ya da ailesinin tavsiyesiyle alan öğrencilerin, “Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı”. İfadesine, diğer öğrencilerle karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 72,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{ailem}} = 67,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 76,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 60,6\%$; $p < 0,05$). Bu veri dikkate alındığında dersi, okul müdürünün tavsiyesiyle alan öğrencilerin, hak arama bilinci konusunda dersin bir katkısının bulunmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Yine dersi öğretmenin veya ailesinin tavsiyesiyle ya da kendi tercihiyle alan öğrencilerin, “Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti”. Önermesine, dersi okul müdürünün tavsiyesiyle alanlara göre anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları görülmüştür (Katılıyorum $N_{\text{öğretmenim}} = 69,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{ailem}} = 65,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{kendim}} = 69,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{okul müdürü}} = 59,6\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi, okul müdürünün tavsiyesiyle alan öğrencilerin, hukuk ve adalet kurumlarını tanımada dersin katkısının yetersiz kaldığını düşündükleri anlaşılmaktadır.

4.5. BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde derste kullanılan kaynak açısından anlamlı fark var mıdır?” sorusuna cevap olarak alınan bulgulara ilişkin Ki Kare testinin sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 9 Hukuk ve Adalet dersinin işlenişinde kullanılan kaynaklara ilişkin ki kare sonuçları

		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	X ²	p
1. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.						
Basılı Ders Kitabı	N	270	56	25	95,194 ^a	,000
	%	76,9%	16,0%	7,1%		
E- Kitap	N	145	15	17		
	%	81,9%	8,5%	9,6%		
Fotokopi	N	127	49	49		
	%	56,4%	21,8%	21,8%		
Hiçbiri	N	64	31	49		
	%	44,4%	21,5%	34,0%		
Toplam	N	606	151	140		
	%	67,6%	16,8%	15,6%		
2. Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor.						
Basılı Ders Kitabı	N	282	45	24	108,180 ^a	,000
	%	80,3%	12,8%	6,8%		
E- Kitap	N	151	16	10		
	%	85,3%	9,0%	5,6%		
Fotokopi	N	128	43	54		
	%	56,9%	19,1%	24,0%		
Hiçbiri	N	67	29	48		
	%	46,5%	20,1%	33,3%		
Toplam	N	628	133	136		
	%	70,0%	14,8%	15,2%		
3. Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.						
Basılı Ders Kitabı	N	155	110	86	5,238 ^a	,514
	%	44,2%	31,3%	24,5%		
E- Kitap	N	73	63	41		
	%	41,2%	35,6%	23,2%		
Fotokopi	N	101	67	57		
	%					

	%	44,9%	29,8%	25,3%
Hiçbiri	N	56	42	46
	%	38,9%	29,2%	31,9%
Toplam	N	385	282	230
	%	42,9%	31,4%	25,6%

4. Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.

Basılı Ders Kitabı	N	294	47	10	20,540 ^a	,002
	%	83,8%	13,4%	2,8%		
E- Kitap	N	133	27	17		
	%	75,1%	15,3%	9,6%		
Fotokopi	N	183	26	16		
	%	81,3%	11,6%	7,1%		
Hiçbiri	N	112	14	18		
	%	77,8%	9,7%	12,5%		
Toplam	N	722	114	61		
	%	80,5%	12,7%	6,8%		

5. Hukuk ve Adalet dersinde adliye gezi düzenlenmelidir.

Basılı Ders Kitabı	N	259	43	48	14,190 ^a	,028
	%	74,0%	12,3%	13,7%		
E- Kitap	N	132	26	19		
	%	74,6%	14,7%	10,7%		
Fotokopi	N	157	35	33		
	%	69,8%	15,6%	14,7%		
Hiçbiri	N	92	17	35		
	%	63,9%	11,8%	24,3%		
Toplam	N	640	121	135		
	%	71,4%	13,5%	15,1%		

6. Konularla ilgili sınıfta etkinlik(drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.

Basılı Ders Kitabı	N	235	75	41	12,977 ^a	,043
	%	67,0%	21,4%	11,7%		
E- Kitap	N	125	35	17		
	%	70,6%	19,8%	9,6%		
Fotokopi	N	141	40	44		
	%	62,7%	17,8%	19,6%		
Hiçbiri	N	91	26	27		
	%	63,2%	18,1%	18,8%		
Toplam	N	592	176	129		
	%	66,0%	19,6%	14,4%		

7. Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.						
Basılı Ders Kitabı	N	104	87	160	8,263 ^a	,219
	%	29,6%	24,8%	45,6%		
E- Kitap	N	48	36	93		
	%	27,1%	20,3%	52,5%		
Fotokopi	N	83	42	100		
	%	36,9%	18,7%	44,4%		
Hiçbiri	N	41	32	71		
	%	28,5%	22,2%	49,3%		
Toplam	N	276	197	424		
	%	30,8%	22,0%	47,3%		
8. Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.						
Basılı Ders Kitabı	N	264	50	37	5,581 ^a	,472
	%	75,2%	14,2%	10,5%		
E- Kitap	N	124	35	18		
	%	70,1%	19,8%	10,2%		
Fotokopi	N	166	33	26		
	%	73,8%	14,7%	11,6%		
Hiçbiri	N	100	22	22		
	%	69,4%	15,3%	15,3%		
Toplam	N	654	140	103		
	%	72,9%	15,6%	11,5%		
9. Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.						
Basılı Ders Kitabı	N	301	32	18	14,748 ^a	,022
	%	85,8%	9,1%	5,1%		
E- Kitap	N	139	23	14		
	%	79,0%	13,1%	8,0%		
Fotokopi	N	167	37	21		
	%	74,2%	16,4%	9,3%		
Hiçbiri	N	111	17	16		
	%	77,1%	11,8%	11,1%		
Toplam	N	718	109	69		
	%	80,1%	12,2%	7,7%		
10. Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti.						
Basılı Ders Kitabı	N	158	130	63	62,811 ^a	,000
	%	45,0%	37,0%	17,9%		
E- Kitap	N	102	41	34		
	%	57,6%	23,2%	19,2%		
Fotokopi	N	76	69	80		
	%	33,8%	30,7%	35,6%		

Hiçbiri	N	43	39	62
	%	29,9%	27,1%	43,1%
Toplam	N	379	279	239
	%	42,3%	31,1%	26,6%

11. Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.

Basılı Ders Kitabı	N	183	98	70	12,520 ^a	,051
	%	52,1%	27,9%	19,9%		
E- Kitap	N	91	59	27		
	%	51,4%	33,3%	15,3%		
Fotokopi	N	120	54	51		
	%	53,3%	24,0%	22,7%		
Hiçbiri	N	77	28	39		
	%	53,5%	19,4%	27,1%		
Toplam	N	471	239	187		
	%	52,5%	26,6%	20,8%		

12. Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.

Basılı Ders Kitabı	N	237	78	35	11,547 ^a	,073
	%	67,7%	22,3%	10,0%		
E- Kitap	N	122	36	19		
	%	68,9%	20,3%	10,7%		
Fotokopi	N	138	49	38		
	%	61,3%	21,8%	16,9%		
Hiçbiri	N	103	20	21		
	%	71,5%	13,9%	14,6%		
Toplam	N	600	183	113		
	%	67,0%	20,4%	12,6%		

13. Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti.

Basılı Ders Kitabı	N	216	101	34	14,731 ^a	,022
	%	61,5%	28,8%	9,7%		
E- Kitap	N	103	52	22		
	%	58,2%	29,4%	12,4%		
Fotokopi	N	127	59	39		
	%	56,4%	26,2%	17,3%		
Hiçbiri	N	83	31	30		
	%	57,6%	21,5%	20,8%		
Toplam	N	529	243	125		
	%	59,0%	27,1%	13,9%		

14. Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.

Basılı Ders Kitabı	N	133	114	104	7,383 ^a	,287
--------------------	---	-----	-----	-----	--------------------	------

	%	37,9%	32,5%	29,6%
E- Kitap	N	77	44	56
	%	43,5%	24,9%	31,6%
Fotokopi	N	104	57	64
	%	46,2%	25,3%	28,4%
Hiçbiri	N	55	47	42
	%	38,2%	32,6%	29,2%
Toplam	N	369	262	266
	%	41,1%	29,2%	29,7%

15. Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım.

Basılı Ders Kitabı	N	105	74	172	10,346 ^a	,111
	%	29,9%	21,1%	49,0%		
E- Kitap	N	53	35	89		
	%	29,9%	19,8%	50,3%		
Fotokopi	N	90	45	90		
	%	40,0%	20,0%	40,0%		
Hiçbiri	N	54	22	68		
	%	37,5%	15,3%	47,2%		
Toplam	N	302	176	419		
	%	33,7%	19,6%	46,7%		

16. İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.

Basılı Ders Kitabı	N	227	78	46	9,594 ^a	,143
	%	64,7%	22,2%	13,1%		
E- Kitap	N	109	34	34		
	%	61,6%	19,2%	19,2%		
Fotokopi	N	126	49	50		
	%	56,0%	21,8%	22,2%		
Hiçbiri	N	89	28	27		
	%	61,8%	19,4%	18,8%		
Toplam	N	551	189	157		
	%	61,4%	21,1%	17,5%		

17. Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.

Basılı Ders Kitabı	N	228	86	37	97,827 ^a	,000
	%	65,0%	24,5%	10,5%		
E- Kitap	N	132	30	15		
	%	74,6%	16,9%	8,5%		
Fotokopi	N	98	52	75		
	%	43,6%	23,1%	33,3%		
Hiçbiri	N	61	29	54		
	%	42,4%	20,1%	37,5%		

Toplam	N	519	197	181		
	%	57,9%	22,0%	20,2%		
18. Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı.						
Basılı Ders Kitabı	N	80	60	211	19,149 ^a	,004
	%	22,8%	17,1%	60,1%		
E- Kitap	N	48	22	107		
	%	27,1%	12,4%	60,5%		
Fotokopi	N	77	48	100		
	%	34,2%	21,3%	44,4%		
Hiçbiri	N	41	29	74		
	%	28,5%	20,1%	51,4%		
Toplam	N	246	159	492		
	%	27,4%	17,7%	54,8%		
19. Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.						
Basılı Ders Kitabı	N	265	57	29	23,593 ^a	,001
	%	75,5%	16,2%	8,3%		
E- Kitap	N	124	37	16		
	%	70,1%	20,9%	9,0%		
Fotokopi	N	167	28	30		
	%	74,2%	12,4%	13,3%		
Hiçbiri	N	99	15	30		
	%	68,8%	10,4%	20,8%		
Toplam	N	655	137	105		
	%	73,0%	15,3%	11,7%		
20. Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.						
Basılı Ders Kitabı	N	245	76	30	19,968 ^a	,003
	%	69,8%	21,7%	8,5%		
E- Kitap	N	134	27	16		
	%	75,7%	15,3%	9,0%		
Fotokopi	N	142	46	36		
	%	63,4%	20,5%	16,1%		
Hiçbiri	N	89	27	28		
	%	61,8%	18,8%	19,4%		
Toplam	N	610	176	110		
	%	68,1%	19,6%	12,3%		

Tablo 9'a göre, Ortaokul öğrencilerinin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasına ilişkin görüşlerinde, derste kullanılan kaynak açısından, aşağıda sıralanan toplam 12 ifadede anlamlı farklar bulunmuştur:

Dersi basılı ders kitabı ve E-kitap'tan takip eden öğrenciler, “Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum”. İfadesine, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 76,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 81,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 56,4\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 44,4\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi, basılı ders kitabı ve e-kitap ile işleyenler kitaptaki bilgileri daha anlaşılır bulmaktadırlar.

Yine dersi basılı ders kitabı ve E-kitaptan ders takip eden öğrenciler, “Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor”. İfadesini, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla paylaşmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 80,3\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 85,3\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 56,9\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 46,5\%$; $p < 0,05$). Bu sonuca göre dersi basılı ders kitabı veya e-kitap ile takip edenler, kitaplardaki görsellerin konuyu anlaşılır kıldığını ifade etmektedirler.

“Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı”. Önermesini dersi, basılı ders kitabından ve fotokopiden takip eden öğrenciler, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla paylaşmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 83,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 75,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 81,3\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 77,8\%$; $p < 0,05$). Buna göre basılı ders kitabı ve fotokopiden dersi takip edenler dersin, haklara saygı konusundaki amacının gerçekleşmesine katkı sunduğunu daha fazla düşünmektedirler.

Dersi basılı ders kitabı ve E-kitaptan takip eden öğrencilerin, “Hukuk ve Adalet dersinde adliyeye gezi düzenlenmelidir”. İfadesine, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları anlaşılmaktadır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 74,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 74,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 69,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 63,9\%$; $p < 0,05$). Dolayısıyla bu öğrencilerin, adliyeye gezi düzenlenmesi gerekliliği konusunda daha istekli buldukları söylenebilir.

Dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler, “Konularla ilgili sınıfta etkinlik (drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim”. İfadesine anlamlı düzeyde diğer öğrencilerden daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 67,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 70,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 62,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 63,2\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler, derste yapılan etkinliklerin öğrenmelerinde etkili olduğuna daha fazla inanmaktadırlar.

“Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim”. İfadesine dersi, basılı ders kitabından takip eden öğrenciler diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 85,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 79,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 74,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 77,1\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi, basılı ders kitabından takip eden öğrenciler, bu şekilde dersin daha yararlı olduğuna inanmaktadırlar.

Dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler “Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti”. İfadesine, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 45,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 57,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 33,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 29,9\%$; $p < 0,05$). Bu veriye göre dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan alan öğrenciler, yararlandıkları bu kaynakların yeteri kadar ilgi çekici olduğunu düşünmektedirler.

“Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti”. İfadesine dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 61,5\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 58,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 56,4\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 57,6\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler, derste işlenen konularla gündelik hayatta karşılaştıkları olaylar arasında daha fazla bağlantı kurabilmektedirler.

Dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan dersi takip eden öğrenciler, “Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı”. İfadesine, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 65,0\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 74,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 43,6\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 42,4\%$; $p < 0,05$). Buna göre basılı ders kitabı ve e-kitapta yer alan sorular, ilgili öğrenciler tarafından rahatlıkla anlaşılabilir. Dersi fotokopi kaynaktan takip eden öğrenciler ise bu konuda bir miktar sıkıntı yaşadıklarını söylemiş olmaktadır.

“Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı”. İfadesine, dersi fotokopi kaynaktan takip eden öğrenciler diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 22,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 27,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 34,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 28,5\%$; $p < 0,05$). Bu veri bizi, dersleri fotokopi kaynaktan takip eden öğrencilerin derste etkinlikleri diğerlerine göre daha sıkıcı bulabileceklerine ilişkin genel bir düşünceye de ulaştırabilir.

Dersi, basılı ders kitabı ve fotokopiden takip eden öğrenciler, “Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı”. İfadesine, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla katılmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 75,5\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 70,1\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 74,2\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 68,8\%$; $p < 0,05$). Buna göre dersin, basılı ders kitabı ve fotokopiden işlenmesinin öğrencilerdeki hak arama kültürünün gelişimine ilişkin olumlu bir etki bıraktığı söylenebilir.

Dersi, basılı ders kitabı ve e-kitaptan takip eden öğrenciler, “Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti”. İfadesini, diğer öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla paylaşmışlardır (Katılıyorum $N_{\text{basılı ders kitabı}} = 69,8\%$; Katılıyorum $N_{\text{e-kitap}} = 75,7\%$; Katılıyorum $N_{\text{fotokopi}} = 63,4\%$; Katılıyorum $N_{\text{hiçbiri}} = 61,8\%$; $p < 0,05$). Bu veriye göre dersi, bu iki kaynaktan takip eden öğrenciler, hukuk ve adalet kurumlarının işleyişine ilişkin olumlu kazanımlar elde ettiklerini düşünmektedirler.

4.6. ALTINCI ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Altıncı alt problemde, araştırmanın çalışma grubu içerisinde yer alan öğretmenlerle ilgili aşağıda verilecek bilgiler yer almaktadır. Ancak bu bilgilere ilişkin tespitlerden önce araştırmanın bu kesimle yürütülüş biçimine ilişkin kısa bir malumat verilmesi uygun bulunmuştur.

Araştırmanın başlangıç aşamasında öncelikle, Adıyaman il merkezinde bu dersi okutan öğretmenlerin tamamı ile ilgili bilgilere ulaşılmaya çalışılmış ve bu çerçevede toplam 22 öğretmenle irtibat kurulmuştur. Kendileriyle gerçekleştirilen görüşmelerin sonucunda bunlardan 11’i, araştırmaya gönüllü olarak katılmaya karar vermiştir. Fakat bunlardan, yöneltilen araştırma sorularını geçiştirici cevaplar verdikleri anlaşılan üçünün verdikleri bu bilgilerin araştırmaya katkısı olmayacağı düşünüldüğünden bu üç kişi veri setinden çıkarılmıştır. Böylece araştırmaya, bu dersi yürüten 8 öğretmenle devam ettirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı erkek olup bu dersi bir dönem ile 4 yıl arasında okutma deneyimine sahip oldukları belirtilmiştir. Bu öğretmenlerden 7’si, bu dersi verebilmek için daha önce hukuk ve adalet konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişler; 1’i ise kısmen bu konularda eğitim aldığını ifade etmiştir. Bu

öğretmenlerin tamamının, ayrıca 15 yıl ve üzeri öğretmenlik deneyimleri olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 4'ünün bu dersi, bakanlığın EBA sisteminde açık erişimde bulunan, ders kitabı niteliği kazanmamış MEB'in önerdiği ders materyalinden; diğer 4'ünün ise kendi oluşturdukları kaynaklardan işledikleri belirtilmiştir. Öğretmenlerin tamamının seçmeli olarak hem 6 hem de 7. Sınıfta seçilebilen Hukuk ve Adalet dersini, 6. Sınıf düzeyinde okuttuğu görülmüştür.

Hukuk ve Adalet dersini yürüten öğretmenlere sorulan sorular ve bunlara verilen cevaplar çerçevesinde elde edilen bulgular ile bunlara ilişkin değerlendirmeler aşağıda sıralanmıştır:

Öğretmenlere sorulan ve gerekçeli cevabı istenilen, Hukuk ve Adalet dersinin süresinin kaç saat olması gerektiğine ilişkin soruya, 8 öğretmenin tamamı da, programda öngörülen haftada 2 saatlik sürenin yeterli olduğu cevabını vermişlerdir. Bu bulgu öğretmenlerin, programın kazandırmak istediği genel amaçların ve 30 kazanımın öğretilmesi için haftada 2 saati yeterli gördüklerini göstermektedir.

Öğretmenlere yöneltilen bu dersin hangi sınıf seviyelerine daha uygun olduğu yönündeki soruya alınan karşılıklar aşağıda sıralanmıştır:

a) Dersin Üst Sınıflarda Okutulmasını Savunanların Görüş ve Gerekçeleri

(Öğretmenler tarafından verilen ve tırnak içinde olduğu gibi alıntılanan cevaplardaki imla ve gramer hatalarına dokunulmamıştır).

“7. ve 8. sınıf uygundur. Kazanımlar soyut olduğundan kazanımlarda sıkıntı yaşanmaktadır”.

“7. Ve 8. Sınıfta uygundur. Bilgiler daha çok soyut ve kavramsal olduğundan bunların 7. ve 8. Sınıflarda kavranmasının daha etkili olacağını düşünüyorum”.

“8. Sınıf seviyesi daha uygundur. Çünkü küçük yaşta öğrenciler bazı temel kavramları öğrenmekte zorlanıyor”.

“7. Ve 8. Sınıf seviyesinde daha uygun olduğunu düşünüyorum. Çünkü küçük öğrenciler bazı hukuksal kavramları ve hukuktaki bazı aksaklıkları kavrayamayabiliyorlar”.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere dersin, temel eğitimin üst sınıflarında öğretilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerin gerekçelerini, özellikle soyut kavramların öğretilmesinin alt sınıflarda daha zor olacağını düşüncesine dayandırdıkları görülmektedir.

b) Diğer Öğretmenlerin Görüş ve Gerekçeleri

Araştırmaya katılan diğer öğretmenler, yukarıdakilerin aksine sınıf seviyesinin mümkünse daha alt sınıflara çekilmesini veya mevcut programda öngörüldüğü şekliyle 6. ve 7. Sınıflarda yürütülmeye devam edilmesini aşağıdaki görüş ve gerekçelere dayandırmaktadırlar:

“6. ve 7. Sınıf seviyesinde uygundur. 8. Sınıfta sınav nedeniyle olmaz. 5. Sınıflarda küçük olduğundan ve ders yükünün az olması gerektiğinden”.

“5. Sınıf seviyesi en uygundur. Çocukluktan ergenliğe doğru geçildiği yaş itibariyle hukuk ve adalet kavramlarının yerleşmesi gerekir”.

“6. ve 7. Sınıf seviyesi uygundur”.

“Her kademedede uygundur. Çünkü hukuk ve adaletin küçük yaşlarda kavratılması gerekir”.

Dersin içeriğinin yeterli olup olmadığına ilişkin soruya öğretmenlerin 5’i, yeterli olduğu ve herhangi bir ekleme ya da çıkarmaya gerek duyulmadı cevabını vermişlerdir. Bir öğretmen içeriği yeterli bulmakla birlikte temel insan hakları ve ilkelerinin daha ön plana çıkartılması gerektiğini vurgulamıştır. Diğerleri ise içeriğin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin tamamı ayrıca, özellikle günlük hayatta karşılaşılan haksızlıklar ve hak arama yollarına dair örnek olaylarla içeriğin daha zenginleştirilmesini ve ülke içindeki uygulamaların yurtdışındaki hukuk uygulamaları ile karşılaştırılmasını önermektedirler.

Öğretmenlerin bu konudaki ifadeleri aşağıda sıralanmıştır:

“İkinci dönem bu dersi okuttuğum için elimde net bir kaynak olmadığından tam olarak konular hakkında bilgi sahibi olamadım. Ancak konuların günlük örneklerle desteklenmesi, günlük ve herkesin yaşayabileceği hukuki sorunların ele alınması öğrencilerin ilgisini artıracaktır. Günlük olarak karşımıza çıkan tüketici haklarıyla boşanma, ticaret ve hak kayıplarıyla ilgili neler yapılması gerektiğinin anlatılıp örneklenmesinin uygun olacağını düşünüyorum”.

“Dersin içeriği daha da zenginleştirilebilir. Günlük hayattan örneklerle zenginleştirilebilir. Aynı uygulamanın ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki karşılaştırmaları verilebilir”.

“Kavramlar daha sade ve somutlaştırılmalıdır”.

“Hukuk ve Adalet dersini işlerken hangi strateji yöntem ve teknikleri kullandınız. Açıklar mısınız? Sorusuna verilen cevaplar aşağıda, öğretmenlerin kendi ifadeleriyle sıralanmıştır:

“Konu kısaca anlatıldıktan sonra o konuyla ilgili örnekler üzerinden duruluyordu. Öğrencilerle karşılıklı diyalog şeklinde anlattım”.

“Daha çok günlük hayattan ve çevrelerinde gördükleri konuları örnek vererek anlattım. Öğrencilerin gerek kendilerinde, ailelerinde gerekse de çevresinde görüp de anlattıkları olayların hukuki boyutunu onların anlayabileceği seviyede anlattım”.

“Soru-cevap ve örnek olay yöntemiyle anlattım”.

“Tümdengelim, dersin işlenişinde ön plana çıkıyor. Kendi çevrelerinden örneklerle pekişmektedir”.

“Metin incelemeyi ve soru cevap ile konunun kavratılıp örnekler üzerinde tartışmalar yapılması şeklinde”.

“E-kitaptan fotokopi çektik. Öğretmen konuyu anlattı zaman zaman bazı konularda öğrencilerin fikirleri sorularak katkıları sağlandı”.

“Düz anlatım, soru cevap yöntemleri yanında görsel materyaller kullanılmaya çalışıldı”.

“Sözlü anlatım ve hikâyeler kullanıldı”.

Öğretmenlerin, yukarıda sıralanan cevapları incelendiğinde derslerin ağırlıklı olarak gündelik hayattan veya çevrelerinde karşılaştıkları durumlardan aktarılan örnek olay yöntemiyle işlendiği; bunun yanında soru cevap yönteminin de önemli ölçüde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenlere yöneltilen, “Öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersini seçmelerindeki gerekçeler sizce nelerdir? Sorusuna verilen cevapların sıralaması, doğrudan alıntı şekliyle aşağıdadır:

“Öğrenci ve ailelerinin hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlal edildiğinin bir gün kendileri de böyle bir sorunla karşılaştıklarında izledikleri yolun nasıl olması gerektiğini bilmek istemelerinden”.

“Bu dersi sözel dersleri seven öğrencilerin daha çok tercih ettiklerini düşünüyorum”.

“İlgi, merak ve haklarını öğrenmek için”

“Pek bilinçli seçtiklerini düşünmedim. Daha çok seçmeli olduğu için zorunluluktan kaynaklandığını düşünüyorum”.

“Öğrencilerin kendi kararlarıyla seçtiklerini düşünmüyorum. Bırakın öğrencileri toplum olarak hepimizin hukuk bilincimiz eksik. Hukuk ve Adalet dersini seçmek için önce bu konuda bilgi sahibi olmak lazım”.

“Bu konuyu merak ettiklerinden ve bir takım haklarını öğrenmek istediklerinden”.

“Hukukun ne olduğunu anlamak ve adaleti sağlamak için sanırım”.

“Öğrencinin merak etmesi”.

Yukarıda sıralan cevaplardan öğretmenlerin; öğrencilerin bir kısmının bu dersi merak saikıyla, bir kısmının özel ilgi sebebiyle, bir kısmının haklarını ve yeri geldiğinde bunların nasıl kullanabileceğini öğrenme isteği ile ve bir kısmının ise öylesine seçtiklerini düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin, “Hukuk ve Adalet dersinde öğrencilerin zorlandığı konular olmuş mudur?” Sorusuna verdikleri cevaplara göre, öğrencilerin bu dersle ilgili zorlandıkları konu bulunmamaktadır. Öğretmenlerden sadece birisi, sadece örf adetlerle gelenek göreneklerin az da olsa karıştırıldığını ifade etmiştir.

Öğretmenler, ders kitabındaki görseller ve soruların anlaşılabilirliği ve etkililiği konusundaki sorulara, yeterli ve olumlu olduğu şeklinde kısa vermişlerdir.

Öğretmenlerin, dersin amaçlarına ulaşip ulaşılmadığı ve öğrencilerin neler kazandığını ortaya koymaya yönelik yöneltilen Hukuk ve Adalet dersinin verilmiş amacına uygun olarak öğrencilerde farkındalık oluştuğunu düşünüyor musunuz? Sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda alıntı olarak sıralanmıştır:

“Evet düşünüyorum. Çünkü günlük hayattan ve öğrencilerimizin ve ailelerinin yaşayabileceği hukuksal sorunları anlattım”.

“ Evet düşünüyorum. Öğrencilerde gerek aldıkları bir ürünün iadesinden tutun da ev içinde anne ve baba arasındaki anlaşmazlığa, gerekse diğer yaşantılarında haklarını arama konusunda ciddi bir görüşe sahip olduklarını gördüm”.

“Evet, hak hukuk ve kanunlar hakkında daha duyarlı oluyorlar”.

“Kesinlikle farkındalık oluştu. Empati daha çok kuruldu. Toplumsal yaşama kuralları olmazsa olmazı olduğunu tartışarak, kavrayarak anladılar. Hukuk ve adaletin olmazsa birlikte yaşamının mümkün olmadığı kanısı oluştu”.

“Sadece Hukuk ve Adalet dersi değil bütün derslerle ilgili sorun öğrencilerin gerçek yaşamdaki etkisinin ikinci planda kalmasıdır. Öğrenci ve öğretmenlerdeki motivasyon daha çok sınıflarda yüksek puan almaya yöneliktir. Hukuk ve Adalet dersi son derece önemli bir ders olup istenildiği kadar olmasa da tabii ki farkındalık oluşmaktadır”.

“Farkındalık yarattığına inanıyorum. Örneğin dilekçe hakkı konusu işlendikten sonra okul idaresine bir sürü dilekçe gelmeye başladı”.

“Kısmen gerçekleştiğini düşünüyorum”.

“Evet ders dolu dolu geçince gayet olumlu”.

Alınan bu cevaplardan anlaşılacağı gibi öğretmenlerin tamamı derste, dersin amacına uygun öğrenci farkındalıklarının oluştuğunu ifade etmişler ve bu konudaki değişimi, verdikleri örnekler üzerinden vurgulamışlardır.

Öğretmenlere yöneltilen “Bu dersin sonunda öğrencilerin özsaygı ve hak arayışlarına etkisi olmuş mudur?” Sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda alıntılanmıştır:

“Hukuk ve adalet konusunda öğrencilerde farkındalık oluştu”.

“Olduğundan eminim. Kendi hakları kadar başkalarının haklarına saygı duymanın ve onu korumanın önemini kavradılar”.

“Oldu. Yukarıdaki dilekçe verme örneği bunu gösteriyor”.

“Teorik olarak bir birikim oluşmakta ama yaşamda uygulamada etkisi tartışılır”.

“Kesinlikle evet. Kendilerini daha değerli hissetmeleri dolayısıyla herkesin değerli olduğu algısı oluştu”.

“Olmuştur. Öğrenciler karşılaşacakları bir sorunda haklarını hukuki yollarla nasıl arayacaklarını ve kendilerine hukuki anlamda bir değer ve saygı verildiğini anladılar”.

“Olmuştur. Çünkü anlattığım birçok konunun öğrenciler tarafından tanıdık avukat ve diğer hukukçulara danışıldığına, internetten o konuyla ilgili araştırma yaptıklarına tanık oldum. Onun dışında öğrencilerin bu dersi almaya başladıktan sonra ailelerinin karşılaştıkları sorunlarda onları yönlendirdiklerine tanık oldum”.

Öğretmenler, bu soruya verdikleri cevapta, öğrencilerin hak arama konusundaki bilgilerinin yanında hak arama konusunda becerilerinin de geliştiğini gözlemledikleri ifade edilmiştir. Bu da dersin öğrencilerde kazandırmak istediği amaçlarla örtüşmektedir.

Öğretmenlerin, son olarak kendilerine sorulan Hukuk ve Adalet dersiyle ilgili önerilerinin olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda doğrudan alıntı olarak gösterilmiştir:

“Bu dersin başta 8. Sınıfta olmak üzere 7. Sınıflarda da zorunlu olması gerekir”.

“Bu dersin seçmeli olmasından çıkarılıp zorunlu ders alanına alınması gerekir. Çünkü kendi haklarını bilmeyen ve herhangi bir sorununda ne yapacağını bilmeyen bir kişinin başta kendine sonrada topluma devlete olan güveninin zayıflayacağını düşünüyorum. Hak arama konusunda güçlü bir bireyin güçlü bir toplum ve güçlü bir ülke oluşturacağını düşünüyorum”.

“Kitap daha profesyonel hazırlanmalı. İçerik daha sade ve anlaşılır olmalı. Öğrencinin kendisini olayın içinde hissedeceği örnek olaylara daha fazla yer verilmelidir”.

“Dersin 5. Sınıf itibarıyla zorunlu ders olarak okutulması daha isabetli olur. Toplumsal hoşgörü ve saygı da böyle gelişir kanısındayım”.

“Bu derste uygun uygulamalar yapılırsa çocukların daha iyi anlayacağını düşünüyorum. Örneğin sınıfta örnek bir mahkeme kurulup uygulamalı öğretilir”.

“Konular hikâyeler şeklinde işlenmelidir”.

“Gerekli bir ders ancak vatandaşlık ve insan hakları dersinin 4. Sınıftan tekrar 6. Ve 7. Sınıfa alınmasıyla bu dersin konuları vatandaşlık dersinde işlenebilir”.

Bu cevaplar ve önerilerin ağırlıklı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin zorunlu ders sayılarının artırılmasıyla ilişkilendirilebilecek bir mahiyet aksettirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Sınıf mahkemesi oluşturmak gibi bir takım öneriler için gerekli olan materyal ve içerikler, okulların mevcut imkânlarıyla karşılanabilecek bir nitelik taşımaktadır.

V. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgu ve yorumlar doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar ve söz konusu sonuçlarla ilgili varılan önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇLAR

5.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Birinci alt problemde öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasıyla ilgili görüşlerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğrencilere uygulanan 20 maddelik ankete verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular ve yorumlara dayanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Hukuk ve Adalet dersi sayesinde öğrencilerden beklenen hak ve sorumluluklar bilgisi, hukuk kurumlarına yönelik farkındalık, hak arama becerisi ve bulunduğu çevredeki insanlara karşı saygılı olma konusunda öğrencilerin olumlu görüş belirttikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin amaçlarını benimsediklerini göstermektedir.

Hukuk ve Adalet dersinin içeriği ve işlenişiyle ilgili öğrencilerin görüşlerinin olumlu olduğu; ancak içerikte bulunun anlamını kavramakta zorlandıkları çok sayıdaki kelime ve terimle ilgili olumsuz bir görüş geliştirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğrenciler, dersin uygulamalı aktif öğrenme yöntemleri ve okul dışı gezilerle (mahkeme ziyareti) daha verimli hale geleceği konusunda da görüş belirtmişlerdir.

Genel olarak öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersine yönelik tutumlarıyla ilgili görüşlerin belirtildiği maddeler incelendiğinde öğrencilerin yarısından çoğunun; bazı maddelerde ise $\frac{3}{4}$ 'ünün bu derse yönelik olumlu tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bu durum öğrencilerin bu dersin öğretilmesiyle ilgili duyuşsal boyutta olumlu yaklaşım içinde bulduklarını göstermektedir. Özellikle seçmeli ders niteliğindeki bu dersi kendi iradeleriyle tercih etmiş olanların memnuniyet seviyelerinin, çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin dersin uygulamasına yönelik görüşlerini içeren bir diğer boyut ise derste kullanılan kaynak kitap (MEB'in önerdiği ders kitabı statüsü taşımayan ders materyali) ve öğretmenin kullandığı kaynaklarla ilgilidir. Öğrencilerin, kullanılan kaynak materyalin soruları, görselleri ve içeriğiyle ilgili görüşlerinin olumlu olduğu; öğrencilerin kitapta kullanılan görsellerin öğrencilerin konuyu somutlaştırılmasında faydalı ve öğrenmelerini kolaylaştırıcı buldukları; ancak yine de yeterli ilgiyi çekme konusunda eksik gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin, kitapta yer alan soruların kalitesinin artırılması gerektiği kanaatinde oldukları görülmüştür. Bu sonuca bakıldığında, her dersin bir kitabı olması gerektiği algısı ve inancının bu ders için de bir ihtiyaç biçiminde tezahür ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabın ölçme ve değerlendirme noktasındaki yeterlilik seviyesinin daha da iyileştirilebileceği sonucuna da ulaşılmıştır.

5.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci alt problemi, öğrencilerin cinsiyetlerine göre Hukuk ve Adalet dersinin uygulamasıyla ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu açıdan elde edilen bulgular yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Hukuk ve Adalet dersini alan kız öğrencilerin erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde bu dersten daha fazla faydalandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde kız öğrencilerin, adliyenin gezilmesinin faydalı olacağına ilişkin görüşlerinde, erkek öğrencilere göre dikkat çekici boyutta yükseklik gözlenmiştir. Yine kız öğrenciler dersin, sınıf içi etkinliklerle işlenmesi gerekliliğine de daha fazla inanmaktadırlar. Hak ve sorumluluklarını daha iyi öğrendiklerini belirtme açısından da kız öğrenciler erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde önde görülmektedir. Ayrıca kız öğrenciler derste işlenen konuların günlük yaşantılarla ilişkili olduğunu erkek öğrencilerden daha fazla düşünmektedirler.

Bu sonuçlara bakıldığında dersin uygulanma süreciyle ilgili, cinsiyete göre kız öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle günlük hayatla ilişkilendirme konusunda erkeklerin daha fazla dışa açık olduğu toplumumuzda kızların böyle bir görüş içerisinde olmaları önemlidir. Yukarıdaki anlamlı bulunan sonuçlar, bütün olarak değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet bağlamında da kızların

Hukuk ve Adalet dersinin uygulamasıyla ilgili duyarlılığının erkeklerden daha ileride oluşunun önemi ayrıca vurgulanmalıdır.

5.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi, öğrencilerin sınıf seviyesine göre Hukuk ve Adalet dersinin uygulamasıyla ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu açıdan elde edilen bulgular yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Hukuk ve Adalet dersini seçen yedinci sınıf öğrencilerinin, ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri daha anlaşılır buldukları görülmektedir. Bu öğrenciler, ders kitabındaki veya e-kitaptaki görsellerin, konunun anlaşılmasında etkili olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı öğrencilere göre adalet ve hukuk dersi, öğrencilerin insan haklarına saygı gösterme lüzumunu benimseme konusunda da etkili bir derstir. Bu durum, altıncı sınıf öğrencilerine göre anlamlı bulunmuştur.

Yedinci sınıf öğrencilerine göre, ders kapsamında adliyenin gezilmesinin gerekliliğini belirtme ve bu düşüncüyü benimseme oranı, altıncı sınıflara göre çok daha yüksektir. Yine bu öğrencilerin, Hukuk ve Adalet dersini altıncı sınıf öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla beğendikleri sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, yedinci sınıf öğrencilerinin derse yönelik çok daha olumlu tutumlar geliştirdiklerini göstermektedir. Ancak derse yönelik tutumların tek madde ile ölçülmesindeki sakıncalar göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı şekilde yedinci sınıf öğrencileri, kitapta ya da e-kitapta yer alan soruları altıncı sınıf öğrencilerden anlamlı düzeyde daha anlaşılır bulmaktadırlar. Derste işlenen konuların gündelik hayattan alınması gerektiğini belirleme oranı da bu öğrenciler arasında oldukça yüksektir.

Altıncı sınıf öğrencilerinin yedinci sınıf öğrencilerine göre anlamlı seviyede önde görüldüğü, uygulamayla ilgili maddeler konusunda ortaya sonuçlar şöyledir:

Altıncı sınıf öğrencileri, Hukuk ve Adalet ders kitabı ya da e-kitabını yedinci sınıf öğrencilerden daha fazla beğenmişlerdir. Hukuk ve Adalet dersindeki konular, yedinci sınıf öğrencilerden çok altıncı sınıf öğrencilerinin ilgisini çekmiştir. Altıncı sınıf öğrencilerinin bu dersi seçmedeki memnuniyet seviyeleri, yedinci sınıf öğrencilerinden yüksektir.

5.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi, öğrencilerin bu dersi seçmesinde etkili olan kişilere göre Hukuk ve Adalet dersinin uygulamasıyla ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu açıdan elde edilen bulgular yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrencilerin, Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi verildiğine ilişkin önermeye katılmadıkları; bununla birlikte aynı öğrencilerin bu dersi beğenmedikleri görülmüştür. “Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim”. ifadesine katılmayı en çok etkileyen etkenin; öncelikle öğrencilerin kendi kararları olduğu; bunu sırasıyla öğretmenlerinin, okul müdürünün ve en sonda da ailenin takip ettiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre Hukuk ve Adalet dersinin seçimini aileden çok birinci derecede kendi tercihlerine, ikinci ve üçüncü derecede öğretmenin ve okul müdürünün tercihine bırakmak gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrencilerin ders kitabına ilgi göstermedikleri ve derste ki konuları ilgi çekici bulmadıkları sonucuna varılmıştır.

“Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum”. İfadesine dersi, birinci derecede kendileri seçenlerin; daha sonra ise sırasıyla dersi, aileleri ve öğretmenlerinin seçtiği öğrencilerin daha fazla katıldıkları görülmüştür. Bu sonuca göre öğrenciler, dersi kendileri seçmeleri halinde daha çok severek çalışmaktadırlar. Dersi kendi tercihleriyle seçen öğrenciler, “İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim” ifadesine daha fazla katılmaktadırlar. Bu sonuçtan hareketle, bu öğrencilerin kendi kararının sorumluluğunu daha fazla taşıdıkları ifade edilebilir. Okul müdürünün tavsiyesiyle dersi alan öğrenciler ise ders kitabında ya da e-kitapta yer alan soruları diğer öğrenciler kadar anlamlı bulmamaktadırlar. Bu öğrencilerin, hak arama konusunda da cesareti en az olan kesimi oluşturdukları görülmektedir. Yukarıdaki sonuçlar, Hukuk ve Adalet dersini öğrencilerin, özellikle kendileri seçtiklerinde dersin uygulanmasıyla ilgili birçok maddede derse yönelik pozitif yaklaşımları artmaktadır. Bu seçmeli dersi, okul müdürünün veya idarecilerin kararıyla, yani zorunlu seçmeli olarak alanların ise dersle ilgili görüşlerinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın beşinci alt problemi öğrencilerin bu derste yararlanılan kaynaklar açısından, Hukuk ve Adalet dersinin uygulamasıyla ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu açıdan elde edilen bulgular yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrencilerden basılı ders kitabı ve e-kitap ile dersi işleyenler, kitaptaki bilgileri anlaşılır bulmaktadırlar. Dersi bu kaynaklarla takip edenler, kitaplardaki görsellerin konuyu anlaşılır kıldığını ifade etmektedirler. Basılı ders kitabını takip edenler, bu materyalin dersin amacına hizmet ettiğini daha fazla düşünmektedirler. Dersin basılı ders kitabından ve e-kitabından dersi takip eden öğrenciler, adliyeye gezi düzenlenmesi gerekliliğine daha fazla inanmaktadırlar. Aynı öğrenciler, dersteki etkinliklerin öğrenmelerinde etkili olduğuna daha fazla inanmaktadırlar. Yine dersi, basılı ders kitabından takip eden öğrenciler, dersin daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin, kitaba daha fazla ilgi gösterdikleri düşünülebilir.

Öte yandan dersi, basılı ders kitabı ve e-kitabından takip etmenin, öğrencilerin derste işlenen konuların günlük yaşamla ilişkili olduğuna daha fazla inanmalarını sağladığı söylenebilir. Derslerin fotokopiden işlenmesinin, öğrencilerin etkinlikleri sıkıcı bulmalarına neden olduğu ifade edilebilir. Yine basılı ders kitabından ders işlemenin öğrencilerin dersin içeriğine ilişkin cesaretlenmelerine neden olduğu görülmüştür. Bulguların yorumlanmasından, basılı ders kitabı ve e-kitaplarıyla dersi takip eden öğrencilerin, hukuk ve adalet kurumlarının nasıl çalıştığını daha iyi öğrendiklerini düşündükleri sonucuna varılmıştır. Yukarıdaki sonuçlar, bütün dersler için geçerli olduğu gibi Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrencilerin ders kitaplarının da okulun başlangıcında ellerinin altında bulunmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

5.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın altıncı alt problemi, Hukuk ve Adalet dersini veren öğretmenlerin bu dersin uygulanmasıyla ilgili görüşlerinin nasıl olduğunu ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular bu açıdan yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan 8 öğretmenin tamamı, ders için öngörülen haftada 2 saatlik sürenin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgu, programın kazandırmak istediği genel amaçların ve 30 kazanımın öğretmenlerin deneyimi ve görüşlerine göre haftada 2 saatte öğretilbileceğini göstermektedir.

Dersteki konuların, temel eğitimin üst sınıflarında öğretilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerin bu yaklaşımlarının, özellikle soyut kavramların öğretilmesinin alt sınıflarda daha zor olacağı düşüncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Ancak araştırmaya katılan diğer öğretmenler ise sınıf seviyesinin mümkünse daha alt sınıflara çekilmesi gerektiğini ifade etmişler ya da öngörüldüğü şekliyle 6. ve 7. Sınıflarda bırakılmasının uygun olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenlere bu dersin içeriğini yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya cevap veren öğretmenlerin 5'i içeriğin yeterli olduğunu ifade etmiş; herhangi bir ekleme ve çıkarmaya gerek duyulmadığını belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerden biri bu içerik aynen kalmakla birlikte temel insan haklarının ve ilkelerinin daha ön plana çıkartılması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan 3 öğretmen ise içeriğin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler özellikle günlük hayatta karşılaşılan haksızlıklar ve hak arama yollarına dair örnek olaylarla içeriğin daha zenginleştirilmesini ve buradaki uygulamaların yurtdışındaki hukuk uygulamaları ile karşılaştırılmasını önermektedirler.

Öğretmen cevapları incelendiğinde derslerin, özellikle günlük hayattan veya çevrelerinde karşılaştıkları durumlardan örnek olay yöntemiyle işlendiği; bunu yanında soru cevap yönteminin de ağırlıklı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Öğretmen cevapları incelendiğinde, öğrencilerin bir kısmının bu dersi merak ve ilgiye istinaden; bir kısmının haklarını öğrenmek ve yeri geldiğinde nasıl kullanabileceğini öğrenmek isteğine bağlı olarak ve bir kısmının da bilinçli olmadan seçtiğini düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin “Hukuk ve Adalet dersinde öğrencilerin zorlandığı konular olmuş mudur?” Sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında öğrencilerin bu dersle ilgili

zorlandıkları konuların olmadığı ifade edilmiştir. Sadece bir öğretmen, örf adet ve gelenek göreneklerin az da olsa karıştırıldığını ifade etmiştir.

Öğretmenlere ders kitabındaki görseller ve soruların anlaşılabilirliği ve etkililiği sorulmuştur. Öğretmenlerin bu soruları, yeterli ve olumlu olduğu şeklindeki kısa ifadelerle cevaplandırmışlardır.

Öğretmenlerin tamamı öğrenciler üzerinde, dersin amacına uygun farkındalıklar oluştuğunu ifade etmişlerdir. Buna dair örneklerle öğrencilerdeki değişimi vurgulamışlardır.

Yine öğrencilerin hak arama konusundaki bilgilerinin yanında becerilerinin de ortaya çıktığını gözlemledikleri ifade edilmiştir. Bu da dersin öğrencilerde kazandırmak istediği amaçlarla örtüştüğü anlamına gelmektedir.

Öğretmenlerin önerileri incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmeni olarak zorunlu ders sayılarının artırılmasıyla ilişkilendirilebilecek öneriler yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca sınıf mahkemesi oluşturmak gibi öğretmenler tarafından getirilen önerilere ilişkin materyal ve içeriklerin okulların mevcut imkânlarıyla gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

5.2. TARTIŞMA

Hukuk ve Adalet dersi sayesinde öğrencilerden beklenen hak ve sorumluluklar bilgisi, hukuk kurumlarına yönelik farkındalık, hak arama becerisi ve bulunduğu çevredeki insanlara karşı saygılı olma konusunda öğrencilerin olumlu görüş belirttikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar öğrencilerin Hukuk ve Adalet dersinin amaçlarını benimsediklerini göstermektedir.

Hukuk ve Adalet dersinin içeriği ve işlenişine ilgili öğrencilerin görüşlerinin olumlu olduğu; ancak içerikte bulunun anlamını kavramakta zorlandıkları çok sayıdaki kelime ve terimle ilgili olumsuz bir görüş geliştirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğrenciler, dersin uygulamalı aktif öğrenme yöntemleri ve okul dışı gezilerle (mahkeme ziyareti) daha verimli hale geleceği konusunda da görüş belirtmişlerdir.

Öğrencilerin bu dersin öğretilmesiyle ilgili duyuşsal boyutta olumlu yaklaşım içinde olduklarını göstermektedir. Özellikle seçmeli ders niteliğindeki bu dersi

kendi iradeleriyle tercih etmiş olanların memnuniyet seviyelerinin, çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Benzer çalışmada Alıcı (2015) Hukuka Yönelik Duyuşsal Eğilimler Ölçeğine ilişkin test sonuçlarında hukuka güven algısının ortalamada değeri 4,35; hukuka ilgi algısının 2,94; hukuki sorumluluk algısının 4,29 ve hukuki yaptırım algısının ortalama değerinin de 3,47 olduğu tespit etmiştir. Alıcı'nın sonuçlarına göre, derslerde hukuki sorumluluk ve hukuka güven algılarının geliştirilmesine yönelik değil, hukuka ilgi ve hukuki yaptırım algılarının geliştirilmesine yönelik eğitimler verildiği ortaya konmuştur. Hukuk ve Adalet dersleri sonrasında öğrencilerin çoğunluğunun yaşadıkları çevreye karşı olan duyarlılıkları olumlu yönde değiştiği anlaşılmıştır. Aycıl'ın (2017) çalışmasında da Hukuk ve Adalet dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin olumlu yönde yüksek çıktığı görülmektedir. Hukuk ve Adalet dersiyle birlikte tutumlarında ve davranışlarında farkındalık meydana geldiği görülmektedir. Öğrencilerin hukuksal olayları açıklama durumları, hukuksal olaylarda nerelere başvurulacağını bilme, haklarının neler olduğunu açıklama gibi birçok durumda yüksek seviyede farklılık meydana gelmiştir. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplarda Hukuk ve Adalet dersiyle birlikte tutumlarında ve davranışlarında farkındalık meydana geldiği görülmektedir.

Dersin uygulanma süreciyle ilgili, cinsiyete göre kız öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle günlük hayatla ilişkilendirme konusunda erkeklerin daha fazla dışa açık olduğu toplumumuzda kızların böyle bir görüş içerisinde olmaları önemlidir. Yukarıdaki anlamlı bulunan sonuçlar, bütün olarak değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet bağlamında da kızların Hukuk ve Adalet dersinin uygulanmasıyla ilgili duyarlılığının erkeklerden daha ileride oluşunun önemi ayrıca vurgulanmalıdır. Hukuka Yönelik Alıcı'nın (2015) çalışmasında Duyuşsal Eğilimler Ölçeği ve cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde test sonuçlarına göre, bireylerin cinsiyetleriyle hukuka ilgi algıları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. Bu bağlamda ortalamalara bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla hukuka ilgi eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Aycıl'ın (2017) çalışmasında ise genel anlamda hukuk ve adalet dersi için bayan ve erkek öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre hukuk ve adalet dersine ilişkin tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Öğrencilerin dersin uygulamasına yönelik görüşlerini içeren bir diğer boyut ise derste kullanılan kaynak kitap (MEB'in önerdiği ders kitabı statüsü taşımayan ders materyali) ve öğretmenin kullandığı kaynaklarla ilgilidir. Öğrencilerin, kullanılan kaynak materyalin soruları, görselleri ve içeriğiyle ilgili görüşlerinin olumlu olduğu; öğrencilerin kitapta kullanılan görsellerin öğrencilerin konuyu somutlaştırılmasında faydalı ve öğrenmelerini kolaylaştırıcı buldukları; ancak yine de yeterli ilgiyi çekme konusunda eksik gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin, kitapta yer alan soruların kalitesinin artırılması gerektiği kanaatinde oldukları görülmüştür. Bu sonuca bakıldığında, her dersin bir kitabı olması gerektiği algısı ve inancının bu ders için de bir ihtiyaç biçiminde tezahür ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabın ölçme ve değerlendirme noktasındaki yeterlilik seviyesinin daha da iyileştirilebileceği sonucuna da ulaşılmıştır. Alıcı'nın (2015) çalışmasında da konuların sadece kitap üzerinden verilmesi, derslerin öğrenciler için soyut geçmesine neden olmakta ve bu durum hukuk ve adalet algısını düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada erkeklerin kadınlardan daha fazla günlük hayatla ilişkilendirme eğilimi ve kuralsızlık algıları gösterdikleri görülmüştür. Çengelci Köse (2017) Hukuk ve Adalet dersi öğretim materyalinde adalet, sorumluluk, güven, saygı, özgürlük, eşitlik, yardımlaşma, dayanışma, uzlaşma, sevgi, ölçülü olma, doğal çevreye duyarlılık ile barış ve uzlaşma değerlerine yer verildiğini belirlemiştir.

Hukuk ve Adalet dersini seçen yedinci sınıf öğrencilerinin, altıncı sınıf öğrencilerine göre ders materyalindeki veya e- kitaptaki bilgileri daha anlaşılır buldukları görülmektedir. Bu öğrenciler, ders materyalindeki veya e-kitaptaki görsellerin, konunun anlaşılmasında etkili olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı öğrencilere göre adalet ve hukuk dersi, öğrencilerin insan haklarına saygı gösterme lüzumunu benimseme konusunda da etkili bir derstir. Bu durum, altıncı sınıf öğrencilerine göre anlamlı bulunmuştur. Yine yedinci sınıf öğrencilerine göre, ders kapsamında adliyenin gezilmesinin gerekliliğini belirtme ve bu düşüncüyü benimseme oranı, altıncı sınıflara göre çok daha yüksektir. Yine bu öğrencilerin, Hukuk ve Adalet dersini altıncı sınıf öğrencilerden daha beğendikleri sonucuna varılmıştır. Derste işlenen konuların gündelik hayattan alınması gerektiğini belirleme oranı da bu öğrenciler arasında oldukça yüksektir. Ancak bazı sonuçlarda altıncı sınıf öğrencilerinin yedinci sınıf öğrencilerine göre anlamlı seviyede daha olumlu görüş belirttikleri de görülmüştür. Altıncı sınıf öğrencileri, Hukuk ve Adalet ders materyali ya da e-kitabını yedinci sınıf

öğrencilerden daha fazla beğenmişlerdir. Hukuk ve Adalet dersindeki konular, yedinci sınıf öğrencilerden çok altıncı sınıf öğrencilerinin ilgisini çekmiştir. Altıncı sınıf öğrencilerinin bu dersi seçmedeki memnuniyet seviyeleri, yedinci sınıf öğrencilerinden yüksektir. Bu sonuçlar özellikle duyuşsal boyutta altıncı sınıf öğrencilerinin hukuk dersine yönelik görüşlerinin daha olumlu olduğunu göstermiştir. Aycıl ve Sönmez'in (2017) çalışmasında da hukuk ve adalet dersi için bayan ve erkek öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre hukuk ve adalet dersine ilişkin tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Hukuk ve Adalet dersinin okutulduğu sınıf düzeyleri ile hukuk ve adalet dersine ilişkin öğrenci görüşleri arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Bu araştırmada öğretmenlerin Hukuk ve adalet dersine yönelik uygulamaları değerlendirdikleri görüşler ile ilgili sonuçları diğer çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde benzer sonuçların çıktığı görülmektedir. Dersteki konuların, temel eğitimin üst sınıflarında öğretilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerin bu yaklaşımlarının, özellikle soyut kavramların öğretilmesinin alt sınıflarda daha zor olacağı düşüncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlere bu dersin içeriğini yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya cevap veren öğretmenlerin 5'i içeriğin yeterli olduğunu ifade etmiş; herhangi bir ekleme ve çıkarmaya gerek duyulmadığını belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerden biri bu içerik aynen kalmakla birlikte temel insan haklarının ve ilkelerinin daha ön plana çıkartılması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan 3 öğretmen ise içeriğin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler özellikle günlük hayatta karşılaşılan haksızlıklar ve hak arama yollarına dair örnek olaylarla içeriğin daha zenginleştirilmesini ve buradaki uygulamaların yurtdışındaki hukuk uygulamaları ile karşılaştırılmasını önermektedirler. Öğretmen cevapları incelendiğinde derslerin, özellikle günlük hayattan veya çevrelerinde karşılaştıkları durumlardan örnek olay yöntemiyle işlendiği; bunu yanında soru cevap yönteminin de ağırlıklı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin "Hukuk ve Adalet dersinde öğrencilerin zorlandıkları konuların olmadığı ifade edilmiştir. Sadece bir öğretmen, örf adet ve gelenek göreneklerin az da olsa karıştırıldığını ifade etmiştir. Öğretmenlere ders kitabındaki görseller ve soruların anlaşılabilirliği ve etkililiği konusunda, kaynak materyalin yeterli ve olumlu olduğunu ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin tamamı öğrenciler üzerinde, dersin amacına uygun farkındalıklar

oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Buna dair örneklerle öğrencilerdeki değişimi vurgulamışlardır. Yine öğrencilerin hak arama konusundaki bilgilerinin yanında becerilerinin de ortaya çıktığını gözlemledikleri ifade edilmiştir. Bu da dersin öğrencilerde kazandırmak istediği amaçlarla örtüştüğü anlamına gelmektedir.

Hukuk ve adalet dersi öğretim programı ve uygulamasına yönelik araştırmaların sınırlı olduğu en güncel çalışmanın ise İrşi (2017) tarafından yapıldığı ortaya konulmuştur. İrşi'nin (2017) çalışmasına katılan öğretmenler, programın amaçlarının ve kazanımlarının öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun olduğu sonucu çıkmıştır. Ancak öğretmenlerin büyük çoğunluğu, kazanımların öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesine uygun olup olmadığı konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu noktada farklı sınıf seviyelerinde verilmesinin etkisi olduğu düşünülebilir. İrşi'nin çalışmasında öğretmenlerin içeriğe yönelik tutum düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda içerikteki bilgilerin öğrencilerin günlük yaşamda kullanabileceği, önemli, güncel ve aynı zamanda hukuk biliminin temel kavramlarına yönelik farkındalık yaratacak nitelikte olduğu şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır. Değerler eğitimi açısından bakıldığında ise Hukuk ve Adalet dersi içeriğinin adalet (adil olma) değerinin kazandıracak nitelikte olduğu belirlenmiştir. İçeriğin 7.sınıf düzeyine uygun olduğu, ancak 6.sınıf düzeyine uygun olmadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Programın uygulanmasına yönelik açıklamalar bölümünde yer alan yöntemlerin, yargı kurumlarına ziyaretlerin gerçekleştirilmesi etkinliklerinin de yeterli düzeyde uygulanamadığı görülmektedir. Öğretmenler, ders kitabındaki ölçme araçlarını ve etkinliklerdeki soruların üst düzey zihinsel becerileri ölçme becerisine ilişkin kararsız belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin, dersin öğrencilere katkısı açısından öğrencilerde hukuk ve adalet bilincinin oluştuğunu gözlemlediklerini, dersi alan öğrencilerin kurallara uyma davranışında artış gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, Hukuk ve Adalet dersinin mevcut programına çoğunlukla öğrencilerin günlük yaşamla ilişkilendirebilecekleri bilgilerin eklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı öğretmenler, ders kitabında içeriğin, görsellerle desteklenmesi, gündelik hayatla ilişkili, güncel bilgileri içermesi konusunda eksiklikleri belirtmişlerdir. Yargı kurumlarına ziyaret etkinliklerinin zaman zaman işbirliği eksikliğinden dolayı yapılamadığı, okul idarelerinde dersin seçmeli olması yönüyle çok tercih edilmediği yönünde de

öğretmenler görüş belirtmişlerdir. Bütün bu konuyla ilgili kısıtlı çalışmalarla birlikte incelendiğinde öğretmenlerin görüşleriyle öğrencilerin görüşlerinin büyük çoğunlukla örtüştüğü öğrencilerin belirttiği hususların öğretmenler tarafından da gözlemlendiği ortaya konulmuştur.

5.3. ÖNERİLER

Hukuk ve Adalet dersine yönelik olarak, alanda yaptığımız çalışmalarda önemli veriler elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda aşağıdaki öneriler ortaya çıkmıştır:

- 1) Öğrencilerin dersi, fotokopi vb. kaynaklar yerine, basılı kaynaklardan takip etmeleri sağlanmalıdır. Yani, eğitimde birliğin sağlanması, ülkenin tamamında öğrencilerin aynı kaynaktan eğitim almaları faydalı olacaktır.
- 2) Anket sonuçları doğrultusunda, dersin amaçlarının dersi alan öğrencilerde daha fazla farkındalık oluşturması için uygulamalı aktif öğrenme yöntemleri artırılmalıdır (Mahkemelere yapılacak ziyaretler; avukat, hâkim, savcı gibi meslek sahiplerinin sınıflara konferans için davet edilmesi vb.).
- 3) Derste kullanılan materyallerin çeşitliliğinin artırılması, ilgi çekici ve vurucu görseller ile konunun somutlaştırılması sağlanmalıdır. Hukuk ve Adalet dersi kitabı öğrencilere eksiksiz olarak ulaştırılmalıdır. Ders kitabına sahip olan öğrencilerin derse ilgisinin arttığı, sahada görülmektedir.
- 4) Hukuk ve Adalet dersine kız öğrencilerin daha fazla ilgi duydukları tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin de dersi seçmesi için gerekli ortamın, ilginin sağlanması gerekmektedir.
- 5) Hukuk ve Adalet dersini seçen 7. sınıf öğrencilerinin, 6. sınıf öğrencilerine göre konuları daha anlaşılabilir gördükleri tespit edilmiştir. 2018-2019 eğitim yılında 8. Sınıflar için de bu ders seçimlik olarak okutulmaya başlanmıştır. Sınıflar arasındaki eşitsizliği gidermek ve farkı ortadan kaldırmak için öncelikle 6. sınıf, daha sonra da 7. sınıflar için özel bir çalışma metodu oluşturulmalıdır. Bu durumun öğrencilerin yaşları ile doğrudan ilgili olduğu açıktır.
- 6) Öğretmenler bu dersle ilgili eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Bu dersi verecek sosyal bilgiler öğretmenlerine gerek hizmet öncesi gerekse hizmet içi sürecinde kurs veya seminerler verilmelidir.

- 7) Hukuk ve Adalet dersinin tercih edilmesinde kendi iradelerini kullanan öğrencilerin öğretmen, idareci veya ailelerin yönlendirmesiyle tercihte bulunan öğrencilere göre dersi daha fazla benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, Hukuk ve Adalet dersinin tanıtımının yapılması gibi yollarla öğrencilerin dersi, öncelikle kendi iradeleri ile tercih etmeleri imkânı artırılmalıdır.
- 8) Hukuk ve Adalet dersi haftada 2 saat olarak verilmektedir. Bu dersi anlatan öğretmenler, dersin süresini yeterli bulmaktadırlar. Dersi veren öğretmenlerin beklentilerine de uygun olarak ders içeriğinin zenginleştirilmesi, ders müfredatının yenilenmesi ve günün koşullarına uygun yeni görsellerin ders kitabına eklenmesi gerekmektedir.
- 9) Hukuk ve Adalet dersi, dersin içeriğini anlamının yanında “hukuk ve adalet” ile ilgili değerlerin içselleştirilecek şekilde artırılmasını hedeflemektedir. Hukuk ve adalet becerilerinin artırılması için ders kitabının içeriğinde yer alan ölçme ve değerlendirme bölümlerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alıcı, Adil H. (2015). Ortaokul Hukuk ve Adalet Dersinin Öğrencilerdeki Hukuk Bilincini Geliştirmeye Etkisi, Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Bilim Dalı.
- Anayurt, Ö. (2013). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 13. b., Ankara: Seçkin Yayınları.
- Andaç, F. (2008). Hukukun Temel Kavramları, Ankara: Detay.
- Aycıl S. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı.
- Baki A., Gökçek T. (Güz-2012). “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, Sayı 42, Cilt 11, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Erişim: 12.07.2019.
- Bal, H. (2003). Hukuk Sosyolojisi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, Nebi, Küçükaşçı Mustafa “Medine”, DİA, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine#1>. Erişim 16.06.19.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). “Anket Geliştirme”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3/2, p.133-151.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı Ankara: Pegem Akademi.
- Çengelli Köse, T. (2017). “Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı ve Öğretim Materyalinde Değerler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (51), 656-664.
- Dede, Y. ve Demir, S.B. (2015). Karma Yöntem Araştırmaları ve Tasarımı ve Yürütülmesi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Durmuş, B.,Yurtkoru, E.S. Ve Çinko, M. (2016). Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi. İstanbul:BetaYayınları.
- Gözler, K. (2013). Hukuka Giriş, 10. b., Bursa: Ekin Yayınevi.

- Gözler, K. (2014). İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları, 12.baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- Işık, A. (2016). Savunma Mercii: Avukat, Adıyaman Barosu Yayınları.
- İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Ne Zaman ve Neden? (Tanımlar, Tarihi Kökleri ve Açıklamalar), Ankara: Anı Yayıncılık.
- İrşi, E. (2017). Ortaokul Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı.
- Karagözoğlu, N. (2015). “Ortaokul 5. Sınıflarda Tercih Edilen Dersler ve Tercih Nedenlerinin Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 5 (1), 69-94. www.pegegog.net.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kocaman, A. (2005). Ankara: Temel Hukuk Bilgisi, 8. b., Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları.
- MEB Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı (2013). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Pınar, M. F. (Av.) (Eylül 2012). Anayasa Hukuku: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörlüğü Hukuk Müşavirliği, (Erişim: Av.MFP_anayasahukuku.pdf).
- Sönmez, Ö. F.; Aycıl, S. (2018). “Ortaokul Öğrencilerinin Hukuk ve Adalet Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 7 (20), 541-576.
- Sönmez, V. (2005). Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuzu. Ankara: Anı Yayıncılık
- Teziç, E. (1998). Anayasa Hukuku, 5. b., İstanbul: Beta Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (2005), (sozluk.gov.tr; erişim tarihi 10.06.2019; 07.07.2019; 12.07.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (2017). 38.b., HCK Hukuk Cep Kitapları Dizisi: Seçkin Yayıncılık.

Ünal ve diğlerleri (2014). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Hukuk ve Adalet Öğretim Materyali, 2. b., MEB Yayınları.

Yayla, Y. (1990). İdare Hukuku I, 2. b., İstanbul: Filiz Kitabevi.

Yıldırım A, Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldız, M. (2015). Modernleşme Dönemi Osmanlı Siyasi Metinleri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Yılmaz, E. (1996). Hukuk Sözlüğü, 5. b., Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları.

Yılmaz, E. (2010). Hukuk Sözlüğü, Ankara: Yetkin Yayınları.

Yiğit Koyunkaya, M. Eğitimin Hukuksal Temelleri, melikeyigit.weebly.com adresinden erişim sağlanmıştır. Erişim tarihi: 16.06.2019.

www.adalet.info ; erişim tarihi: 15.06.2019.

Hukuk Okuryazarlığı. www.barobirlik.org.tr; erişim tarihi: 15.06.2019.

Hukuk ve Adalet Dersi. www.muhasabedersleri.com/haber/hukuk-ve-adalet-dersi, erişim tarihi: 15.06.2019.

sosyal-bilgiler.nedir.org; erişim tarihi: 12.07.2019.

EKLER

ADALET SEÇMELİ DERSİNİN UYGULAMASINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ ANKETİ

Sevgili Öğrenciler,

2012 yılından itibaren Hukuk ve Adalet isimli seçmeli bir ders ortaokullarda okutulmak üzere kabul edilmiştir. Bu araştırmanın amacı siz öğrencilerin bu dersle ilgili düşüncelerini öğrenerek faydalı yönlerini ve eksikliklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler bir yüksek lisans tezi için kullanılacaktır. Görüşleriniz öğretmeniniz, okul idaresi veya başka bir kişiyle paylaşılmayacaktır. Ayrıca burada belirttiğiniz düşünceler not ile de değerlendirilmeyecektir. Lütfen isminizi yazmayınız. Bundan dolayı görüşlerinizi dürüst bir şekilde belirtmeniz araştırmamız için oldukça önem taşımaktadır. **Ankette yer alan ifadelerden size en uygunu hangisi ise karşısına (x) işaretini koyunuz.** Katkılarınız için teşekkür ederim.

Av. Mustafa ALKAYIŞ

ADYÜ SBE Yüksek Lisans Öğrencisi

- 1) Cinsiyetiniz: Kız (), Erkek (),
- 2) Sınıfınız: 6.sınıf (), 7. Sınıf (),
- 3) Bu dersi seçmeniz kimin etkisi oldu? Kendim (), Ailem (), Öğretmenim (), O. Müdürü (), Arkadaşım ()
- 4) Hukuk ve Adalet dersi kapsamında Adliye'yi ziyaret ettiniz mi? EVET (), HAYIR (),
- 5) Hukuk ve Adalet dersi kapsamında hâkim, savcı veya avukatla görüştünüz mü? EVET (), HAYIR (),
- 6) Hukuk ve Adalet dersini hangi kaynaktan işlediniz? Basılı Ders Kitabı(), E- Kitap (),
Fotokopi (), Hiçbiri ()

	Katılıyorum	Kararsızım	<u>Katılmıyorum</u>
1.Ders kitabındaki veya e-kitaptaki bilgileri anlaşılır buluyorum.			
2.Ders kitabındaki veya e-kitaptaki görseller konuları anlamama yardımcı oluyor.			
3.Hukuk ve Adalet dersinde gereğinden fazla bilgi veriliyor.			
4.Hukuk ve Adalet dersini aldıktan sonra arkadaşlarımla ve çevremdekilerin haklarına saygım arttı.			
5.Hukuk ve Adalet dersinde adliye gezi düzenlenmelidir.			
6.Konularla ilgili sınıfta etkinlik(drama, proje, görüşme, tartışma vb.) yapıldığında daha iyi öğrenirim.			
7.Hukuk ve adaletle ilgili konular için sosyal bilgiler dersi yeterlidir.			
8.Hukuk ve Adalet dersini beğeniyorum.			
9. Hukuk ve Adalet dersinde hak ve sorumluluklarımı daha iyi öğrendim.			
10.Hukuk ve Adalet ders kitabı veya e-kitap ilgimi çok çekti.			
11.Hukuk ve Adalet dersindeki konular ilgi çekiciydi.			
12.Hukuk ve Adalet dersine severek çalışıyordum.			
13.Hukuk ve Adalet dersindeki konular günlük yaşamdan ve güncel olaylardan seçilmişti.			
14.Hukuk ve Adalet dersinde bilmediğim çok kelime vardı.			
15.Hukuk ve Adalet dersinin süresini yeterli bulmadım .			
16.İyi ki bu dersi seçtim diyebilirim.			
17. Ders kitabında veya e-kitapta yer alan sorular anlaşılırdı.			
18. Hukuk ve Adalet dersindeki etkinlikler sıkıcıydı .			
19. Bu ders sayesinde hak arama konusunda cesaretim arttı.			
20. Bu ders Hukuk ve Adalet kurumlarının nasıl çalıştığını öğretti.			

Ankette yer alan ifadelerden size en uygunu hangisi ise karşısına (x) işareti koyunuz.

**ADALET SEÇMELİ DERSİNİN UYGULAMASINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
FORMU**

Saygıdeğer Öğretmenim,

2012 yılından itibaren Hukuk ve Adalet isimli seçmeli bir ders ortaokullarda okutulmak üzere kabul edilmiştir. Bu araştırmanın amacı da, bu dersi vermiş bir öğretmen olarak sizin değerli düşüncelerinizi öğrenerek dersin faydalı veya eksik yönlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler bir yüksek lisans tezi için kullanılacaktır. Görüşleriniz, okul idaresi, MEM, bakanlık ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Araştırma verileri yansıtılırken isminiz ve okulunuz **kesinlikle belirtilmeyecektir**. Bundan dolayı görüşlerinizi objektif bir şekilde belirtmeniz araştırmamız için oldukça önem taşımaktadır. **Yapılandırılmış Görüşme formunda sorulan sorulara vereceğiniz cevaplar bizim için çok değerli olduğundan katkılarınız için teşekkür ederim.**

Av. Mustafa ALKAYIŞ

ADYÜ SBE Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Cinsiyetiniz: **Kadın ()**, **Erkek ()**

2) Bu dersi kaç yıldır okutuyorsunuz?**YIL**

3) Lisans veya lisansüstü eğitiminiz esnasında Hukuk ve Adalet konusunda herhangi bir eğitim ya da ders aldınız mı? **Evet, Aldım () Kısmen aldım () Almadım ()**

4) Kaç yıldır bu mesleği yürütüyorsunuz?**YIL**

5) Bu dersi hangi kaynaktan takip ettiniz?

Basılı Ders kitabı () E- kitap () Kendi kaynaklarım ve notlarım () Diğer ()
.....

6) Hukuk ve Adalet dersinin haftalık ders saati kaç saat olmalıdır? Neden?

2 saat () 3 saat () 4 saat ()
.....

7) Bu dersi hangi sınıf seviyesinde verdiniz? **6. SINIF () 7. SINIF ()**

8) Sizce bu ders en çok hangi sınıf seviyesine uygundur? Nedenleriyle açıklayınız.

9) Hukuk ve Adalet dersinin içeriğini yeterli buluyor musunuz? Hangi konuların çıkarılıp eklenmesini istersiniz?

10) Hukuk ve Adalet dersini işlerken hangi strateji yöntem ve teknikleri kullandınız. Açıklar mısınız?

11) ğrencilerin Hukuk ve Adalet dersini seçmelerindeki gerekçeler **sizce** nelerdir?

12) Hukuk ve Adalet ders kitabından dersi işlediyseniz kitabın görsellerini (resim, fotoğraf, Şekil, izim vb.) ve sayfa tasarımı nasıl buldunuz?

13) Ders kitabındaki soruların anlaşılrlılığının ğrenci seviyesine uygunluğ u hakkında ne düşünüyorsunuz?

14) Hukuk ve Adalet dersinin verilif amacına uygun olarak öğrencilerde farkındalık oluştuğ unu düşünüyor musunuz? Lütfen gözlemlerinizi paylaşınız.

15) Bu dersin sonunda öğrencilerin özsaygı ve hak arayışlarına etkisi olmuş mudur? Açıklayınız.

16) Hukuk ve Adalet dersinde öğrencilerin zorlandığ u konular olmuş mudur? Olmuşsa hangileridir?

17) Hukuk ve Adalet dersiyile ilgili önerileriniz ve eklemek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz.

Araştırmaya sağladığınız eşsiz katkılardan dolayı teşekkür ederim.

MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİN YAZISI

T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 48278708-150-E.6298184
Konu : Bilimsel Araştırma İzni
(Mustafa ALKAYIŞ).

08/06/2016

VALİLİK MAKAMINA
ADİYAMAN

- İlgi: a) Adıyaman Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün
01/06/2016 tarih ve 78595772-300-E.2848 sayılı yazısı.
b) 07/06/2016 tarihli Araştırma Değerlendirme Komisyonu Kararı.

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mustafa ALKAYIŞ'ın "Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması kapsamında ekte adları yer alan okullarda Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrencilere anket uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Seyfi ÖZKAN
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
08/06/2016

Murat SÜZEN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bilgi İçin : Temel Eğitim Şub. (Mehmet KIRMIZI)
Telefon : 0(416) 216 11 81 -165
e-posta : adiyamanmcm@meb.gov.tr

Adres: Milli Eğitim Md. ADİYAMAN
Fax : (0416) 216 45 70
Web : adiyaman.meb.gov.tr

T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 48278708-150-E.6351653
Konu : Bilimsel Araştırma İzni
(Mustafa ALKAYIŞ)

09.06.2016

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: 01/06/2016 tarih ve 78595772-300-E.2848 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mustafa ALKAYIŞ'ın "Ortaokul Seçmeli Hukuk ve Adalet Öğretim Programı ve Uygulamasının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması kapsamında ekte adları yer alan okullarda Hukuk ve Adalet dersini seçen öğrencilere anket uygulaması Valilik Makamının 06/08/2016 tarih ve 48278708-150-E.6298184 sayılı onayı ile uygun görülmüş olup söz konusu onay yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Seyfi ÖZKAN
Millî Eğitim Müdürü

Ek: Valilik Onayı

Güvenli Elektronik İmza
Ayrıca Ayrılır
11.06/2016
Mehmet TEKER
V.M.K.A.

Bilgi İçin : Temel Eğitim Şub. (Mehmet KIRMIZI)
Telefon : 0(416) 216 11 81 -165
e-posta : adiyamanmem@meb.gov.tr

Adres : Millî Eğitim Md. ADİYAMAN
Fax : (0416) 216 45 70
Wep : adiyaman.meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden b123-5b03-3580-a552-68fa kodu ile teyit edilebilir.

ÖZ GEÇMİŞ

Av. Mustafa ALKAYIŞ

15.09.1972 tarihinde Adıyaman ilinde dünyaya geldi. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Adıyaman'da aldı. 1991 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne yerleşti, 1995 yılında bu bölümden mezun oldu. 1996-1997 yıllarında İstanbul'da Avukatlık stajı yaptı.1997 yılından bu yana önce İstanbul'da, ardından Adıyaman'da serbest avukat olarak çalışmaya devam etti. Avukat Alkayış, Arabuluculuk ve Noterlik belgelerine de sahiptir. 2013 yılında Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Bir yıl hazırlık döneminin ardından, ders dönemini tamamlamıştır. Avukat Mustafa Alkayış, evli ve 3 çocuk babasıdır.